Ömer
SEYFETTİN

Balkan Harbi Hatıraları

HATIRA

Hazırlayan:
Tahsin Yıldırım

Balkan Harbi Hatıraları

HATIRA

Ömer Seyfettin

Hazırlayan

Tahsin Yıldırım

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI

DBY: 7
Hatıra: 7
Hazırlayan:
Tahsin Yıldırım
Genel Yayın Yönetmeni:
Ersan Güngör
Sayfa Düzeni:
İrfan Güngörür
Kapak Tasarım:
Sercan Arslan
DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ticarethane Sokak Tevfikkuşoğlu İşhanı No: 41/36
Sultanahmet - Fatih / İstanbul
Tel: +90 212 526 98 06 • dby@dby.com.tr

Sunuş

Ömer Seyfettin, şair, hikâyeci, fikir ve siyaset adamı, asker, öğretmen, nazariyatçı ve tenkitçi yönüyle Tanzimat'tan sonraki Türk edebiyatının ve düşünce dünyasının göz ardı edilemeyecek önemli bir şahsiyetidir. Hakkı Süha Gezgin'in ifadesi ile o, *"Dalları meyvelerinin ağırlığı ile esneyip sarkmış bir ağaçtı."*[1] Ömer Seyfettin'in otuz altı yıllık hayatında ortaya koyduğu birçok hikâye, tiyatro eseri, bazıları tamamlanamayan roman, masal, şiir, makale, mensure, fıkra, tuttuğu günlükler ve hatıralar ile tercümeleri gerek hayatta iken gerekse vefatından sonra yayınlanmıştır.

Türkiye'de kitapları en çok basılan ve okunan yazarlarımızdandır Ömer Seyfettin. Hikâyelerinin dışında fikir kitapları ve tercümeleri, şiir ve hatıraları ile günlükleri de vardır. Bu hatıralarından biri de size sunduğumuz "*Balkan Harbi Hatıraları*"dır. Günlük şeklinde yazılmıştır. Ömer Seyfettin'in Balkan Harbi yıllarında tuttuğu günlük, ölümünden sonra Niyazi Ahmet Banoğlu tarafından bulunup *Hayat* mecmuasının 12 Ocak 1967 tarihli 3. sayısı ile 23 Mart 1967 tarihli 13. sayıları arasında tefrika edilmiştir.

Ömer Seyfettin zamanımıza ulaşan haliyle bu günlüğe 27 Eylül 1328 [10 Ekim 1912] tarihinde Selanik'te başlamış ve 15 Teşrinisani [28 Kasım 1913] tarihinde esir tutulduğu Yunanistan'ın Naflion kasabasında *"Necat isminde bir vapur geldi."* diye yazarak son vermiştir.

Elinizdeki kitap dört bölümden oluşmaktadır: İlk bölümde Ömer Seyfettin'in hayatı, sanatı, eserleri ve eserlerinde Balkanlar ile ilgili yazılar; ikinci bölümde, Balkan Harplerinin kısa tarihi; üçüncü bölümde, Ömer Seyfettin'in Balkan Harbi Hatıraları; son bölümde ise konuyu tamamlayıcı yazılar yer almaktadır. Son bölümde yer alan ilk iki yazı, Ömer Seyfettin'in İbrahim Alaattin Gövsa'ya ve Kenan Hulusi Koray'a anlatımlarından oluşmaktadır. Bu bölümde ayrıca, Ömer Seyfettin'in Balkan Harplerinde ve esareti döneminde Ali Canip Yöntem'e gönderdiği mektuplar da yer almaktadır.

Eserin diline ve imlasına müdahale edilmemiştir. Anlamı bilinmeyen ya da açıklanma ihtiyacı duyulan kelime, kavram, yer ve şahıs adları izah edilmiştir. Kitapta yer alıp tefrika metinde yer almayan bazı başlıklar tarafımızdan konmuştur.

Eser kitaplaşırken yardımlarını gördüğüm Sayın İbrahim Öztürkçü'ye Sayın İsmail Toluay'a, Sayın Serkan Metin'e ve bazı kaynakları bana ulaştıran Sayın Zihni Engin Keleş'e hassaten teşekkür borçluyum. Kitabın kültür hayatımıza faydası en büyük temennimdir.

Tahsin Yıldırım

Çamlıca / 15 Mart 2011

Ömer Seyfettin'e Dair

Hayatı

Ömer Seyfettin, *“11 Mart 1884 günü -Rûmî takvimle 28 Şubat 1299- Balıkesir’in Gönen ilçesinde doğdu.”*[2] Ömer Seyfettin’in ilerleyen yaşlarında Gönen özlemini ve çocukluk hatıralarını eserlerine yansıttığını görmekteyiz. Çocukluk hatıralarına dayanarak yazdığı hikâyelerinde içten ve gerçekçi bir üslup kullanmıştır. Ömer Seyfettin’in *“İlk Namaz”*[3] hikâyesi, Gönen devresini ve annesini anlattığı hikâyelerden

biridir.

Babası Ömer Şevki Bey’in Kafkasya Türklerinden olduğu ifade edilmektedir. Ancak babasının başka milletlerden olabileceğine dair kanaatler de vardır.[4] Ömer Seyfettin *“Kaşağı”* hikâyesinde babasından, ““*Babam pek sertti. Bir bakışından ödümüz kopardı.*”diyerek bahsetmektedir.

Annesi Fatma Hanım ise İsfendiyar oğullarından Ankaralı Topçu Kaymakamı Mehmet Bey’in kızı’dır. Mutlu bir çocukluk geçiren Ömer Seyfettin’in hayatında, annesi çok önemli yer tutar. Fatma Hanım’a duyduğu sevgiyi *“İlk Namaz”* adlı öyküsünde şu cümlelerle ifade eder:

> ...Şimdi muhit-i tesellisinden ne kadar uzak bulunduğum annem, dünyada en sevdiğim, dünyada yegâne perestiş ettiğim bu vücut-ı muhterem, iste der hatır ediyorum, on beş sene evvel beni ilk sabah namazına kaldırmış idi...

Yine aynı öyküde, annesini başında yeşil örtüsüyle Kur’an okuyan bir meleğe benzetir.

Ömer Seyfettin, ikisi küçük yaşlarda vefat eden dört çocuklu bir ailenin çocuğudur. Tahir Alangu, 1953 yılı Kasım ayında Kadıköy, Mısırlıoğlu–Süleyman Bey Sokağı’ndaki evinde ziyaret ettiği Ömer Seyfettin’in ablası Güzide Hanım’dan, dört yaşında kuşpalazından ölen kardeşleri Hasan’dan başka, yine küçük yaşta ölen kardeşlerinin olduğunu öğrenir. Tahir Alangu, hikâyede bahsedilen kız kardeşin, bu ölen kardeşlerden biri olabileceğine dikkat çeker.[5]

Ömer Seyfettin çocukluğunu *“And”* öyküsünde anlattığı *“...Büyük bir bahçe... Ortasında köşk tarzında yapılmış bembeyaz bir ev... Sağ köşesinde her vakit oturduğumuz beyaz perdeli oda...”*dan ibaret bir evde geçirir:

Okumaya çok hevesli olan Ömer Seyfettin, öğrenimine dört yaşında iken, Gönen’de *“Reşid Efendi’nin Mahalle Mektebi”*ne başlamıştır.[6] *“And”* öyküsünde okulu, öğretmeni ve arkadaşları hakkında şu bilgileri verir:

> ...Mektep bir katlı, duvarları badanasız idi. Kapıdan girilince üstü kapalı bir avlu vardı. Daha ilerisinde küçük, ağaçsız bir bahçe...

Bahçenin nihayetinde ayakyolu, gayet kocaman aptes fıçısı... Erkek çocuklarla kızlar karmakarışık otururlar, beraber okur, beraber oynarlardı. ‘Büyük Hoca’ dediğimiz kınalı, az saçlı, kambur, uzun boylu, ihtiyar, bunak bir kadındı. Mavi gözleri pek sert parlar, gaga gibi eğri, sarı burnuyla, tüyleri dökülmüş hain, hasta bir çaylağa benzerdi. ‘Küçük Hoca’ erkekti. Büyük Hoca’nın oğlu idi. Çocuklar ondan hiç korkmazlardı. Ben arkadaki rahlelerde, Büyük Hoca’nın en uzun sopasını uzatamadığı bir yerde otururdum. Kızlar, belki saçlarımın açık sarı olmasından, bana hep ‘Ak Bey’ derlerdi. Erkek çocukların büyücekleri ya ismimi söylerler yahut ‘Yüzbaşı oğlu’ diye çağırırlardı. Sınıf kapısının açılmayan kanadında sallanan ‘geldi-gitti’ levhası yassı, cansız bir yüz gibi bize bakar, kalın duvarları tavana yakın dar pencerelerinden giren donuk bir aydınlık durmadan bağıran, haykırarak okuyan çocukların susmaz, keskin çığlıklarıyla sanki daha ziyade ağırlaşır,

bulanırdı...

Aile, Ömer Seyfettin'in çocukluğunun bir bölümünü geçirdiği Gönen'den 1892 tarihinde ayrılmış ve bir zaman İnebolu ve Ayancık gibi Karadeniz'in farklı yerlerinde bulunmuştur. Buralardaki okul hayatının tamamen çığırından çıktığını gören Fatma Hanım, kocasının Ayancık'a tayinini fırsat bilerek Ömer Seyfettin'i alıp İstanbul'a gelmiştir.[7]

> Ömer Seyfettin, artık dedesinin Kocamustafapaşa'daki konağındadır. İstanbul'a bu suretle yerleşen Küçük Ömer, Aksaray'da bulunan okulda, 'Mekteb-i Osmanî'de ilköğrenimine başlar.[8]

"Falaka" öyküsünde Ömer Seyfettin bu okulu ve öğretmenini şöyle anlatır:

> ...Mektebin kapısına dar, taş bir merdivenle çıkılırdı. İçeri girilince ta karşıya Hoca Efendi'nin rahlesi gelirdi. Rahlenin önünde müthiş, tuhaf bir tüfek gibi, siyah kayışlı, ağır falaka asılı dururdu. Hepimiz kırk çocuktuk... Hoca Efendi, aksakallı, uzun boylu, bağırtkan bir ihtiyardı. Yaz, kış daima cübbesiz, aptes almaya hazırlanmış gibi kolları paçaları çıplak, sıvalı yerinde otururdu...

Ömer Şevki Efendi, oğlunun subay olmasını istemektedir. Bunun için onu okuduğu Mekteb-i Osmanî'den alarak, 1893 yılında Eyüp Baytar Rüştiyesi'ne yazdırır.[9] Subay çocuğu olan Ömer Seyfettin, burada *"sınıf-ı mahsusa"*ya verilir.[10] Onun *"sınıf-ı mahsusa"*dan arkadaşı olan Aka Gündüz bir konuşmasında Ömer Seyfettin'le ilgili anılarına yer verirken okul günlerini şu cümlelerle anlatır:

> Biz çocuktuk. Yunan Muharebesi oluyordu. Babalarımız askerlik vazifeleri sebebiyle ayrılmışlardır. Babaları askerde olan çocuklar için İplikhane'de bir Sınıf-ı Mahsus açmışlar. Bizi de oraya koydular.[11]

Burada dört yıl okuyan Ömer Seyfettin 1896 yılında okulu bitirip Edirne Askerî İdadisi'ne geçmiştir.[12] Edirne Askerî İdadisi'ni 1896 yılında

tamamlayan Ömer Seyfettin[13] İdadî'de geçirdiği yıllar içinde edebiyata ilgisi artmış yazarlıktaki yeteneği de ortaya çıkmaya başlamıştır.[14]

> Edebiyat-ı Cedide şairlerinin, özellikle Tevfik Fikret'in etkisinde manzumeler yazmış, dergilere göndermiştir.[15]

Ömer Seyfettin'in yayınlanan ilk eserlerinden olan "Yad" şiirini de burada yazıp İstanbul'da çıkmakta olan "*Mecmua-i Edebiyye*"nin 14 Şubat 1900 tarihli 16. sayısında yayınlatmıştır.

Ömer Seyfettin 1900'de İdadî'yi bitirerek İstanbul'da Mekteb-i Harbiye-i Şahâne'ye başlamıştır. 1903 yılında Makedonya'da çıkan karışıklık üzerine *"Sınıf-ı müstacele"* denilen bir uygulama ile 22 Ağustos 1903'te mezun olmuştur.[16]

Ömer Seyfettin, 24 Ağustos 1903 tarihinde piyade asteğmeni rütbesiyle, merkezi Selanik'te bulunan Üçüncü Ordu'nun İzmir Redif Tümeni'ne bağlı Kuşadası Redif Taburu'na tayini çıkmıştır.[17]

1903 sonrası Kuşadası dolaylarında bulunan *"Ömer Seyfettin'in, 17 Ocak 1908 tarihinden itibaren İzmir'e yerleştiğini, aynı yıl içinde İzmir'de açılan Jandarma Zâbitân ve Efrat Mektebi öğretmenliğine ve jandarma mekteplerini kurmak üzere, ülkemize gelen İtalyan Genaral Degiorgis'in mihmandarlığına atandığı bilinmektedir. Bu yıllar Çakırcalı Efe ve benzerlerinin İzmir ve çevresinde halka zarar verdiği yıllardır. Ömer Seyfettin, Türk ve Rum eşkıyâların cirit attığı bu dönemde, bu eşkıyâların izlenerek yok edilmesi amacıyla kurulan jandarma mektebinde öğretmenlik yaptığı yıllarda, bu olaylardan etkilenerek bazı öykülerinin konularını tasarladığını söylemek mümkündür. Nitekim 'Yalnız Efe' öyküsü bu tür olayların birikiminden ortaya çıkmış bir üründür."*[18]

Ömer Seyfettin'in hayatındaki önemli değişikliklerden biri olan bu tayin eski Sadrazam İzmir Valisi Kâmil Paşa'nın damadı olan İzmir Askeri Hastanesi Başhekimi Doktor Faik Paşa'nın yardımları ile olmuştur. Doktor Faik Paşa, Ömer Seyfettin'in dayısıdır.[19] Burada iken II. Meşrutiyet'in ilanından sonra teğmenliğe yükseltilmiştir.

İzmir, Ömer Seyfettin için çok önemlidir. Çünkü İzmir'deki fikrî ve edebî faaliyetleri takip etmiş ve bunlar içerisinde yer alan gençlerle tanışmıştır.

Nitekim Batı kültürünü tanıyan Baha Tevfik'ten Fransızca bilgisini artırmak için teşvik görmüş; Necip Türkçü'den ise sade Türkçe ve millî bir dille yapılan millî edebiyat konusunda önemli fikirler almıştır. Bu fikirler ışığında o dönem birçok esere imza atmıştır. Ömer Seyfettin için İzmir bir yazarlıkta olgunlaşma yeri olmuştur.[20] Burada askerliğin dışında fikri ve sanatsal meselelerle meşgul olmuş, Fransızcasını geliştirmiştir.

Kuşadası ve İzmir'de bulunduğu yıllar arasında *"İzmir", "Haftalık İzmir", "Haftalık Serbest İzmir"*, *"Edebi Serbest İzmir"*, *"Serbest İzmir"*, *"11 Temmuz", "Âşiyan", "Çocuk Bahçesi", "Kadın"* ve *"İrtika"* gibi dergi ve gazetelerde yazmıştır. Ömer Seyfettin'in dönemin önemli yayınlarından olan Hüseyin Hilmi'nin çıkardığı *"Haftalık Serbest İzmir"* gazetesinde 1908'de kısa bir süre (iki sayı) yazı işleri müdürlüğü de yapmıştır.[21]

Ömer Seyfettin Aralık 1908 ya da Ocak 1909'da Selanik Üçüncü Ordu'ya tayini çıkmıştır. Burada Manastır, Pirlepe ve Yakorit gibi yerlerde bulunmuştur.[22] 31 Mart Olayları üzerine hazırlanan Hareket Ordusu ile beraber 17 Nisan 1909'da Rumeli'den İstanbul'a gelmiştir.[23]

Ömer Seyfettin 1911 yılında mecburi hizmet karşılığı olarak okuduğu için tazminatı Ziya Gökalp'in aracılığı ile ödeyerek ordudan ayrılıp Selanik'e gitmiştir.[24] Ömer Seyfettin bu sırada yazı faaliyetlerine ağırlık vermeye başlamış, sivil bir yazardır. Selanik'te çıkmakta olan *Hüsün* ve *Şiir* dergisinin ismi Akil Koyuncu'nun istek ve ısrarı üzerine *Genç Kalemler*'e çevrildikten sonra 11 Nisan 1911'de Ömer Seyfettin'in "Yeni Lisan" isimli ilk başyazısı yayınlanmıştır.[25]

Genç Kalemler yazı heyetini oluşturanlar Balkan Harbi'nin başlaması üzerine dağılmak zorunda kalmıştır. Ömer Seyfettin 14 Ekim 1912 tarihinde yeniden orduya çağrılmıştır. Görev yeri ise Garp Ordusu 39. Alay 3. Taburu'dur. Burada görevli, iken 20 Ocak 1912'de Yunanlılara esir düşmüştür. Yaklaşık bir yıllık esareti süresince gerek okuyarak, gerekse yaşayarak, yazarlık hayatı için önemli olacak tecrübeler kazanmıştır.[26] Bu dönem hikâyeleri, *"Halka Doğru"*, *"Türk Yurdu"* ve *"Zekâ"* dergilerinde yayınlanmıştır. Bu dönemin etkisiyle kaleme aldığı hikâyelerinden *"Aleko Bir Çocuk"*da, Yunan papazlarının düşmanlığını hayatı pahasına önleyen bir Türk çocuğunu anlatır. *"Mehdi", "Piç" "Hürriyet Bayrakları*" gibi hikâyelerini bu dönemde yazmıştır.[27]

Ömer Seyfettin 28 Kasım 1913'te serbest bırakılınca[28] 17 Aralık 1913'te İstanbul'a gelmiştir.[29]

İttihat ve Terakki erkânı ile münasebetleri sıkı olan Ömer Seyfettin, askerlik mesleğinden ayrılıp kendini tümüyle edebiyata vermek istiyordu. Bunun için askerlikten ayrılıp sivil hayata geçmiştir. Bundan amaç, nesilleri edebi ürünlerle eğitmek ve oluşturacakları kimliğin inşası için eserleriyle hizmet etmektir. Bu zamandan sonra yazarlık ve öğretmenlikle hayatını kazanmaya başlamıştır. *"Türk Sözü"* dergisinin başyazarlığına getirilmiş ve burada Türkçü düşüncenin sözcülüğünü yapan yazılar yazmıştır. 1914 yılında Kabataş Sultanisi'nde öğretmenliğe başlayan Ömer Seyfettin bu görevini ölümüne kadar sürdürmüştür. [30]

Ömer Seyfettin esaretten kurtuluşunun üzerinden bir seneyi aşkın bir süre geçmesine rağmen yorgun, bezgin ve karamsardır. Bundan dolayı huzurlu bir aile ortamının özlemi içindedir. Bu duygusunu henüz kitap olarak yayınlanmamış günlüğünde şu cümlelerle ifade etmiştir:

> ... Beş sene evvel annem öldü (1913). Babam evlendi. Ablam zırdeli... Tabii ocağımız dağıldı. Ben apartmanlara düştüm. İyice çalışmak için rahata, aile rahatına ihtiyaç vardı. Evlenmeğe kalkınca, bir komşum karımı tavsiye etti. Ailesi için çok iyi şeyler söyledi.[31]

Bu özlemini gerçekleştirmek amacıyla, 1915'te İttihat ve Terakki Fırkası ileri gelenlerinden Kadıköylü Doktor Besim Ethem Bey'in kızı Calibe Hanım'a [1899- 12 Şubat 1965] talip olmuştur. Baba, Doktor Besim Ethem Bey önceleri kızını vermek istemedi ise de sonra araya girenlerin baskısı ile kızının evliliğine razı olmuştur. Calibe Hanım, o günlerin modasına uygun, çağdaş eğitim görmüş, Kadıköy'de bir Fransız okulunda okumuş, Moda-Mühürdar sosyetesinden, ince yapılı, zarif bir genç kızdır.[32]

6 Aralık 1916'da bir kızı olan Ömer Seyfettin, kızına *"yaprakların arasından sızan gün ışığı"* anlamına gelen Güner ismini koymuştur. Bu evlilik Güner'e rağmen bozulmuştur.

5 Eylül 1918'de Calibe Hanım'dan boşanan Ömer Seyfettin, ölünceye kadar acı, ıstırap, yalnızlık ve hastalıklarla boğuşarak yaşamıştır.

16 Temmuz 1915 tarihinde, Çanakkale Savaşı devam ederken aralarında Ömer Seyfettin'in de bulunduğu gazeteci, yazar ve şairlerden oluşan bir grup, harp alanını ziyaret etmek üzere, İstanbul'dan Çanakkale'ye gitmiştir. Heyette Ömer Seyfettin dışında Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ahmet Ağaoğlu, Ali Canip Yöntem, Mehmet Emin Yurdakul, İbrahim Alaattin Gövsa, Hakkı Süha Gezgin ve Enis Behiç Koryürek gibi yazarlar vardır.

Ömer Seyfettin'in de dâhil olduğu yazar ve şairler heyeti, Çanakkale Cephesi'nde 5. Ordu ve 3. Kolordu Karargâhlarını ziyaret etmiş, Arıburnu ve Seddülbahir harp bölgelerini gezmiştir. [33] Yazar ve şairler heyetinin Çanakkale'de birçok cephe içinde Mustafa Kemal'in bulunduğu cepheyi ziyaret etmek istemesi ilginçtir. Heyet üyelerinin, Cesarettepesi'ne giden yolun tehlikeli oluşu nedeniyle Mustafa Kemal'i ziyaret edemediği, ancak telefonla konuşarak başarı dilediği rivayetler arasındadır.

Ömer Seyfettin eserlerinin çoğunu eşinden boşandıktan sonraki zor günlerinde kaleme almıştır. Üstelik İstanbul işgal edilmiştir ve yurtseverler gözaltına alınmaktadır. Ömer Seyfettin bir yandan geçinme kaygısı bir yandan yazma isteği bir yandan da bu gözaltına alınan arkadaşlarıyla ilgilenmeye çalışmıştır.

Ömer Seyfettin 1917-1918 yıllarında Darülfünun'da kurulan Tedkikat-ı Lisaniyye Encümeni (dil inceleme Komisyonu) üyeliğinde de bulunmuştur. [34]

Ömer Seyfettin eşinden ayrıldıktan sonra Kalamış'ta, deniz kıyısında, etrafında tek bir bina bulunmayan küçük, sipsivri bir yalıya taşınmıştır. Bu yalı kendisinin ordu kumandanı olan Cavid Paşa'dan kiralanmıştır. Ömer Seyfettin burada tıpkı kiraladığı mekân gibi yalnızdır. Ömer Seyfettin'in, yazı hayatının en üretken dönemi de bu evdeki zamanlarıdır. Burada kaldığı yıllarda öğretmenlik dışındaki bütün vaktini okuma ve yazmakla geçirmiştir. Hikâye ve makaleleri *"Yeni Mecmua*", *"Şair"*, *"Donanma"*, *"Büyük Mecmua"*, *"Yeni Dünya"*, *"Diken"*, *"Türk Kadını"* gibi dergilerle *"Vakit"*, *"Zaman"* ve *"İfham"* gibi bazı süreli yayınlarda yayınlanmıştır.

Bu evde ona yalnızlığını unutturan onu ziyaret eden edebiyat dostları vardır. Başta yakın arkadaşı ve komşusu olan Ali Canip olmak üzere Ahmet Rasim, Salih Zeki (Aktay), Yusuf Ziya (Ortaç), Fuat Köprülü, Reşad Nuri

(Güntekin), Faruk Nafiz (Çamlıbel)[35] gibi devrin genç şair ve yazarları dostları arasındadır.

25 Şubat 1920'de *"Ömer Seyfettin'in romatizma, teneffüs yolları rahatsızlıkları şeklinde ortaya çıkan, zaman zaman yüksek ateşle seyreden hastalığı, yalnızlık ve maddi imkânsızlık yüzünden giderek arttı."*[36] 4 Mart'ta Haydarpaşa Hastanesi'ne kaldırılmış 6 Mart 1920'de hayata gözlerini yummuştur. Ölüm sebebi şeker hastalığı olarak belirtilmiştir. Önce Kadıköy Kuşdili Mahmud Baba Mezarlığı'na defnedilmiştir. Daha sonra mezarı, buradan yol geçeceği, araba garajı yapılacağı gerekçesiyle 23 Ağustos 1939'da Zincirlikuyu Asri Mezarlığı'na nakledilmiştir.[37]

Edebi Şahsiyeti

Ömer Seyfettin Askerî İdadi'si öğrencisi iken dönemin ediplerini okumaya bilinçli bir şekilde başlamıştır. Onun edebiyata karşı merakı bu dönemde yoğunluk kazanmıştır.

Askerî İdadisi öğrencisi Ömer Seyfettin'in, edebiyat dünyasına girişi "*Pul*" mecmuasının 1 Temmuz 1314 (14 Temmuz 1898) tarihli 12. sayısında M. Enver imzasıyla çıkan "*Lâne-i Garam*" isimli manzumesi ile olmuştur. Bu şiir 10 Haziran 1314 (23 Haziran 1898) tarihinde yazılmıştır.[38]

"*Çizgili Kâğıt*" adlı ilk yazısı aynı derginin 20 Mart 1902 tarihli yedinci sayısında çıkmıştır. Basılan ilk hikâyesi "*Tenezzüh*" *Sabah* gazetesinin 4 Muharrem 1320 [13 Nisan 1902] tarihli 4469. sayısının 3 ve 4. sayfalarında yayınlanmıştır. Bazı kaynaklar bu hikâyenin adını "*İhtiyarın Tenezzühü*" olarak nakletse de bu bilgi yanlıştır.[39]

Ömer Seyfettin'in edebî faaliyeti, *Genç Kalemler* dergisi ile bir sistematik kazanmıştır. Bu mecmuada "*Yeni Lisan*" adıyla neşrettiği makalesi, onun dil ve edebiyat hakkındaki görüşlerini ihtiva eder. Bu makalede, edebiyatımızın Batı'ya yönelmeden önce Doğu edebiyatını, Batı'ya yöneldikten sonra da Fransız edebiyatını taklit ettiğini anlatmıştır. Bu durumu tespit ederken çözüm olarak milliliği savunmuştur. Kendi anlayışına göre, edebiyatımızın takip etmesi icap eden esasları hakkında bilgi vermiştir. Edebiyatımız, bilhassa dilde sadeleşme konusunda söyledikleri, günümüzde taraftar bulmaktadır. Milliyetçilik hakkındaki görüşlerini de bu yazısında bulmak mümkündür. Diğer yazılarından da anlaşılacağı gibi milliyetçilik anlayışını ırktan çok dil, din, terbiye ve örf esaslarına bağlamıştır. Böylece inançları, kültürleri ve gelenekleri bir olan insanların meydana getirdikleri birliğin daha kalıcı ve sağlam olacağını ifade etmiştir. Türk milletinin kimlik inşasının da geleneğin modernize edilerek edebiyat üzerinden yapılacağını söylemiştir.

Ömer Seyfettin, *Genç Kalemler*'de Ali Canip ve Ziyâ Gökalp ile birlikte bir müddet çalıştıktan sonra Balkan Harbi başladığı için ordudaki vazifesine dönmüştür. Kumanova'da Sırplara, Yanya'da Yunanlılara karşı çarpışmış ve esir düşmüş, Yunanistan'daki esâret hayatından sonra 12 Nisan 1330 (1914)

tarihinde *“Türk Sözü”* dergisinin başyazarlığına getirilmiştir.[40] Temmuz 1917’den sonra Ziya Gökalp’in çıkardığı *“Yeni Mecmua”*da yayınladığı hikâyeleriyle ünü yaygınlaşmıştır. *“Tanin”, “Vakit”, “Türk Dünyası”, “Zaman”, “İfham”* gazetelerinde *(1918-20), “Türk Yurdu” (1913), “Yeni Mecmua” (1917) “İnci”, “Diken”, “Şair” (1918), “Donanma”, “Büyük Mecmua” (1919), “Halka Doğru”, “Türk Yurdu”, “Zekâ”* gibi dergilerde öykü ve romanlarının yanı sıra şiir ve makaleler yayınlanmıştır.

Ömer Seyfettin, bulunduğu çeşitli görev ve yerlerden dolayı farklı coğrafya ve insanları tanımıştır. Bu farklılıklar hikâyelerinde millîlik vasfını ortaya çıkarmıştır.

Ömer Seyfettin’in tasarladığı milli edebiyatı ifade etmek için çeşitli fikirler ortaya atılmış, çeşitli teoriler sunulmuştur. Bu konuda kanaatlerini önemsediğimiz Hülya Argunşah, Ömer Seyfettin’in savunduğu Millî Edebiyat’ın doğuşu, dili, muhtevası ve adlandırılması hakkında şunları söylemiştir:

> Millî Edebiyat’la öncelikle bir milletin tesir ve taklit dönemleri de dahil olmak üzere kendi diliyle meydana getirdiği edebî tecrübelerinin tamamı kastedilmektedir. Özel ya da darlaştırılmış anlamıyla da milletin geçmiş tecrübelerinin içinde yaşanan şartlar dolayısıyla en arındırılmış şekilleriyle, haline cevap vermek üzere canlandırıldığı yılların edebiyat faaliyetine işaret etmektedir. Bu dönem Türk milletinde ve Türk edebiyatında millîleşme sürecine denk gelmektedir. 1908 II. Meşrutiyet’inin başlattığı dağılma, imparatorluktaki belirsizlik, arka arkaya gelen ve büyük kayıplarla sonuçlanan savaşlar dönemi Türk milliyetçiliğinin doğuşunu ve gelişmesini hızlandırmış, nihayet imparatorluktan millî devlete doğru olan değişim kendisini ifade etmek için bir de edebiyat meydana getirmiştir. Bu edebiyat Millî Edebiyat olarak adlandırılmaktadır. Muhtevasını bir taraftan milliyetçi düşüncenin kavramlar ve idealler dünyası, diğer taraftan halin çıkmazlarına ortak geçmişten çözüm arayışları oluşturmakta, bütün bunlar edebî geçmişin estetik değerleri arasında bir ayıklamaya gidilerek asıl millete özgü olan şekil ve dille ifade edilmektedir. Bunlar Millî Edebiyat’ın konu, şekil ve dil konusunda birtakım tercihlerinin de bulunduğunu göstermektedir.[41]

Ömer Seyfettin millî olanın, milli edebiyatın peşindedir. O, “Millî Edebiyat”ı tanımlarken dil, vezin ve millî muhteva konularını vurgular:

> Bakınız ben Millî Edebiyat’tan ne anlarım: Vezinle dilin tam Türkçe, yani tabiî olması... Zira yaratıcı bir sanatkârın duygularına sınır çizilemez. Bu sanatkâr karakterine, aldığı terbiyeye, nelere karşı bir meyil duyuyorsa onlara göre yazar. Hem zannetmem ki, bir adam mademki bir topluluğun içinde yaşıyor; duyuşu, tarzı millî anlayışın dışında olsun. İnsan normal, anormal olabilir; fakat milliyet denilen manevî dairenin içinde bunların her ikisi de yok mudur? Bu iki hâlin durmadan devam eden mücadelesidir ki hayata can verir. Mücadelesiz hayat, ölümün, yokluğun ta kendisidir.[42]

Ömer Seyfettin’in eserlerinde milletin ruhuna hitap eden bir tavır görülür. O, kalemini savaşın devam ettiği dönemde mücadelenin önemini arttırmak ve ona yeni ufuklar kazandırmak amacıyla kullanmıştır:

> Ömer Seyfettin, millî edebiyat döneminin çalışkan simalarındandır. Yazar, millî olanın peşindedir. Askerlik mesleğinin vermiş olduğu bütün mizaçları kendi içinde bir kendilik bilincine dönüştüren yazar, kalemini savaşın, ezilmişliğin ve yitirilmişliğin içinde yeniden sivriltmesini bilmiş sanatçılarımızdandır. Varlığını milletin geleneksel değerleriyle yazın ikliminin üst basamaklarına farklı renk ve seste imgelere dönüştüren yazar, yazını dil, din ve geleneklerin inşasında bir araç olarak kullanır. Ömer Seyfettin’in sanat evreninde dil, din ve gelenek her zaman ‘öznedir’ ve bu öznenin ‘nesnesi’ ise her zaman yazındır.[43]

Ömer Seyfettin Türk Edebiyatı tarihinde her şeyden önce hikâyeleriyle öne çıkmış bir sanatçıdır. Bununla beraber o, hikâyelerinin yanında makale, deneme, eleştiri, fıkra, anı, tiyatro ve şiir türlerinde de eserler vermiştir.

O, edebiyatımızda farklı anlatım şekillerini de denemiş bir yazardır. Bunlardan biri de edebi ürünlerinin bir kısmını mektup şeklinde yazmasıdır. Ömer Seyfettin, *“Bahar ve Kelebekler, Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür, Aşk ve Ayak Parmaklan, Sivrisinek, Lokantanın Esrarı, Memlekete Mektup”* gibi hikâyelerini mektup tarzında yazmıştır.[44]

Ömer Seyfettin, yazılarında edebiyatın başta “dil” olmak üzere pek çok problemini ele almış, o dönemdeki edebi eğilimleri ve eğilimlerin yakın gelecekte alabilecekleri muhtemel şekilleri göz önünde bulundurarak bunları kendi görüş açısıyla değerlendirmiştir.

Ömer Seyfettin iyi bir gözlemci olup bunu eserlerine yansıtmıştır:

> Eserlerinde bu yeteneğini sonuna kadar kullanır. Ondaki gerçekçiliğin temelinde de bu vardır. İnsanları ve olayları değişik açılardan değerlendirmekte ve gözler önüne sermekte çok başarılıdır. Dolayısıyla okuyucuyu farklı düşünceler oluşturmaya ve olaylara tek yönlü bakmamaya sevk eder.
>
> Yazardaki en dikkat çekici yönlerden biri de mizahtır. Öykülerinde mizah asla bir çıkıntı gibi durmaz. Yaptığı tenkitler insanı güldürürken düşündürür. Yozlaşmış ve bozulmuş insan davranışlarını, milli varlığından habersiz, kültürünü terk etmeye meyilli züppeleri, batıl inançlarla sorunlara çözüm bulmaya çalışan cahilleri üstü kapalı yerden yere vurur. Bu yönü ile öykü yazma tekniğini ne kadar iyi bilip mükemmel uyguladığı ve bunu gözlem yeteneği ile birleştirince günümüzde de değerini koruyan eserler meydana getirdiği ortadadır.
>
> Yapmacıklığa kaçmadan, sade ve açık bir üslup kullanarak, sağlam bir gerçekçilik ve toplumsallıkla sanatının hakkını veren Ömer Seyfettin’in, öykülerinde yapmak istediği şey, ulusal bilinci kuvvetlendirmek ve ülkesinin kalkınmasına yardımcı olmaktır.[45]

O, eserlerini yayınlarken şu müstear isimleri kullanmıştır: Ayas, Ayn., Ayn. Kef., Ayn. Sin., Camasb, C. Nazmi, Ç. Kemal, Enver Perviz, Feridun, M. Enver Perviz, F. Nezihi, M. Enver, Ömer Tarhan, N. Nazmi, Ö. Seyfettin, Perviz, Süheyl Feridun, Şit., Tarhan, Tekin, C. Nizami, Kaf-ı Farsi, Kaygusuz, Ömer, Cim., Sin., Ömer, Nazmi, A. H. Ayas.[46]

Ömer Seyfettin, edebiyatımızda, destan ruhu taşıyan millî hikâyeleriyle şöhrete ulaşmıştır. O, İttihat ve Terakki’nin fikri yapısına paralel düşünce dünyasına sahip olsa da onların dayatmalarına göğüs germiş, bildiği hakikatleri ifadeden geri durmamıştır.

Ömer Seyfettin, millî edebiyat döneminin çalışkan simalarından olup Türk edebiyatının önde gelen hikâyelerindendir. Kısa hikâyeciliğimizin kurucu isimlerindendir. Asker, şair ve güçlü bir edebi yeteneği olan bir öğretmendir. Ayrıca edebiyatta Türkçede sadeleşmenin savunucusudur. Kısa ömrüne pek çok eser sığdırmıştır.

Eserlerinde Balkanlar

Ömer Seyfettin, Aralık 1908 ile Ocak 1909 arasında, tam tespit edemediğimiz bir tarihte Selanik'teki Üçüncü Ordu'nun Nizamiye Taburu'na tayin edilmiştir. Buradaki görevi esnasında birçok yerleşim merkezini gezmiş, Türk ve İslâm düşmanı komitecilerin Müslümanlara karşı yaptıkları pek vahşi ve son derece barbarlık örneği hâdiseleri yerinde müşahede etmiştir.

Ömer Seyfettin, *"...1909 yılı başlarında, önce, Selanik Üçüncü Ordu merkezine tayin edilir; oradan, Müslüman Türk Rumeli'nin Manastır, Pirlepe, Köprülü, Cuma-yı Balâ kasabalarını dolaştıktan sonra, Serez Mutasarrıflığı'na bağlı Menlik sancağının Razlık kasabasına yakın bir köyün yakınında bölük komutanlığına başlar. Ömer Seyfettin'in bölük komutanlığı yaptığı ve Ali Cânip'e yazdığı meşhur mektupla, hem fikir, hem de edebiyat tarihimize giren bu köyün adı Yakorit'tir. Rumeli'yi ve ardından Balkanlar'ı yakından tanıyan bu 'genç zâbit' Balkanlı toplulukların din ve milliyet gayreti ile Müslüman Türklere karşı uyguladığı soy kırımının içinde yaşar; Bulgar, Rum ve Yahudilerin, Avrupalıların, Rusların desteğinde evlâd-ı fâtihân'a karşıladıkları soy kırımının vahşet levhaları da hakiki hayattan alınarak onun hikâyelerine konu olmuştur. Ömer Seyfettin, Meşrutiyet'in ikinci defa ilânı ile Balkanlı kavimlerin, milliyet, din ve bağımsızlık yolundaki şuurlu mücadelelerini yoğuran kin ve intikam duygularının devam ettiğini; Osmanlı aydınının II. Abdülhamid düşmanlığı ile taşkınlık derecesindeki hürriyet çığırtkanlığı dışında ciddî bir görüşü olmadığını, acı acı gördü."*[47]

Yaşanan acıları gören Ömer Seyfettin'in Balkan Harbi yıllarında yazdığı notlarında karamsarlığa kapıldığını görürüz. Bunun sebebi askerlerin Türkçe bilmemeleridir. Ancak bu durum onun için geçicidir. Çünkü o esaretinde bile millete bir şeyler yapmanın derdindedir. Ona göre bir milletin varoluş harcı dildir. Ömer Seyfettin gördüğü aksaklıklar için *Balkan Harbi Hatıraları*'nda şöyle der:

> Bölüğün yarısından ziyadesi Türkçe bilmiyor. Tabur Babil Kulesi gibi. Ne alanın satandan, ne satanın alandan haberi var.

Savaşın toplum düzeninde meydana getirdiği sarsıntıları, acıları, yıkıntıları yakından gören ve yaşayan Ömer Seyfettin, Yanya Kalesi'nin savunmasında Yunanlılara esir düşmüş, önce farklı yerlerde tutulmuş, daha sonra Naflion kasabasında yaklaşık bir yıl esir kalmıştır. Okuduğunuz hatıraların bir kısmı da bu dönemi kapsamaktadır.

Osmanlı toplumu için kırılmaların yoğun olarak yaşandığı II. Meşrutiyet sonrasında Türk hikâyesinde mazinin anılması, yüceltilmesi önemli bir yer tutmuştur. Sıkıntılı zamanlarda maziden güç alma, ona dayanma ihtiyacı artacağından bu dönemler tarihe ilginin arttığı devirlerdir. Tarihin her dönemi edebi eserlere ve diğer sanat eserlerine konu olabileceği bilinir. Ama tarihi konular, milletlerin edebiyatlarında yükseliş ve çöküş dönemlerinde daha sık görülür. Milletlerin sanata yansıyan tarihleri genellikle tarihin parlak devirlerini içine alır. Milletler tehlikeye düştükleri anlarda, millî varlıklarını korumak için yaptıkları mücadelelerde bir kuvvet kaynağı ararlar. Bunu da mazilerinde bulurlar. Maziden aldıkları örnek ve güçle en büyük tehlikeleri göğüsleme imkânını bulacaklarına dair bir güç ve inançla arzuladıkları kimlik için bir arayışla girerler. II. Meşrutiyet devri sanatçıları da özellikle harplerin başlamasından sonra maziye yönelme ihtiyacı hissedip bunları eserlerinde yansıtmışlardır.

Milletlerin mazilerinin kahramanlıklarını ön plana çıkardıkları dönemler, kimliklerinin yeniden inşasına çaba gösterdikleri ya da sığınma psikolojisi yaşadıkları zamanlardır. Mazi fikrini ve geçmişin kahramanlıklarını tema edinen yazarlardan biri de Ömer Seyfettin'dir. Onun eserlerinde milliyet ve din çok belirgin bir öğe olarak karşımıza çıkar.

Ömer Seyfettin, 1917'de *Yeni Mecmua*'da "*Eski Kahramanlıklar*" başlığı ile yayınladığı hikâyelerinde, mazi ve kahramanlık hasretini dile getirip ecdada olan hayranlığı, özlemi ve yüceltmeyi esas almıştır. Bunlar; "*Ferman", "Kütük", "Vire", "Teselli", "Pembe İncili Kaftan", "Başını Vermeyen Şehit", "Teketek", "Kızıl Elma Neresi?"* ve *"Topuz"* dur. Konusunu tarihten almış olan bu hikâyelerinden *"Teselli"*de şöyle bir cümle geçer: *"Fakat harp, yalnız cesaret miydi? Asıl tedbir lazımdı."*.[48]

Hikâyelerinde görülen millîliğin en önemli sebeplerinden biri de Balkanlar'da Türk ve Müslüman unsurlara yapılan vahşete karşı kendisinde uyanan tepkidir. Ömer Seyfettin'in bu seri hikâyelerinden önce, onun *"At"* isimli hikâyesinden söz etmek gerekir. Hikâyede Balkanlar'da at koşturan

bir subayın, Türklerin geçmiş kuvvetli asırlarını derin bir hüzünle hatırlayışı ifade edilir. Eski hâkim zamanlara derin bir hasretin hissedildiği hikâyede, bulunduğu zamandan kaçmak isteyen subay, yazarın kendisidir:

> Ah, dört beş asır evvel yaşasaydım.", diye mütelezziz oluyordum. Bağlar, ova, her taraf boştu.(...) Ah bu topraklar üzerinde benim ecdadım girdibâd-ı berk-âlûd-ı zafer gibi akıncılık ederken ne kadar mesûd, mağrûr idiler. Kahramanlık, şecaat ve cesâret-i mutlak içinde geçen gençlikleri onlara ihtiyarlıkları için ne tesellisiz hatıralar, ne muğfil iftiharlar bırakıyordu. Hâlbuki biz, silahsız, kansız, azametsiz olduğu kadar yorucu, harab edici olan mücadele-i medeniyetin bîçare muharipleri, ne kadar sefiliz.

Ömer Seyfettin 1918'de kaleme aldığı *"Büyük Türklüğü Parçalayan Kimlerdir?"* isimli makalesinde Türk milletini parçalayan iki kuvvetten bahseder. Bunlardan birincisi *"Rus pençesi"*, diğeri *"millî gaflet"*tir. Birinci kuvvetin kırıldığına inanan sanatkâr, hâlâ yerinde duran ikinci kuvvetle mücadeleyi herkes için kaçınılmaz görev sayar. Bu sorumluluğun yerine getirilmesi, öncelikle bu kuvvetin iyi tanınmasına bağlıdır.[49] Bir taraftan bu tip yazılarla halkın zihnini açmaya çalışan Ömer Seyfettin, hikâye türünün imkânlarını da kullanarak aynı düşünceleri, hikâyelerinin kahramanlarına söyletir. "*Hürriyet Bayrakları*"nda *Osmanlılık* düşüncesinin ateşli savunucusu genç subay, bir Bulgar köyünde kurutulmak için asılan kırmızıbiberleri, uzaktan hürriyet bayrakları zannederek heyecanlanır:

> Körsünüz azizim, bakar körsünüz. Nafile zahmet edip bakmayınız. Hakikatleri görmek istidadı sizde yok. Hâlâ mı şüphe ediyorsunuz? Evet, bunlar hürriyet bayraklarıdır. Şu dağ başında kaybolmuş Osmanlı-Bulgar köycüğü On Temmuz'u takdis ediyor. İnanmıyor musunuz? Onlar Osmanlı değil midir? Yarın Osmanlı toprağına düşmanlar hücum ettiği vakit sizden evvel onlar koşacaklar. Osmanlılık namına kanlar dökecekler. Osmanlılığı kanlarıyla kurtaracaklar.[50]

diyerek Osmanlılığa herkesin kendisi gibi baktığını sanmaktadır.

Ömer Seyfettin'in eserlerinde Balkanlar'daki milletlere mensup birçok kahraman ve Balkanlar'a ait mekânlar sıkça görülmektedir. Bunda, onun buralarda görev yapmış olmasının çok büyük bir etkisi vardır.

Ömer Seyfettin'in eserlerinde Balkan kökenli milletlere bakışı, dönemin siyasi anlayışının bir tezahürüdür. Dönem itibariyle İttihat ve Terakki hâkimiyeti mutlak olmasa da vardır. Balkan Harbi yılları, onun zaten var olan milliyetçi yönünü daha da güçlendirmiştir. Bu yüzden milliyetçi bir yaklaşımla kahramanlarını bize yansıtır.

Ömer Seyfettin'in eserlerinde olumlu nitelikli Balkan kökenli milletlere mensup kahramanlar da vardır. Yazar bu kahramanların geçtiği hikâyelerinde milletlere bakışını ortaya koymuştur. Kahramanların konuşmalarında, azınlık ve yabancı ağzının ön plana çıkmadığı görülür. Yazarın bir kaç hikâyesi hariç kahramanlara bakışı gerçekçidir.

Onun hikâyelerinde geçen yabancı kahramanlar daha çok Türklerle mücadele içinde olan kahramanlardır. Hikâyelerinde Rada ve Magda gibi kadınlar hariç tutulursa kahramanların çoğu erkektir. Yazarın eserlerinde atıf yaptığı, motif olarak kullandığı Balkan milletlerinden seçtiği kişiler, genellikle basit halk tabakasına mensup insanlar, çiftçi, köylü, esnaf, askerler nadiren üst düzey kişiler, komitacılardır. Komitacıların bu eserlerde görülmesinin sebebi olayların Balkan Harbi yıllarında geçmesindendir.

"Bomba" hikâyesinde komitacı Bulgarlar karşımıza çıkar. *"Beyaz Lale"* adlı hikâyede karşımıza çıkan Radko Balkonovski, zengin bir ailenin çocuğu olup Galatasaray Lisesi mezunu aşırı Bulgar milliyetçisidir. Radko Balkonovski, Türklerden ölesiye nefret etmektedir. Büyük Bulgaristan hayaliyle komitacı olmuş, birçok Türk'ü katletmiştir. Türklerle ilgili düşünceleri hikâyede şu cümlelerle ifade eder:

> ...Serez'de Türkler çok zengindiler. Şimdi bunların kaçamayanları toplanacak, evvela işkence ile kasalarındaki ve bankadaki paraları alınacak, sonra fidye gibi bütün mülkleri Bulgar mekteplerine verdirilecek, en nihayet hepsi vaftizlenip Hıristiyan yapıldıktan sonra öldürülecekti. Bu yarım saatlik bir işti. Lakin geriye güç bir şey kalıyordu. Şehirde en güzel Türk kızının hangisi olduğunu anlamak...[51]

Ömer Seyfettin'in bir başka kahramanıysa Bulgar Dimko'dur. Hayatının yarısını komitacı olarak Türklerle mücadeleyle geçirmiştir. Yazar onun cahil olmadığını belirtir. *"Tuhaf Bir Zulüm"* adlı hikâyede karşımıza çıkan Gospodin ise milliyetçi olmakla beraber insanî vasıfları ön planda olan

eğitimli, akıllı olarak tanıtılmış bir hikâye kahramanıdır. Türkleri katliamsız Bulgaristan'dan çıkarmayı hedefleyen ve katliama karşı çıkan tavrı ile bilinen bir Bulgar milliyetçisidir. Gospodin'in bir özelliği de Türkçeye ve Türklere karşı bir sempatisinin olmasıdır. Aynı hikâyede Bulgar Hancı Dimko ve İstanbulof adlı Bulgarların ismi geçer. İstanbulof, Türklerin katlinin normal bir davranış olduğunu savunan, insaniyetten yoksun bir kahraman olarak göze çarpar.

Onun **"***Nakarat"* isimli hikâyesinde de buruk bir mizah vardır. Hikâye kahramanı genç zabit, Makedonya'da bulunduğu yıllarda, bir süre kaldığı evin penceresinden her gün aynı güfteyi dinlediği Bulgar kızına âşık olur. "*Na*s, *na*s, *çarigrad na*s..." nakaratıyla biten şarkıyı, kendince bir aşk şarkısıymış gibi tercüme eden genç zabit, bu güftenin aslında İstanbul idealiyle yanıp tutuşan bir Bulgar kızının yemini niteliğini taşıyan sözleri olduğunu, anlatıcı-kahraman ruh hâliyle dikkatlere sunar.

*"Bomba"*da, bir Bulgar köyünde, kendi insanına zulmeden caniler, onların her türlü kötülüklerine maruz kalan insanların gözüyle anlatılır. Hikâyede anlatılan bütün bu olaylar, değişen dünyada, kendi insanına yer arayan bir Türk aydınının, neden böyle bir arayışa girdiğinin belgeleri niteliğindedir.

"Primo Türk Çocuğu Nasıl Doğdu?" ve "Primo Türk Çocuğu Nasıl Öldü?" hikâyelerinin kozmopolit kahramanı Kenan Bey, ancak Balkan Harbi'nin gerçekleri karşısında uyanır ve içine düştüğü bataklıktan kurtulur. Bu iki hikâyenin asıl üzerinde durulması gereken kahramanı şüphesiz Primo'dur. İtalyan bir anne ile yozlaşmış Türk bir babanın çocuğu olan ve Türkçe bilmeden, ne ve kim olduğunun farkına varmadan yaşayan Primo, ailesinin yaşadığı kozmopolit atmosfer içinde büyür. Arkadaşı Orhan ve babası Kenan Bey'in uyanış devrinden sonraki yardımlarıyla millî benliğine kavuşan Primo, Oğuz adını alır, Türkçe öğrenir. Sonunda da bir Türk çocuğuna yaraşır bir şekilde ve millî duygular içinde şahadete koşar.

Ömer Seyfettin'in Balkanlarla ilgili hikayelerinin bazıları şunlardır: *Teke Tek, Kütük, Tuhaf Bir Zulüm, Hürriyet Bayrakları, Nakarat, Bomba, Beyaz Lale, Primo Türk Çocuğu Nasıl Doğdu?, Primo Türk Çocuğu Nasıl Öldü?, Külah, Çakmak, Zeytin Ekmek, İrtica Haberi, Mehdi, At, Mahmeemken, Aleko Bir Çocuk, Mehdi, Piç. Yarın ki Turan Devleti* isimli araştırma eseri de Balkanlar'ı işlemektedir.

Ömer Seyfettin’in kurmaca metinlerinin dışındaki eserlerinde de Balkanlar sıkça yer almaktadır. Bunlardan en önemlisi size sunduğumuz Balkan Harbi ve esaretini kapsayan günlükleridir. Bu günlükler savaşın telaşlı ve koşuşturmalı hayatına paralel detaylı anlatımdan ziyade kısa kısa vurucu notlardan oluşmuştur. Gerek edebiyat, tarihi gerekse Türk tarihi adına önemli detayları içeren bu eser, Ömer Seyfettin’in ölümünden sonra bulunmuş ve yayınlanmıştır.

Ömer Seyfettin’in eserlerinin Türk tarihinin en çalkantılı ve sıkıntılı yıllarında kaleme alındığı ve yayınlandığı düşünüldüğünde, dil, edebiyat ve kültür tarihimizin aydınlatılması açısından da ne kadar büyük bir öneme sahip olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Eserleri

Ömer Seyfettin'in eserleri gerek sağlığında gerekse ölümünden sonra dostları ve arkadaşları tarafından çeşitli şekillerde yayınlanmıştır. Bu yayınlar, onun külliyatını tamamlamak düşüncesiyle yapılmıştır. Onun külliyatının tamamlandığını söylemek bugün için iddialı bir cümle olur. Ancak her zorluğa rağmen, araştırmacılar onun külliyatını tamamlamak için hala çabalar göstermektedir.

Sağlığında, *"Tarih Ezelî Bir Tekerrürdür" (1910), "Harem" (1918), "Efruz Bey"* (1919) adlı kitapları yayınlanmıştır. Bazı öyküleri, ölümünden sonra "*Yüksek Ökçeler*" (1923) ve *"Gizli Mabet"* (1923) olmak üzere iki ciltte toplanmıştır. Eserleri 9 cilt olarak 1938'de yayınlanmaya başlanmıştır. Birkaç kez basılan bu ciltlerin 1950'den sonraki yeni basımlarını hazırlayan Şerif Hulusi; notlar ve varyantlar ekleyerek onun eserlerini 10 cilt olarak yeniden düzenleyerek yayınlamıştır. Şerif Hulusi derlemesini, Tahir Alangu'nun, 1962'de külliyatına girmemiş 30 hikâyeyi ekleyerek yaptığı *"Toplu Eserleri"* başlığı altında 11 ciltlik yeni basımı izlemiştir. 1970'de yayınlanmaya başlayan "*Bütün Eserleri*" temalarına göre 11 ciltte toplanmıştır. Şiirleri, Fevziye Abdullah Tansel tarafından derlenerek, *Ömer Seyfettin'in Şiirleri* adı altında 1972'de yayınlanmıştır. Eserleri '*Bütün Eserleri*' başlığında Muzaffer Uyguner tarafından derlenerek Bilgi Yayınevi tarafından yeniden basılmıştır. Bu derleme çalışmalarından sonra –şimdilik- en derli toplu ve düzenli çalışmayı Prof. Dr. Hülya Argunşah yapmıştır. Bu çalışmayı Dergâh Yayınları '*Bütün Eserleri*' başlığında yayınlamıştır. Bu dizide Ömer Seyfettin'in hikâyelerine, makalelerine, şiirlerine, mensur şiirlerine, fıkralarına, hatıralarına, mektuplarına ve tercümelerine mümkün mertebe eksiksiz yer verilmiştir.

Balkan Harpleri

Balkan Harplerine Dair

Giriş

Osmanlı Devleti 1839 Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile büyük güçlerle olan ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmıştır. 1856 tarihli Paris Konferansı'nda büyük güçler Osmanlı Devleti'ne Rusya karşısında destek olmuşlardı. Fakat bu konferansın kararları 1870'ten itibaren Rusya tarafından ihlal edilmeye başlanmıştı. Özellikle 1871 senesinde Fransa-Prusya arasındaki savaşta, Fransa'nın yenilgisiyle birlikte Almanya güçlü bir devlet olarak ortaya çıkmıştı. Bunun sonucunda da Avrupa'nın güç dengesi ve uyumu bozulmuştu. Avrupa'daki güç dengesinin değişmesiyle birlikte Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı harekete geçmeye başlamıştı. Avrupa'da yeni dengeler oluşurken bu tarihe kadar özellikle İngiltere tarafından kısmen ve işine geldiği zaman desteklenmiş olan Osmanlı Devleti yavaş yavaş dış siyasette yalnızlığa itilmiştir.

1683 Viyana kuşatmasının yenilgisiyle başlayan Osmanlı dış politikasındaki gerileme, 1877–1878 [93 Harbi] bozgunundan sonra büyük boyutlara ulaşmıştı. Artık Osmanlı dış politikasındaki esas nokta, eldeki toprakları mümkün olduğunca kaybetmemekti. II. Abdülhamid'in tahta çıkmasından kısa bir süre sonra başlayan Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı Devleti'nin Anayasal düzene geçişini ertelemişti. 93 Harbi'nin devam ettiği sıralarda Kanunu-i Esasi'yi yürürlükten kaldıran padişah, savaş sonrasında yönetimi kendi elinde toplayarak mevcut sorunları önlemeye çalışmıştı.

93 Harbi'nden sonra Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleriyle ilişkileri farklı bir boyuta girmişti. İngiltere, Osmanlı Devleti'nin Rusya karşısında aldığı yenilgiyle artık, Osmanlı toprak bütünlüğünü koruma politikasını değiştirmiş ve menfaatleri hareket etmeye başlamıştı.

Bütün feragat ve kahramanlığa rağmen, 93 Harbi olarak bilinen bu vakitsiz savaş, aleyhimize neticelenmiş ve milletçe çok acı günlere katlanılmıştır. Bu acı günler bir yana, Balkanlar'daki yüzyıllardır devam eden Türk hâkimiyeti kaybolmuş, Türkler azınlık durumuna düşmüş ve tarihin kaydettiği büyük bir göç ile Balkan Türkleri, ecdâd yadigârı toprakları kitleler halinde terk etmişlerdir. Bu savaş sonunda Osmanlı, gerek batıda gerekse doğuda birçok yeri terk etmiştir.

93 Harbi’nden sonra, II. Abdülhamid Balkanlar’da kalan toprakları korumayı amaçlayan bir politika izlemiştir. II. Abdülhamid politikasını, Avrupa’nın büyük devletleri arasındaki rekabet ile Balkan ulusları arasındaki düşmanlık üzerine kurmuştur. Sultan Abdülhamid, Balkan milletleri arasındaki anlaşmazlıkları körükleyerek, onların Osmanlı’ya karşı birleşmemelerini iktidarı döneminde başarmıştır. Ancak 1911 sonrasında gerek Osmanlı’nın iç yapısı, gerekse Avrupalı devletlerin hesapları, Osmanlı Devleti’nin planlarını alt üst etmiştir. Yaşananlar, Osmanlı’nın ön görmediği bir şekilde gelişince Balkan Harplerine zemin hazırlanmıştır.

1878 Berlin Antlaşması’nda umduğunu bulamayan Bulgaristan, bağımsızlığını kazandıktan sonra Balkanlar’da etkin bir politika izlemeye başlamıştı. Bosna-Hersek’in ilhakı ise Sırbistan’ı aynı yönde bir politika izlemeye itmişti.

Balkan Harbi’ni hazırlayan sebeplerin başında, Osmanlı’nın aldığı 93 Harbi yenilgisi ve bu savaştan sonra yapılan barış antlaşmasında yer alan maddeler üzerinde galip devletlerin anlaşamamaları gelmektedir.

Balkan Harbi Öncesi Durum

Balkan Harpleri öncesinde Osmanlı Devleti, güçlü dönemini geride bırakmış, duraklama ile başlayan, gerileme ile devam eden çöküş sürecinin son demlerini yaşamaktaydı. Bu dönemde, devletin dört bir yanında kargaşa hüküm sürüyordu.

93 Harbi sonrasında Berlin Antlaşması ile Bosna-Hersek, geçici olarak Avusturya yönetimine bırakılmıştır. Ancak daha sonra, burası Avusturya tarafından ilhak edilmiş, Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiş, Yunanistan ise Girit'i topraklarına kattığını açıklamıştır. Osmanlı Devleti ise bu olanlara karşı ciddi bir tepki gösterememiştir:

> Balkan Devletleri (Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan) çoğu zaman ihtilaf halindeydiler. Bunun sebebi de Bulgarlar Makedonya'nın kendilerinin olması gerektiğini iddia ederlerken, Yunanların Selanik ve çevresi ile Trakya'nın çoğunun Rum olmasını delil getirerek Makedonya'yı istemesi, Sırpların da Makedonya'nın kuzeyinde Sırpların çok olmasından dolayı o bölgeyi istemeleriydi. Hepsi iddialarını güçlendirmek için birçok gerekçe ileri sürerlerken, orada yaşayan Müslümanların haklarını ise hiç düşünmüyorlardı. Halbuki Arnavutluk ve Makedonya'nın yarısından fazlası Müslümanlardan oluşmaktaydı.
>
> Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da altı tane eyaleti vardı:
>
> 1- Edirne: Karadeniz, İstanbul ve Bulgar sınırları arasındadır.
>
> 2- Selanik: Makedonya'nın çoğu bu eyalete bağlıydı.
>
> 3- Kosova: Bugünkü Yugoslavya[52] Krallığı içinde yer almaktadır.
>
> 4- Manastır: Yugoslavya ile Yunanistan arasındadır.
>
> 5- Yanya: Arnavut bölgesinin güneyinde yer almaktadır.
>
> 6- İşkodra: Arnavut bölgesinin kuzeyinde yer almaktadır.
>
> Bu eyaletlerdeki Arnavut, Türk, Pomak (Bunlar Bulgar ırkından olup dini İslam, dili Bulgarcadır.) ve muhacirlerden meydana gelen Müslümanların sayısı Hıristiyanların sayısından fazlaydı. Balkan halklarının bu bölgeleri kendi aralarında taksim etme iddiası haklı olamayacağı gibi, zaten aralarında antlaşma yapamıyorlardı. Her

grup bir başkasının hissesine göz dikmiş olsa da Osmanlı Devleti'nin zayıf düşmesi ve Avrupa devletlerinin ısrarlı istekleri, Balkan devletlerini bir noktada birleştirdi. Tek düşünceleri Türkleri Avrupa'dan atmaktı ve bunun için ileri sürdükleri gerekçe de Türklerin Avrupa'ya sonradan gelmiş olmaları ve on dördüncü asırdan önce Balkan yarımadasında zaten bulunmamalarıydı. Ayrıca Balkan halkına göre; Türkler onlara galip gelseler bile hiçbir şey değişmeyeceği gibi, hiçbir şehri de ele geçiremezlerdi. Ancak onlar, Türklere galip geldikleri takdirde, istediklerini alabileceklerdi. Bu daha önce de bahsettiğimiz bir kurala dayanıyor: "Hilal'in Haç'tan aldığı şeyler iade edilmelidir. Haç'ın Hilal'den aldığı şeyler ise asla iade edilmez!" Bu kural Avrupa'da üzerinde ittifak edilen ve Avrupa'nın mümkün olduğunca uygulamaya çalıştığı bir kural olup Balkan halkı da bu kuralı zaten biliyordu.[53]

Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati

Balkan Harplerinin ayak seslerinden biri olan Arnavutluk İsyanı'nı büyük güçlere koz olarak vermek istemeyen Sultan Reşad bu bölgeye hem halife sıfatıyla hem de devletin başı, otoritenin temsilcisi olarak bir ziyaret gerçekleştirmiştir. [54] Sultan Reşad bu gezisinde muazzam bir kalabalıkla karşılanmış ve ilgi görmüştür. Bu gezinin tanıklarından olan Süleyman Tevfik geziyi şu cümlelerle anlatmıştır:

> Arnavutluk İsyanı'nın bastırılmasını müteakip Beşinci Mehmed'in Rumeli'ye yaptığı seyahat, Makedonya vilayetleri halkı üzerinde epeyce ehemmiyetli bir tesir yaptı. Bu seyahate bütün Türk gazetelerinden birer muharrir iştirak etmişti. Hünkâr, 1327 senesi Mayısı'nın 24. Salı günü [6 Haziran 1911], Donanma Cemiyeti tarafından Almanya'dan satın alınan iki kullanılmış zırhlıdan biri olan Barbaros Hayreddin zırhlısına binerek Selanik'e gitti. Orada dört gün kalıp Cuma Selamlığı'nı Selanik Ayasofya Camii'nde yaptıktan sonra Üsküp'e azimet etti. Sadrazam Hakkı Paşa da beraberdi.
>
> Haziran'ın 3. günü, Hüdavendigâr'ın meşhedi ziyaret olundu. Civar olan Sırbistan'dan bir heyet geldiği gibi Lap ve Derini vadilerinden İpek, Yakova, Geylan ve Köprülü'den Arnavutluk'a her tarafından gelip toplanmış olan on binlerce halka karşı Hakkı Paşa, padişah namına bir beyanname okudu. Vilayetlerden gelen heyetler çadırda hünkârın huzuruna kabul edildi.
>
> Arnavutluk İsyanı'nın âmil ve önayakları olduklarından dolayı divan-ı harpçe mahkûm ve Manastır'da mahpus bulunan beş kişi affedilip serbest bırakılmakla Arnavutlara karşı bir yücelik ve cemile gösterildikten sonra Haziran'ın 13. günü İstanbul'a dönülmüş ve padişah Adalar ve Kadıköy önlerinde duran Osmanlı donanması tarafından toplar atılarak selamlanmıştı.[55]

Sultan Reşad'ın attığı bu adım kısa süreliğine etkili olmuşsa da Batılıların kışkırtmaları bu insanları Osmanlı'ya düşman yapmaya yetmiştir.

Balkan İttifakı'nın Oluşması ve Osmanlı Devleti

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Avrupa devletleri 3 Ekim 1908'de Makedonya ıslahatı üzerindeki kontrolün kaldırıldığını bildirmişlerdi. İki gün sonra Avusturya, Berlin Antlaşması'ndan beri işgal ettiği Bosna-Hersek'i ilhak etmiştir. Ardından, Osmanlı Devleti'ne bağlı muhtar Bulgaristan Prensliği 5 Ekim 1908 tarihinde istiklalini ilan etmiştir. Ertesi gün ise Girit Yunanistan'a katıldığını açıklamıştır.

Osmanlı hükümetinin Yunanlılara karşı Sırbistan ve Bulgaristan'ı kazanmak için giriştiği faaliyetler bu üç devletin ittifak etmesine engel olamamıştır. İttihat ve Terakki yönetimi, Sultan II. Abdülhamid tarafından her zaman körüklenen Balkan devletleri arasındaki anlaşmazlıkların en önemlisi olan Kiliseler Meselesi'ni 3 Temmuz 1911'de çıkardığı bir kanunla çözdüğünü sanmıştır. Ancak Balkan devletleri, İttihat ve Terakki yöneticileri gibi iyi niyetli değildir. İttihat ve Terakki, ihtilaflı kilise ve okulların nüfus nispetine göre aidiyetinin belirleneceği hükmünü getirmiştir. Böylece Balkan milletleri arasındaki en önemli mesele de maalesef İttihat ve Terakki'nin iyi niyeti ile halledilmiş ve bu milletlerin aralarında anlaşmalarına zemin hazırlanmıştır.

Bu sırada Osmanlı Devleti buhranlı günlerini yaşıyordu. 1910 Eylül'ünde başlayan Trablusgarp Savaşı devam ediyordu. Trablusgarp'ta sıkışan İtalyanlar On iki Ada'yı işgal ettikten sonra Çanakkale'ye dayanmışlar ve İstanbul'u tehdit etmeye başlamışlardı. 1910'da çıkan Arnavutluk İsyanı'nın bastırılması sırasında ordu içindeki muhalif subaylar *"Halaskaran/Halaskar Zabitan"* adıyla siyasi bir grup kurdular. Bu grubun İstanbul'daki mensuplarının baskıları sonunda hükümet istifa etmiştir. Böylece bazı mensupları kabinede bulunan İttihat ve Terakki yönetimi geçici olarak sona ermiştir.

Kargaşa içindeki Osmanlı'nın bu zayıf döneminde onu parçalamak isteyenler ise tüm enerjilerini bu konuya vermişlerdir:

> Eski Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa, Kanun-ı Esasî ilan edildiği günlerde (..) yaşadığı bir olayı bana anlattı. İngiltere'nin meşhur Hariciye Nâzırı Sir Edward Grey, Paşa'ya: 'Makedonya'daki problemlerin çözümü için bir yol bulunabilir mi?' diye sorduğunda

Paşa şöyle cevap vermiş: ‘Evet, bulunur. Bunun, biz Türklerin aynı anda Bulgar, Yunan, Sırp ve Karadağlıları susturabilecek gücünün olmasından başka çözüm yolu yoktur.’ Bu dört Balkan devletinin ittifak çabaları eskiye dayanıyordu: M. 1888 (H. 1306) yılında Karadağ Prensi Nikola, Rus çarına Balkan devletlerinin, çarın başkanlığı altında Türkiye’ye karşı birleşmeleri gerektiğini içeren bir öneri sunmuştu. M. 1893 (H.1311) yılında Bulgaristan ve Yunanistan arasında da buna benzer bir konuşma geçtiyse de bir sonuç elde edememişlerdi. Daha sonra Bulgarlar ile Sırplar arasında bu ittifak sağlandı. Sırbistan ile Karadağ arasında devam eden anlaşmazlık da Bulgaristan’ın aracılığı sonucu antlaşma ile sonuçlandı. İttifakın dışında sadece Yunanistan kalmıştı. Yunanistan adına bu ittifaka katılmak için (Bulgaristan’la birçok anlaşmazlık noktaları olmasına rağmen) en çok koşuşturan kişiler de Yunanistan’ın Sofya Büyükelçisi Banas ile Yunanistan Başbakanı Venizelos’tu. Balkan İttifakı’nın en önemli sebebi; ittihatçıların bu meseleyi ihmal etmesiydi, hatta tahttan indirilen Sultan II. Abdülhamid bu ittifakı duyunca başını sallayarak şöyle demişti: ‘Kaç defa bu ittifaka kalkıştılarsa; gayret edip, bunu engelledim.’ Bu sözü Selanik’ten İstanbul’a nakledilirken yolda söyleyen II. Abdülhamid, İstanbul’a geri getirilmesinin sebebini sorduğunda ona: ‘Dört Balkan ülkesi Türkiye’ye karşı ittifak kurdular. Yakın zamanda savaş çıkacaktır.’ dedikleri zaman bu meseleyi öğrenmişti. 13 Mart 1912 (H. 1310) tarihinde Türkiye’ye karşı Sırplar ile Bulgarlar arasında ittifak kuruldu. Aynı yılın 29 Mayıs’ında da Bulgarlar ile Yunanlılar arasında ittifak kuruldu. Birinci ittifak altı yıl, ikinci ittifak ise üç sene sürdü. Aynı yılın 5 Ekim’inde Bulgaristan meclis başkanı, Kırım’a giderek Rus çarına Balkanlar’daki anlaşmazlığın sona erdiği ve ittifakın kurulduğu haberini verdi. Zaten Çar anlaşmazlıkların giderilmesinde hakem rolü üstlenmişti. Tam bu dönemde Arnavut İsyanı çıkıp, devlet bazı imtiyazlar vermek zorunda kaldı. Balkan devletler de bu durumu gördüğünden; Türkiye ile Balkan devletleri arasında savaş çıkacağını anlayan devletlerden Avusturya, savaşı engellemek için aracı oldu. Onun amacı; Rumeli bölgesindeki bütün sorunların bir komisyon kontrolünde çözüme kavuşturulmasıydı.[56]

Yukarıdaki alıntılardan hareketle Babıâli'nin Balkanlar'daki gelişmelerden haberdar olmadığı söyleyebiliriz. Hükümet, Fransa'nın ikazlarına ve Atina'daki Türk maslahatgüzarı Galip Kemali Bey'in (Söylemezoğlu) ihtarlarına rağmen Balkan İttifakı'nın kurulacağına inanmadığını her fırsatta söylemiştir.

Nitekim Sofya elçiliğinden Hariciye Nâzırlığı'na getirilen Asım Bey, 15 Temmuz 1912'de Meclisi Mebusan'da yaptığı bir konuşmada Balkanlar'dan imanı kadar emin olduğunu, burada Osmanlı Devleti'ne karşı bir ittifakın kurulamayacağını söylemiştir. Bu düşünceler içinde bulunan hükümet, Sırbistan'ın Avrupa'dan satın aldığı silahların Selanik Limanı'ndan Belgrat'a sevk edilmesine bile izin vermiştir. Önemli gazetecilerimizden olan Süleyman Tevfik'te *"Bu ittifakın ilk projesi 1912 Mayısı'nın ilk günlerinde yapıldı. Ne kadar gizli tutulmuş, duyulmamasına çalışılmışsa da her şey gibi bu haber de duyulmuş; fakat inanılmamıştı. Çünkü menfaatleri birbirine çok aykırı olan bu dört hükümet arasında bir antlaşma olunabileceğine ihtimal verilemiyordu."*[57] diyerek bu ittifakın dönemin yöneticileri tarafından mümkün görülmediğini ifade etmiştir.

> Mart 1912'de Balkan devletleri arasındaki antlaşmalardan nasıl olup da Osmanlı yöneticilerinin haberi olmadığı çok açık değildir. Gazi Ahmed Muhtar Paşa kabinesi savaş istemiyordu. Sofya Büyükelçisi Asım Bey, Kral Ferdinand'ı ziyaret etmiş, romatizma nedeniyle tedavi gören kral ona 'Görüyorsunuz, savaşacak halim mi var?' demişti. Asım Bey İstanbul'a çektiği telgrafta 'Balkanlar'dan imanım kadar eminim. Hiçbir harp zuhur edemez' diyecekti.[58] Bundan sonraki gelişmeler hem diplomatik basiretsizlik hem de istihbarat körlüğü sıfatlarını hak eder. Balkanlar'da çıkabilecek ihtilaflarda tarafsız kalması kaydıyla Sırbistan'a Selanik limanından Fransız menşeli top ve cephane sevkiyatına izin verilmesi ve savaş başlamadan hemen önce 120.000 askerin terhis edilmesi ilginçtir. Sebep ne olursa olsun ciddi bir istihbarat zaafı olduğu açıktır.[59]

Yukarıda da anlatıldığı gibi, devlet yöneticilerinin öngörüsüzlüğü ya da tecrübelisizliği, bizi Balkanlar'dan bir adım daha geri atmıştır.

Abdülhamid’e Göre Balkan İttifakı ve Harbin Başlama Nedeni

Sultan II. Abdülhamid, tahtta kaldığı sürece Balkan devletleri arasındaki anlaşmazlıkları körükleyerek onların Osmanlı Devleti’ne karşı ittifak etmelerini önlemeye çalışmıştır. Ancak II. Meşrutiyet sonrasında Osmanlı Devleti’nin iç ve dış gailelerle meşgul olduğu bir sırada Rusya, Balkan devletlerinin bir birlik içinde bulunmalarını engelleyen Osmanlı’ya ait Makedonya’nın taksimini düşünür ve dillendirir olmuştur. Rusya’nın bu kışkırtmaları sonunda Osmanlı Devleti’ne ait toprakların taksimi esası üzerinde 13 Mart 1912’de Bulgaristan- Yunanistan, Ağustos 1912’de Karadağ-Bulgaristan ve 6 Ekim 1912’de de Karadağ-Sırbistan arasında ittifak antlaşmaları yapılmıştır. Böylece II. Abdülhamid’in büyük bir maharetle önlemeye çalıştığı ve iktidarında önlediği Balkan İttifakı ortaya çıkmış oldu. Dönemin İttihatçılarından olan Emir Şekip Aslan, Balkan İttifakı’nın oluşması için şunları yazmıştır:

> Rum, Slav ve Bulgar ırklarından oluşan Balkanlar’daki Hıristiyan unsurlar arasındaki çekişme şiddetlenince; Sultan II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti’ni o bölgeden çıkarmak isteyen Rusya, onlar arasında birlik kurabilmek için çok uğraştıysa da Abdülhamid, dehası ve uyanıklığı ile onlar arasında ittifak yapılmasına sürekli engel olmuş ve bazen birini bazen de diğerini finanse etmişti. Gücüne güvenen İttihat ve Terakki Cemiyeti ise Meşrutiyet’in ilanı ile saltanatın bütün tehlikelerinin biteceğini sanıp, özellikle de dış siyasette tabir yerindeyse, tamamen uyudu. Hatta başlangıçta, Bulgar, Yunan ve Sırpların Osmanlı’ya karşı hareketlerinin temel sebebini sadece Osmanlı idaresinin kötü olmasına bağlayan cemiyetin bazı üyeleri, Osmanlı idaresi düzene girerse onların da sükâna ereceklerini düşünüyorlardı.[60]

Balkan devletlerinin ittifakı için Sultan II. Abdülhamid’in de şu ifadelerine göz atmak gerekir:

> Avrupa’daki kudretimizin, Balkan devletlerinin birbirleriyle anlaşmamaları üzerinde kurulduğu doğrudur. Sırplarla Bulgarlar birbirini sevmezler; Bulgarlar Romenlerden nefret ederler; Romenler, Bulgarlar ve Yunanlılar kendi aralarında birbirine ölesiye düşmandırlar. Bulgarlara göre Makedonya’da kendi milletleri

> hâkimdir. Yunanlılar ise Makedonya'daki Yunanlıların zorla Bulgarlaştırıldıklarını iddia ederler. Kiliseler arasında 1870 senesinde meydana çıkan itilaf, Bulgarlarla, Yunanlıları tamamen ayırmıştır. Bu şartlar altında Ruslar, Balkan devletleri Birliği'nin kurulabileceğini nasıl düşünebilirler.[61]

Bu açıklamaların üzerinden çok geçmeden sultanın gerçekleşmeyeceğini düşündüğü ittifak gerçekleşmiş ve Osmanlı'nın karşısına dikilmiştir. Sultan bu konu hakkında:

> Rum-Ortodoks Kilisesi'nin ayrılmasına mani olmamakla Babıâli büyük bir hata işlemiştir. Rusya'nın ısrarı ile İstanbul'daki Bulgar Kilisesi'ne Eksarklık vermek de Abdülaziz'in hatası olmuştur. 1870'te kurulan bu Eksarklığı Bulgar Milli Hareketi'nin başlangıcı diye kabul edebiliriz...[62]

açıklamalarını yapmıştır.

Tahttan indirilip Selanik'e sürgün gönderilen *"Sultan II. Abdülhamid bu ittifakı duyunca başını sallayarak şöyle demişti: 'Kaç defa bu ittifaka kalkıştılarsa; gayret edip bunu engelledim.' Bu sözü Selanik'ten İstanbul'a nakledilirken yolda söyleyen Abdülhamid, İstanbul'a geri getirilmesinin sebebini sorduğunda ona: 'Dört Balkan ülkesi Türkiye'ye karşı ittifak kurdular. Yakın zamanda savaş çıkacaktır."[63]* dedikleri zaman bu duruma anlam verememiştir. Çünkü ona göre Balkan İttifakı'nın olmaması gerekmektedir. Ama dönemin iktidarının bunu önleyecek gücü yoktur. Balkan devletleri kendilerine bir hami bulmuştur artık. Geriye, ittifakın Osmanlı'dan pay kapması kalmıştır.

Bir Gazetecinin Gözünden Balkan İttifakı

Balkan devletleri arasında Osmanlı'ya karşı yapılan ittifak arayışları, dönemin aydınlarına kadar gelmiştir. Bu ittifak girişimlerinin farkında olan aydınlardan biri de önemli gazetecilerinden Süleyman Tevfik'tir. Süleyman Tevfik bu ittifak girişiminin seyrini hatıralarında şu cümlelerle anlatmıştır:

> Hükümet, *"İttihat ve Terakki "* ve *"Hürriyet ve İtilaf"* fırkalarının uğraşmaları, Trablusgarp işleri, yeni intihap hazırlıkları ile Arnavutluk, Makedonya ve Yemen isyanlarıyla uğraşırken Balkanlar bize karşı yeni bir ittifaka bağlanıyordu. Bulgarlar, çoktan beri Osmanlı Devleti ile savaşarak Trakya ve Makedonya'yı istila etmek; Yunanlılar, Yanya vilayeti ile Selanik vilayetinin bir kısmını almak; Sırplar Manastır vilayetini memleketlerine bağlamak; Karadağlılar da İşkodra topraklarına inerek ve Arnavutluk'u ele geçirmek sureti ile yerlerini genişletmek için çoktan beri hazırlanıyorlardı. Bu hazırlıkta en ileri giden, tarih-i teşekküllerinden beri durmayıp çalışan Bulgarlardı.
>
> Abdülhamid zamanında, Rumeli-i Şarkî vilâyetinin Bulgaristan'a ilhakı, bu isteğin mevki-i tatbike konulmasının başlangıcıydı. O vakit Bulgaristan Prensi Ferdinand, bu ilhak üzerine Osmanlı Devleti'nin Bulgarlara karşı savaş açacağını düşünmüş ve ona göre hazırlanmıştı. Fakat o zaman Devlet-i Âliye asker kuvvetine başvurmadığından, Bulgarlar da kendi taraflarından savaş açmak için Avrupa efkâr-ı umumiyesini olgun görmediklerinden yahut hazırlıklarının yetişecek kadar olduğuna emin olmadıklarından başka bir teşebbüse girişmemişler; istihzarata, mükemmel bir ordu vücuda getirmek için durmayıp çalışmaya devam etmişlerdi.
>
> 1908'de Bulgar istiklâlinin ve çarlığının ilanı da yine çıbanbaşı koparmak, Osmanlı Devleti'nin kuvvetlenmesine meydan vermeyerek harbe girmek amacını güdüyordu. Fakat o zaman hükümet durumu takdir ile yine harp açmaya teşebbüs etmemiş, Bulgarlar da Avrupa'nın tutacağı tarz-ı siyasete vâkıf olmadıklarından savaş işi varlık alanına çıkarılamamıştı.
>
> Şimdi ise Arnavutluk ve Yemen isyanı, Makedonya çetelerinin işcenliği (faaliyeti), Girit işi ve bunlara inzimam eden İtalya'nın Trablusgarp Savaşı, Balkanlılarca, Türkleri Rumeli'den çıkarıp

Asya'ya sürmek için münasip bir fırsat sayılmış, bir Balkan İttifakı yaratmak fikrini uyandırmıştı.

Buna engel olabilecek bir şey vardıysa o da Bulgarlar, Sırplar ve Yunanlılar arasındaki menfaat zıddıyetiydi. Fakat bu fırsatı da kaçırmayı hiçbiri istemiyordu.

Yunanistan'ın, İtalyan donanmasının Akdeniz'deki üstünlüğünden istifade ederek adalarımızda ve deniz kıyılarımızda istediği gibi propagandaya başlamasından cesaret alan Bulgarlar, Balkan İttifakı'nı bağlamak için Sırp, Yunan ve Karadağ hükümetlerine açılmışlar, Balkan hükümetleri murahhasları bu işi gizlice konuşmak için Roma'da toplanmışlardı. Bulgaristan ile Sırbistan ve Yunanistan'ın aralarındaki ihtilaflara rağmen Türkiye'ye hücum etmeleri mümkün olabileceğini, şimdilik şahsî ihtilafın sonraya bırakılması lazım geleceği konuşuldu.[64]

I. Balkan Harbi'nin Sebepleri

1912-1913 yılları arasındaki Balkan Harpleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflığı ve Balkan devletlerinin büyük güçlerinin yardımlarıyla ulusal birlik sorunlarını çözme kararlılığı nedeniyle patlak vermiştir. 1878 yılından beri Berlin Antlaşması'nın düzenlemeleri sayesinde Balkan Yarımadası'nda söz sahibi olan ve kendilerince barışı tesis ettiklerini sanan büyük güçler, 1912'ye gelindiğinde Balkanlar'da söz sahibi olmaktan uzaklaşmışlardır. Kontrolü ellerinden bırakmak istemeyen büyük güçler kendilerini Balkan milletinin hamisi olma noktasında zorunlu hissetmişlerdir. Bundan amaç nüfuz sahalarını kaybetmemekti.

1912 yılında Rusya, Bulgaristan ve Sırbistan arasında arabuluculuk ve düzenleyicilik yapmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan ittifaka Yunanistan ve Karadağ da katılmıştır.

Yine 1912 yılında İngiltere, Rusya ile gizli bir antlaşma yaparak, Rusya'yı İstanbul ve Boğazlar üzerinde serbest bırakmıştır. Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki varlığına son vermek isteyen Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ, Rusya'nın aracılığıyla aralarında anlaşarak, Türkleri Balkanlar'dan atmak için çeşitli hesaplarla hareket etmeye başladılar. Bunun için zeminin uygunluğunu İtalya, Trablusgarp Savaşı ile sağlamıştır. Osmanlı'nın İtalya ile Trablusgarp'ta savaşta olması onları cesaretlendirmiştir. Balkan milletleri Osmanlı Devleti'nden, kısa bir zaman zarfında Makedonya'da ıslahat yapmasını istediler. Bu istekleri reddedilince Karadağ Osmanlı'ya savaş ilan etti ve ittifak üyesi devletlerin savaş ilanları birbirini takip etmiştir.

Dönemin tanıklarından olan Süleyman Tevfik, harp öncesinde Balkan milletlerinin ittifak yapıp savaşa zemin hazırlamasını ve savaşın sebeplerine ait farklı kanaatleri belirtir. Ona göre:

> Osmanlı hükümetini idare eden Jöntürkler, komşu hükümetlerine karşı pek muhkirane muamele ettiklerinden Balkanlıların bu dileklerini hakikate doğru daha ziyade yaklaştırıyorlardı. Dahilî kargaşalıklar, orduda olan anarşi, Arnavutluk İsyanı, İtalya Savaşı; Jöntürklerin düşmesi, yani hükümetin kararsızlığı bu ittifakı tacil eden sebeplerdendi. İştep ve Koçana kırımları (katliamları), Edirne

> civarına asker yığmamız Bulgaristan için kat'i bir bahane teşkil ediyordu. Bu ittifaka Rusya'nın karşı gelmesi ihtimali yoktu, hatta Rusya Hariciye Nâzırı İzvolaki, Balkan ittifakına taraftardı."[65]

ve savaş bu gerekçelerle çıkmıştır.

Balkan Harplerinin nedenlerini kısaca şöyle maddeleyebiliriz:

1- Fransız İhtilali'nin doğurduğu fikir akımlarının etkisi.

2- Başta Rusya olmak üzere Avrupa devletlerinin Balkan uluslarını kışkırtmaları.

3- Haçlı dünyasının Osmanlı Devleti'ni Balkanlar'dan atmak istemesi.

4- Balkan devletlerinin sınırlarını genişletmek istemeleri.

5- Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp Savaşı'ndaki başarısızlığının ve hükümetin yanlış politikalarının Balkan uluslarını cesaretlendirmesi.

6- Osmanlı-Alman yakınlaşmasını tehlikeli bulan İngiltere'nin Estonya'nın başkenti Reval'de yapılan Reval Görüşmeleri'nde (1908) Rusya'yı Balkan politikası ve Boğazlar konusunda desteklemesi ve Rusların Balkan milletlerini kışkırtması.

7. Balkanlar'daki küçük devletlerin Osmanlı'dan pay kaparak milli birliklerini sağlama isteği.

Trablusgarp Savaşı

Dünya üzerindeki zengin sömürgeler, güçlü emperyalist devletlerce paylaşıldığından, İtalya, ülkesine yakın olan Trablusgarp'a, göz dikmiştir. Trablusgarp yoluyla, Afrika'nın ortalarına kadar inebileceğini hesaplayan İtalya, Racconigi Antlaşması'yla (1909), Rusya'nın da desteğini sağladığından rahat hareket etmeye başlamıştır.

İtalya, Trablusgarp'ı işgale hazırlanırken, onu fazla zayiat vermeden ele geçirmek için her türlü tedbiri almış, Osmanlı kamuoyunu ve hükümetini aldatmak için bir kısım gösterilere başvurmuştur. Kamuoyunu aldatmaya yönelik çabalardan birisi, 1910 ilkbaharında İtalya'ya Sömürgeler Enstitüsü'nün finansesinde yapılan 120 kişilik bir Türk grubunun İtalya'ya daveti olmuştur. Bu davete *Yeni Gazete* adına katılan Ahmet Emin Yalman, olup bitenlerin içyüzünü hatıralarında şöyle anlamıştır.

> İtalya'nın her köşesini kısmen vapurla, kısmen hususi trenlerle dolaştık, çok ikram gördük. El üstünde taşındık. Her yer 'Yaşasın genç Türkiye!...' nidalarıyla çınladı...[66]

Süleyman Tevfik hatıralarında İtalyanların bu oyunu nasıl ustalıkla oynadığını şu cümlelerle anlatmaktadır:

> O zaman Roma'da mevki-i iktidarda bulunan Ciyoletti kabinesi bir taraftan hazırlıkta bulunuyor ve diğer taraftan da bize karşı çok dostane bir vaziyet takınarak sefirimizi, Osmanlı hükümetini aldatıyordu.
>
> Son günlerde Yemen İsyanı üzerine Osmanlı hükümeti Trablusgarp fırkasının ehemmiyetli bir kısmını oraya sevkle Trablus'u ufak bir kuvvetle bırakmış olduğunu fırsat sayan Ciyoletti, artık bunun zamanı geldiğine hükmettiğini yazdığı hatıratında itiraf ediyor.
>
> Almanya'nın büyük manevralarında bulunmak üzere davet olunup Berlin'e gitmiş olan Veliaht Yusuf İzzeddin Efendi, manevraların hitamında memlekete dönerek İstanbul'da suret-i mahsusada yazılması üzerine, program haricinde olarak Roma'ya uğramış orada da gerek hükümete gerek halk tarafından çok dostça ve büyük bir hürmetle selamlanmıştı.

> Bütün bunlar, Ciyoletti kabinesi tarafından, Trablusgarp’ın müdafaa tertibatını ihmal ettirmek için ustalıklı bir plan, bir gösterişten ibaretti.[67]

İtalya Osmanlı’ya şirin görünürken, Rusya’dan başka diğer devletlerin de desteğini sağlamıştı. Bundan sonra bir bahane arayışına girmiştir. Bu bahaneyi de Trablusgarp ve Bingazi’nin uygarlık bakımından geri bırakıldığı, burada yaşayan İtalyanlara kötü davranıldığına dayandırmıştır. Kendince bu makul gerekçeye dayanarak 28 Eylül 1911’de bu bölgeyi işgale başlamıştır. İtalyanlar Trablusgarp, Tobruk, Derne ve Bingazi’ye asker çıkarmıştır.

Osmanlı Devleti, işgal karşısında, büyük devletlerden arabuluculuk yapmalarını ve savaşı durdurmalarını istemişti. Devletler, savaş karşısında tarafsız kalacaklarını ilan edince Osmanlı Devleti, İtalya ile karşı karşıya kaldı.

Osmanlı Devleti’nin işgal karşısında Trablusgarp’ta çok az askeri vardı. Makedonya, Arnavutluk ve diğer yerlerde meydana gelen isyanlar dolayısıyla Osmanlı hükümeti, savaş için hazırlıkları tamamlayamamıştı. İngiltere’nin de Mısır’da tarafsızlığı ilan etmesi ile karadan bağlantı da kesilmiş oldu. Osmanlı’da deniz gücü de yetersiz olunca, denizden yardım ümidi de sona erdi.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen, İstanbul’da bulunan bazı kurmay subaylar, zor şartlar altında Trablusgarp’a ulaşmıştır. Mustafa Kemal ve Enver Paşa gibi komutanlar, halkı İtalyanlara karşı örgütleyerek, iyi bir savunma cephesi oluşturmuşlardı. İtalya bu savunma karşısında güç duruma düşmüştür.

Osmanlı hükümetinin İtalya’ya uyguladığı ekonomik ambargo ve Trablusgarp’ta halkın desteği ile savunma savaşları İtalya’yı çok uğraştırmış ve İtalya halkını olumsuz yönde etkilemiştir. İtalya, Trablusgarp’ta kesin bir başarı sağlayamayınca, Osmanlı’yı sıkıştırmak için 17 Mayıs 1912’de On iki Ada’yı işgal etmiştir.

Balkan İttifakı'nın Osmanlı'ya Notası

Büyük kabine adı verilen Ahmed Muhtar Paşa hükümetinin iktidara gelmesinden sonra, Balkan müttefikleri namına Bulgar Başvekili Gesoff 17 Eylül 1912 tarihinde Babıâli'ye şöyle bir nota vermiştir:

> Aşağıda imza koymuş olan Bulgaristan başvekili ve Hariciye nâzırı, Devlet-i Osmaniye maslahatgüzârı efendiden, aşağıdaki tebligatın ve bağlı notanın hükümet-i seniyeye eriştirilmesini rica etmekle şeref kazanır.
>
> Altı büyük devlet tarafından Avusturya, Macaristan ve Rusya hükümetlerinin vesâteti ile Balkan hükümetleri katında yapılan ve Avrupa-yı Osmanî idaresinde ıslahatın iş ve tahakkuk sahasına eriştirilmesi işini zikri geçen devletlerin ellerine alacakları vaadini mutazammın teşebbüs ve müracaata rağmen Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan hükümetleri yine sanırlar ki, doğrudan doğruya hükümet-i seniyyeye başvurarak, imparatorluk vilâyetlerindeki Hıristiyan ahalinin ahvâl-i sefilanelerini ıslah, Avrupa-yı Osmanî'de sükûn ve intizamı tarsin ve Devlet-i Osmaniye ile Babıâli'nin çok kere hiçbir şeyin haklı göstermediği bir mütehakkim nizâ-cûyane vaz'ı karşısında bulundurduğu Balkan hükümetleri arasında sağlam bir sulh ve müsalemet temin etmek işlerinin ancak eksiksiz ve hüsnüniyet ile yürütülecek ıslahat-ı esâsîye ile olabileceğini bildirmek vazifeleridir.
>
> Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan hükümetleri, zuhura gelen hadiselerden dolayı[68] Karadağ hükümetinin bu teşebbüse ortak olamamasına eseflenmekle beraber, Babıâli'yi hemen büyük devletler ve Balkan hükümetleriyle birlikte, Avrupa vilâyât-ı Osmaniyesi hakkında Berlin Ahitnamesi'nin 23. maddesinde göz önüne konulan ıslahatı düzenlemeye ve bu ıslahatı unsurları ulusallık fikri esasına vilâyâta idarî muhtariyet verilmesi, Belçikalı ve yahut İsviçreli valilerin tayini, seçme vilâyet meclisleri kurulması, jandarma teşkilatı, serbesti-i tedris, milis askerleri ihdası hususlarına ibtinâ ettirmeye ve bu ıslahatın tatbikatını Dersaadet'te oturan büyük devletler ve Balkan hükümetleri elçilerinin nezaretleri altında bulunacak ve sayısı denk İslâm ve Hıristiyan âzâdan mürekkep olacak ve bir yüce meclise vermeye davet ederler.

Umarlar ki Devlet-i Osmaniye gerek iş bu notada ve gerek buna bağlı izah-ı notada yazılı bulunan ıslahatın altı aylık bir zaman içinde tatbik yerine koymayı taahhüt ederek işbu isteği kabul eylediğini beyan edecek ve muvafakatinin ispatı olmak üzere ordusunun seferberlik emrini geri almak isteyecektir. Burada imzasını koyan bu vesile ile de saygılarını sunar.

İmza

Gesoff

Bu notaya bağlı izahatname şöyleydi:

1- İmparatorlukta unsurların muhtariyet-i milliyeleri gereği gibi teyit olunmak ve temin olunmak.

2- Her unsur Osmanlı parlamentosuna nispet üzere mebus göndermek.

3- Hıristiyanlarla meskûn vilâyetlerde Hıristiyan her türlü hükümet memuriyete kabul edilmek.

4- Hıristiyan cemaatlerinin her sınıf mektepleri Osmanlı mektepleriyle denk olacağını tasdik etmek.

5- Müslüman ahali taşımak ve hicret ettirmek suretiyle vilâyetlerin unsuru ve millî şeklini değiştirmeye çalışmayacağı Babıâli tarafından taahhüt olunmak.

6- Hıristiyanların Hıristiyan kadrolarda hizmetlerini görmek üzere kıtaları içinde askere alınmak ve bu kadrolar kuruluncaya kadar askere alınmalarını geciktirmek.

7- Avrupa-yı Osmanî vilâyetleri jandarması İsviçreli ve Belçikalı memurların doğrudan doğruya kumandası altında tensik olunmak.

8- Hıristiyanlarla meskûn vilâyetlere memuriyetleri büyük devletler tarafından tasdik olacak İsviçreli veya Belçikalı valiler tayin olunmak ve bunlara devairce seçilecek meclis-i umumiye terfik olunmak.

9- İşbu ıslahatın tatbikâtına bakmak üzre sadarette âzâsı denk sayıda Hıristiyan ve Müslüman bir yüce meclis kurulmak.

> Büyük devletler ve Balkan hükümetleri elçileri bu meclisin işlerini teftiş vazifesiyle mükellef olacaklardır.[69]

Babıâli bu notayı malumat kabilinden sayarak cevap verme ihtiyacı dahi duymamış ve Balkan ülkelerindeki büyükelçilerini İstanbul’a çağırmıştır.

Yeni Bir Savaşa Girmeme Çabaları

Kendini bir anda savaşın içinde bulan Osmanlı Devleti, savaştan az bir zararla kurtulmanın çarelerini aramıştır. Bunun için, insanlar çeşitli çabalar içinde olmuşlardı. Cemil Topuzlu, savaş başladıktan sonra korktuklarının başlarına geldiğini, çıkmasına engel olamadık bari devamına engel olalım *“zararın neresinden dönersek kârdır”* mantığıyla hareket ederek Batı Trakya ve Selanik’i kurtarmak ya da Rumeli’ye otonomi vermek suretiyle büsbütün kaybetmemiş olunacağını düşündüğünü, bu yüzden padişaha, Şura-yı Saltanat’ı toplayıp savaşı durdurma kararı alınmasını söylediğini, bunun üzerine yapılan toplantıda kendisinden başka herkesin savaşa devam edilmesi yönünde oy kullandığını anlatmaktadır.[70] Şura-yı Saltanat’ın toplanmasından birkaç gün evvel kayınpederi Cemaleddin Efendi’nin kendisine, Hariciye Nâzırı Noradungiyan Efendi’nin bu konuda çok önemli rol oynadığını ve *“Hepimizin fikrini çelen odur. Çünkü Meclisi Vükela’nın her içtimasında bir sırasını getirip: ‘Harp gayri kabili içtinaptır diyorsam inanınız efendim!’ cevherini yumurtluyor ve arkadan bizi muharebeye teşvik ediyordu”* dediğini nakletmektedir.[71]

Savaşa Giden Yolda Öğrenci Eylemleri

Balkan Harbi öncesi İtalyanlarla savaşta olan Osmanlı için bütün şartlar aleyhineydi. Ne var ki, İttihat ve Terakki mensupları bu şartlarda savaş yanlısı bir tutum izlemişlerdi. Bu amaç doğrultusunda da 7 Ekim 1912'de Darülfünun öğrencilerini örgütleyerek Babıâli önünde, kayıtlara Balkan Harbi Mitingi olarak geçecek olan büyük bir gösteri düzenlemişlerdir. Hükümetin izlediği dış politikayı beğenmeyen İttihatçılar ordunun savaşa girmesi yönünde bir gösteri tertip etmişlerdi. Göstericiler Babıâli'nin avlusunda toplanarak, sadrazam Gazi Ahmed Muhtar Paşa'yla görüşmek istediklerini belirtirler. Bu sırada Nafia nâzırı, öğrencilere, Sadrazam Paşa'nın toplantı dolayısıyla meşgul olduğunu, öğrencilerin seçecekleri üç kişinin içeriye alınacağını ve paşanın bu öğrencilerle görüşeceğini belirtir. Bunun üzerine, gösteriyi yöneten ve o sıralarda *Tanin* gazetesi yazarı olan Aka Gündüz devreye girmiş ve *"Mutlak çıkacak, isteriz, çıkmaz ise girer çıkartırız."* şeklinde kışkırtıcı sözler söyleyerek göstericileri galeyana getirmiştir.[72]

Bu gelişmeler karşısında 1877–1878 Türk-Rus Harbi'nin kahramanı Gazi Ahmed Muhtar Paşa ve oğlu Mahmud Muhtar Paşa dışarı çıkarak göstericilerle konuşurlar. Gazi Ahmed Muhtar Paşa, galeyana gelen öğrencilere ülkenin içinde bulunduğu mevcut durumu anlatarak onları ikna etmeye çalışır. O esnada göstericileri temsilen Aka Gündüz, Sadrazam Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın karşısına çıkıp:

> Gazi Paşa Hazretleri! Siz bize mazinin hikâyelerinden bahsettiniz, müsaade ediniz ki, ben de size bu sabah milletin başında bir yıldırım gibi patlayan, ayakları altında bir uçurum gibi açılan bu günün feryadını arz edeyim. Biz, söylediğiniz mazide levs ve zulmet görüyoruz, karanlık hikâyelerinizin ortasında bir ışık var ki, şimdi hepimizin ruhunu tenvir etti, o da yalnız bahs buyurduğunuz (Gazilik)tir, gaziliğinizdir. Sade bu kelime münevver, diğerleri muzlimdir. Fakat cidden büyük iseniz haydi beraber, paşa hazretleri, bu yıldırımlar altında, şu uçurumların ortasında çıkıp bir daha gazi olunuz ve millet mukadderatını bir muhterem gazi mürebbisinin eline tevdi etmekle bahtiyar olsun! Paşa' Korku yok, hak var! Hak içinde kuvvet var. İşte karşınızdaki bu milletin dimağı gençler, şu vatanın nigehban-ı millet ve asker. Büyük ve millî unvanlar inhisar

> götürmez Paşa hazretleri! İşte hepimiz de istiyoruz ki, dün nasıl gazi oldunuz ise bizler de bugün gazi olacağız. Hatta daha büyüklük istiyoruz: Şahadet![73]

şeklinde ateşli ve etkileyici bir konuşma yapmıştır.

Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın göstericilerin bu isteklerini:

> Harp denilen şeyi biz biliriz. Laf ile söylendiği gibi kolay değildir. Harp'ten hem yenen hem yenilen zarar görür. İşte bunun içindir ki, en kuvvetli devletler bile harbe girmek için çok düşünmeye mecburdurlar. Her halde harbin iyi tarafı olduğu gibi pek fena tarafı da vardır. Hesapsız işe de girişilmez. Bu da sizin bileceğiniz şey değildir.[74]

şeklinde cevaplamıştır.

Bu eylem yapılsa da yapılmasa da savaş çığlıkları Balkanlar'dan duyulacaktı. Bunu da bu gösteriden hemen sonra 8 Ekim 1912'de Karadağ Prensliği Osmanlı Devleti'ne savaş açarak yapmıştır. Böylece Balkan Harpleri başlamış olur. *"Bu olayda ilk kez konuşmacılar, yetkilileri ve hükümeti açıkça suçlayıcı bir tavır takınarak eleştiri ölçüsünü hakarete varacak boyutlara ulaştırmışlardır."*[75]. Hükümet hem bu sebepten hem de Darülfünun öğrencilerini ve halkı kullanarak onları savaş lehine kışkırttıkları için gösterinin düzenlenmesinde ve yürütülmesinde etkin rol aldıklarına inandıkları kişileri tutuklamıştır. Bu eyleme katılanların bir kısmı *"Sadarete vürud eden nümayişçilerin reisi olup evvela irad-ı nutuk eden mumalileyh olduğu ve kendisi İttihad Terakki Cemiyeti'ne mensub idiğü ve evvelce zabitan-ı askeriyeden iken mütekaid edildiği ve 23'üncü maddenin tatbiki cihetini kuvve-i icraiye reisine karşı şiddetle red ve ilan-ı harb iddiasında nümayişçileri son derecede tahrik ve teşvik eylemek"*[76]. suçu isnat edilerek tutuklanmıştır.

Cepheden İstanbul'a dönen Harbiye Nâzırı Nazım Paşa hassas dönemi ve kamuoyu baskısını göz önüne alarak bu yürüyüşten dolayı yargılanmakta olan kişileri serbest bırakmıştır.[77]

Süleyman Tevfik tanığı olduğu bu olayı hatıralarında şu cümlelerle anlatır:

Her dakikada bir harbin başlaması ihtimali vardı. Avrupa devletleri namına İstanbul'daki sefirlerin en yaşlısı bulunan Avusturya Elçisi Marki Pollaviçini, Babıâli'ye mülâyemet tavsiye ederken, mevki-i iktidardan düşmüş olduklarından dolayı kuduran İttihat ve Terakki ifratçıları, başlarına topladıkları birçok ayak takımı ile Babıâli'nin önüne gelip gürültüler ve patırtılar yaptılar, ihtiyar sadrazamı kapının önüne çıkararak: 'Harp isteriz! Harp edeceğiz! Sofya'ya gideceğiz!' diye bağırarak yaygaralar yaptılar.

Ben o sırada Babıâli Camii'nin karşısındaki Kâinat Kütüphanesi'ndeydim. Gürültüyü işitince sokağa fırladım. Kalabalığı, onun tanıdığım birkaç müfrit İttihatçı tarafından idare edilmekte olduğunu görünce yüreğim sızladı. Derhal, gayr-i mesul ve şahsi menfaatler tarafından bir felakete doğru sürüklenmekte olduğumuzu anlamıştım.

Ferik Rıza Paşa, Miralay Osman Senai Bey gibi asker dostlarımla sık sık yaptığımız hasbihaller bana o sıradaki askeri durumumuzun savaşa hiç müsait olmadığı kanaatini vermişti. Dört cepheden yapılacak hücumlara karşı koymak çok güçtü. Böyle bir savaşta kazanmamız ihtimali pek azdı. Hususiyle onların arkalarında, bütün Avrupa devletleri değilse bile Rusya Çarlığı vardı. Harbi kazansak da faydasızdı. Statükoyu muhafaza edeceğiz diyerek bizi yine eski yerimize çevirecekleri şüphesizdi. Onun için bütün aklı başında olanlar savaş taraftarı değildi.

İttihatçılar bir düziye, 'Ya harp ya ölüm' diye bağırıyorlardı. İhtiyar sadrazam ile haris Harbiye nâzırı işin ilerisini göremiyorlardı. Padişah ise bir korkuluktan başka bir şey değildi. İttihat'a mensup gazete idarehanelerinde dört günde Sofya'ya gidiş geliş şimendifer biletleri satıyorlardı.[78]

Uşi Antlaşması

1912 yılının sonlarında Trablusgarp'ta ve Adalarda sıkışan Osmanlı Devleti Balkan devletlerinin kendisine karşı savaş hazırlığına giriştiğinden İtalya ile 18 Ekim 1912 tarihinde Uşi Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. Bu antlaşmaya göre:

1- Osmanlı Devleti, Trablusgarp ve Bingazi'yi boşaltacak.

2- İtalya, On iki Ada'yı Osmanlı Devleti'ne geri verecek, ancak Balkan Harbi bitinceye kadar Yunan işgaline karşı İtalya'nın elinde geçici olarak bulunacak.

3- Trablusgarp'ta naip adıyla bir temsilci, padişah adına bulunacak.

4- İtalya, kapitülasyonların kaldırılmasında, Osmanlı Devleti'ne yardım edecek.

Uşi Antlaşması'yla, Osmanlı-İtalya Savaşı sona ermiştir. Kuzey Afrika'daki son toprak parçamız da kaybedilmiştir. Ege Adaları'nın bir kısmına, dolayısıyla Ege Denizi'ne ve Anadolu kıyılarına büyük bir devlet, geçici olarak da olsa yerleşmiştir. On iki Ada, elimizden fiilen çıkmış, İtalyanlar, Ege Denizi'ne yerleşmişlerdir.

Osmanlı Devleti için kötü bir durum ortaya çıkmış, topraklarını koruyamayacağı bir kez daha anlaşılmış bundan dolayı Balkan Harbi'nin başlamasına sebebiyet vermiştir.

I. Balkan Harbi'nde Seferberlik ve Harp İlanı

Eylül 1912'de Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan, önceden gizli olarak yaptıkları harp hazırlıklarını hızlandırarak bu çalışmalarını dillendirmeye başlamışlardı. Onların bu hazırlıklarını iş işten geçtikten sonra fark eden Osmanlı Devleti de 1 Ekim 1912'de seferberlik ilan etmiştir. 8 Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesiyle Balkan Harplerinin birinci safhası başlamıştır. 17 Ekim 1912'de Bulgaristan ve Sırbistan'ın ve son olarak da 19 Ekim 1912'de Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesiyle Türk milleti kendini bir savaşın içinde bulmuştur. Osmanlı, böyle bir savaşı öngörmediği için savaşa hazır olmadığı gibi hazırlık da yap(a)mamıştır. Hatta savaş olmayacağına kesin kanaat getirdiği için Rumeli'deki 75.000 eğitimli askerini terhis etmiştir.[79]

Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'dan oluşan Balkan devletleri, yaptıkları ittifakı ve Osmanlı Devleti'nin İtalya ile savaş halinde olmasını da fırsat bilerek birlikte hazırladıkları bir notayı Osmanlı Devleti'ne bildirdiler. Osmanlı Devleti'ni hiçe sayan isteklerle dolu bu nota, garip olmasının yanında diplomatik teamüllere aykırı teklifleri içeriyordu. Yukarıda da belirtildiği gibi *"Babıâli, Büyük Devletler elçileri ile görüşmeler yaptığı esnada Balkan Devletleri savaşın, her ne suretle olsun geri bırakılmaması ve önlenmesine imkân vermemek için seferberlik ilan etmişler, Rumeli'de yapılacak ıslahatlara büyük devletler gibi kendilerinin de birer delege bulundurarak, ıslahatların tanzim ve tatbikinde yer almak istediklerini ve silahaltında olan Osmanlı askerinin terhis edilmesini içeren sert bir ültimatomu da Osmanlı'ya vermişlerdir."*[80]

Babıâli, bu notayı devletin içişlerine karışmak ve milli gururu zedelemek olarak değerlendirip karşılık dahi vermemiş ve 15 Ekim 1912'de Balkan devletlerindeki elçilerini geri çağırmıştır.

Balkan Harbi'nde Tarafların Askeri Gücü

Savaş öncesinde Ahmed Muhtar Paşa Kabinesi iktidardadır ve Avrupa'nın savaşa izin vermeyeceği düşüncesiyle eğitim amacıyla silahaltına alınmış aşağı yukarı 100 bin askeri terhis etmiştir. Talat Paşa *"Savaş çıktığında tuhaf bir durum oluşmuş bir yandan terhisler devam ederken bir yandan da yeni kıtalar silahaltına alınmış bu sebeple de kadrolar değiştiğinden subay ve askerlerin birbirini tanımadığı kıtalar oluşmaktadır. Zaten bu karışık ordu ile savaş başlamadan kaybedilmişti."*[81] diyerek kendilerini savunurken, İbrahim Temo *"Hükümet kuvvetini eline alan acemi İttihatçıların işbaşına getirdikleri idare adamlarının, toplu bir fikirle hizmet edeceklerine, nifaka düştükleri ve Rumeli'deki muhtelif unsuru idare edeceklerine, hükümete hoşnutsuzluk gösterecek ihtisai hareketlerine meydan verdikleri, daha doğrusu idareye elverişli olmamaları neticesi Balkan Muharebesi'nin ilanına sebep oldular ve her tarafta ordu kumandanlarının bile anlaşmamasından, ezici kuvvetini her vakit gösteren koca Türk ordularının önemsiz düşman karşısında hezimete uğramasıyla Bulgarlar Çatalca Cephesi'ne kadar dayanmışlardı."*[82] diyerek suçlunun İttihatçılar olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Şeyhülislam Cemaleddin Efendi ise bu konuda Balkan ülkelerinin seferberlik ilan ederek sınıra hızla asker yolladıklarını, Osmanlı'nın ise bu karardan bir süre önce askerlik müddetlerini dolduran ve terhis edilen 100 binden fazla askerini yollardan çevirip harp sahasına sevk ettiğini aktarmaktadır. Dönemin vekiller heyetinin bu terhislerden haberi olmadığını, Vekiller Meclisi'nde Nazım Paşa'nın bir soruya verdiği cevaptan anlayabiliriz. Nazım Paşaya askerlerin terhisi sorulduğunda üç yıldan beri isyan çıkan yerlere gönderilmeleri yüzünden yorgun halde bulunan Nizamiye Taburları'nın askerlik müddetlerini tamamlamış oldukları için silah çatarak ısrarla terhis edilmelerini istediklerini belirtmiştir. İtalya gibi büyük bir devletle savaşta bulunduğumuz şu sırada ordu içinde bir ayaklanma çıkmasına katiyen izin verilmeyeceği gibi, adı geçenlerin terhis edilmemeleri için de halen kanuni bir sebep mevcut olmadığını ifade etmiştir. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye kararı ile Harbiye Nezareti'nce terhisleri yapılmış olup Balkan devletlerinin seferberlik ilan etmeleri üzerine, bu askerlerin hemen bulundukları yerlerden geri getirilerek lüzumlu yerlere gönderilmiş olduklarını beyan etmiştir.[83]

> Cemaleddin Efendi mevcut askeri durum bilgisini Erkânı Harp Dairesi'nden öğrenmek istediklerini, Ferik Abdullah Paşa ve Mahmud Şevket Paşa'dan Rumeli'nde bulunan Osmanlı askerinin 18 gün zarfında 400 bin kişiye çıkarılarak harp sahasına gönderilmesinin mümkün olduğu bilgisini aldıklarını anlatmaktadır. Vaktiyle yabancı delegelerin katılımıyla hazırlanan Islahat Lahiyası'nın harbin önlenmesi şartıyla ve Balkan devletlerinin katılımıyla uygulamaya konulmasını Hariciye Nâzırı Noradungiyan Efendi'ye söyleyen şeyhülislam, Hariciye nâzırının da aynı düşüncede olduğunu bu konuyu ilgili elçilere açtığını fakat Bulgar kamuoyunda oluşan savaşa girilmesi yönündeki isteği karşısında Bulgar hükümetinin gücünün Osmanlı Devleti'nin teklifini uygulamaya yetmediğini, böyle bir tesebbüste bulunmalarının hükümetten düşmelerine yol açabileceği cevabını aldıklarını kendisine ilettiğini belirtmiştir. Oluşan genel kanının bir harbin çıkacağı yönünde olup Avusturya Elçisi Pallavçi'nin %90 harp çıkacağından bahsettiğini elçilerin tekliflerinin kabul edilmesinin dahi savaşın önüne geçemeyeceğini aktardığını belirtmektedir. Cemaleddin Efendi, İngiliz Hariciye Nâzırı Sir Edward Grey'in İngiltere'de Balkan Harbi'nin önüne geçemediklerini, fakat Avrupa'ya sıçramasını önlediklerini söylediğini belirtmektedir.[84]

Dönemin tanıklarından olan Fethi Okyar, Osmanlı'nın Trakya'da 150, Makedonya'da 90, Arnavutluk'ta 1000 askeri varken; Bulgarların 240, Sırpların 10, Karadağlıların 30, Yunanlıların ise 100 bin, olmak üzere toplamda; Osmanlı'nın 250 bin, Müttefiklerin ise 510 bin askerinin olduğunu bildirmektedir.[85] Dönemin bir başka tanığı olan Mareşal Fevzi Çakmak o günkü durumu şu cümlelerle anlatmıştır:

> Seferberlik ilanından sonra Anadolu'dan gelebilen birkaç bin giysisiz celp eratının dâhil edilmesiyle Anadolu tarafı er mevcudu 40.000'i geçmezdi. Buna Rumeli nüfusunun en çok 80.000 erini de eklersek silâhaltında, 120.000 erden fazla değildi.[86]

Osmanlı ordusunun Balkan Harbi öncesinde durumu için sonuç olarak şunları söyleyebiliriz:

Başkomutan Harbiye Nâzırı Nazım Paşa ve Genel Karargâh İstanbul’daydı. Dört kolordu ve bir süvari tümeninden oluşan Abdullah Paşa komutasındaki Doğu Ordusu’nun harekât alanı Dimetoka-Kırklareli hattıydı. Savaşın, Trakya ovalarında kesin sonucunun alınacağı açıktı. Edirne ise 17 tabya, 50.000 askerle Şükrü Paşa komutasındaki bir kuvvetle savunulacaktı. Selanik merkezli Batı (Makedonya) Ordusu ise Ali Rıza Paşa komutasındaydı. Biri Sırbistan-Bulgaristan sınırında, diğeri Karadağ Cephesi’nde, üçüncüsü de Epir ve Teselya Cephelerinde çarpışacak üç kolordudan oluşuyordu.[87]

Osmanlı ordusunun durumu vahimdi. Harp stokları yetersiz, silah ve malzeme eksikliği had safhadaydı. Doğu ordusu ve Batı Ordusu’nun asker sayısı planlananın çok altındaydı. İki ordu toplam 290.000 askeriyle tüm Balkan devletlerinin 480.000 kişilik ordusuna karşı savaşmak zorunda kalmıştı.[88]

I. Balkan Harbi'nin Seyri

Osmanlı Devleti kendisine verilen notadan sonra Sırp ve Bulgar kıtalarının sınır tacizlerine başlaması üzerine 16 Ekim 1912 günü Başkomutanlık, Şark ve Garp Ordularına taarruz emri vermiştir.

Osmanlı ordusu aldığı seferberlik ve yığınak kararı için hazırlıklarını henüz başlamışken 19 Ekim 1912 tarihinde Yunanistan, Osmanlı Devleti'ne resmen harp ilan etmiştir. Megalo İdea'yı gerçekleştirmek isteyen Yunan ordusu, her ne kadar denizde güçlü olsa da karada zayıftı. Osmanlı ordusuna karşı böyle bir harekâtı tek başına gerçekleştirecek kuvvette değildi. Nitekim bu harpte böyle olmuş ve Yunan birlikleri; Üsküp, Manastır, Selanik'teki Osmanlı ordusuna karşı Sırp ve Bulgar orduları ile birlikte hareket etmişlerdir. Balkan İttifakı bu savaşta Yunan ordusuna Anadolu ve Rumeli arasında Ege Denizi'nde, Osmanlı ordusunun deniz ulaşımını engellemek görevini vermiştir. Bunun için kuvvetlerinin küçük bir kısmı ile Arnavutluk kıyılarını abluka ederek, diğer ordulardan da destek alarak Çanakkale Boğazı ve Anadolu kıyıları abluka altına almıştır.

Harbiye Nâzırı Nazım Paşa, daha öne Ahmet İzzet Paşa tarafından yapılan savunma planların aksine taarruz yanlısıydı. 22 Ekim 1912'de Bulgar ve Sırp Cephelerinden hücuma geçen Osmanlı ordusu bir hafta içinde tüm cephelerde ağır bir bozguna uğradı. İşin trajik tarafı 24 Ekim'de hem Batı Ordusu'nun Kumanova'da, Doğu Ordusu'nun da Kırkkilise (Kırklareli) bölgesindeki yenilgilerini Sırp ve Bulgarların ilk anda algılayamamalarıydı! Osmanlı ordusu taktik ve stratejik girişimler uygulayabilen, birlikleri arasında düzenli koordinasyonu sağlayabilen düzenli bir silahlı güç olma vasfını tamamen kaybetmişti.[89] Doğu ordusu 29 Ekim'deki Lüleburgaz-Pınarhisar Muharebeleri ile tutunmaya çalışsa da hezimetler devam etti. Bulgar ordusu karşısında Çatalca hattına kadar çekildi. Sırp ordularının saldırısıyla Makedonya'nın büyük bölümü kaybedildi. Manastır, Üsküp, Selanik gibi adları Osmanlı Devleti ile anılan şehirler birer birer elimizden çıktı. Osmanlı Batı Ordusu ile Doğu Ordusu arasındaki bağlantı koptu. Yunan Epir Ordusu Yanya'yı kuşatmaya çalışırken, Veliaht Konstantin komutasındaki Yunan Ordusu Selanik'e ilerledi.

Aslında bu muharebelerin çoğuna ne derece çarpışma deneceği tartışılır. Çoğu yerde asker silah bırakmış, savaş alanından kaçmıştı. Şevket Süreyya Kırklareli kaybedildiğinde ‘*Türk piyadesinin kaçışı, Bulgar süvarisinin ilerleyişinden daha hızlıydı!*’ diye yazar.[90]

Babıâli Baskını

Yönetimden memnun olmayan İttihat ve Terakki erkânı Babıâli'ye baskın düzenleyerek hükümeti ele geçirmeyi plânlamıştır. İttihat ve Terakki üyeleri günlerce süren hazırlığını gizlice tamamlamış ve kararlaştırılan gün ve saatte, ittihatçıların fedaîler grubuna mensup bazı genç subaylarla, siviller, Babıâli civarında yerlerini almışlardı.

Bakanlar kurulu toplantı hâlinde iken İttihat ve Terakki partisinin genel merkezinde[91] toplanan İttihâtçılar harekete geçmek için haber beklemektedirler. Beklenen haberi Talat Bey'in emriyle Sapancalı Hakkı *"Her şey hazır"* diyerek vermiştir. Ortamın müsait olduğu haberini alan Enver Bey bir ata binmiş ve Yakup Cemil başta olmak üzere İttihat ve Terakki'nin mensupları ile yola düşmüştür.

Ellerinde bayraklar ile *"Yaşasın Enver Bey, Yaşasın Millet"* sloganları ile günümüzde İstanbul Valiliği olarak kullanılan sadarete yürümüşlerdir. Burada tertibat alan Talat Bey, Enver Bey'e rahat bir zemin hazırlamıştır. Daha önceden İttihatçılar tarafından değiştirilen, sözde koruma birliği, başındaki komutanla olaya müdahale eder gibi görünse de Enver Bey atından hızla merdivenlerden çıkmaya başlarken, komutana talimat vererek bölüğü buradan uzaklaştırmıştır. Muhafız Bölüğü'nün komutanı askerlerini alıp Babıâli'nin arka tarafındaki Nallı Mescit önünde silâh çattırarak hiçbir şeye müdahale ettirmeden bekletmiştir. Bu boşluktan istifade eden Enver Bey ve İttihatçılar sadarette kendilerine silâh çeken Sadâret Yaveri Nafiz Bey'le, Harbiye Nezareti yaverlerinden Kıbrıslı Tevfik Bey'i, Sadâret Dairesi kapısında duran iki nöbetçi askeri ve isimleri bilinmeyen altı kişiyi öldürmüşlerdir. Kendilerinden de cemiyet murahhaslarından ve eski mülâzımlardan Mustafa Necip Bey öldürülmüştür.

Babıâli Baskını'nın içinde olan Tahsin Uzer, olayların gidişatını şu cümlelerle anlatmaktadır:

> Yakınım bir zat bana: 'Yarın Babıâli basılacak.' dedi... Sabah erkenden Sirkeci'deki Ertuğrul Mağazası'na gittiğimde, Cemal Azmi'nin beni aradığını söylediler, kendisi öğle vakti meseleyi bana izah etti. Ertuğrul Mağazası hizmetkârlarından bir tabanca aldım... Toplantı, Kulüp'te başladı. Yürüyüşe geçildiği zaman, Enver at

> üstünde önde ve etrafında genç kurmay subaylarla, Ömer Naci, Talat, Kara Kemal, Mustafa Necip ve diğerleri bulunduğu halde Duyun-ı Umumiye sokağından süratle Babıâli'ye iniyorlardı. Babıâli'ye vardığımız zaman nöbetçiler silah basına geldiler ve demir kapıyı kapamak istedirler. Halil Bey onlara bir şeyler söyledi ve içeri atladı. Tam bir dakika geçmişti ki, Babıâli Sadâret Salonu'ndan silah sesleri gelmeye, camlar kırılmaya başladı... Cemal Azmi telefonları izole etmiş, Telefon Müdürü Sadık Bey de telefon merkezini ele almış, hiç bir daire diğerini haberdar edemez hale gelmişti... Uşak Redif Taburu Babıâli'nin muhafazası ile görevli idi. Tabur Komutanı Ahmed Bey daha evvel ikna edilmiş olduğu cihetle mukabele etmediler. Sadaret ve Harbiye Yaverleri Tevfik ve Nafiz Beyler; Enver, Halil, Mustafa Necip, Yakup Cemil ve Hüsrev Beylerin üzerine evvela ateş açtılar. Her ikisi de yaver odasında telef oldular. Mustafa Necip'te kapı önünde düştü öldü. O sırada Nazım Paşa, Sadâret Vükela odasından salona çıkacak ve bazı şeyler söyleyecek oldu... Deli Yakup Cemil ateş etti. Nazım Paşa kafasından vurularak oracıkta şehit düştü. Olaya çok üzülen Enver: 'Bunu yapmayacaktınız cinayete lüzum yoktu' deyince, Yakup Cemil esasen yere serilen Nazım Paşa'nın üstüne bir kaç el daha kurşun sıktı... Evet, Nazım Paşa şehit olmuştu. Bunda İttihat ve Terakki Genel Merkezi'nin ve Enver Bey'in rızası ve katkısı yoktu. Bu çok çirkin ve gaddarca işlenen bir cinayetti. Muhalifleri Enver'i suçladı. Nitekim bunun acısını memleket çekti.[92]

Babıâli Baskını'nın önemli tanıklarından olan Ali Fuad Türkgeldi anılarında Babıâli Baskını'nı anlatırken; bir gün Sultan Reşad'ın yanında Şehzade Abdülmecid olduğu halde kendisini çağırıp, Abdülmecid Efendi'ye hitaben, Çatalca'dan bir binbaşının yolladığı, ordunun galeyanda olduğuna dair telgrafı göstererek, sadrazama bilgi vermesini ve gerekli tedbirlerin alınmasını istediğini belirttikten sonra Babıâli'ye gittiğini, toplantıda olan Sadrazam Kâmil Paşa'ya geldiğinin haber verilmesi üzerine on beş dakika sonra sadrazamın odasına geldiğini belirtmektedir.[93] Türkgeldi:

> ...Sadrazam gelerek makamına oturdu. Ben de pencerenin önünde bulunan yanındaki koltuğa oturdum... Kendisi telgrafı okurken (binbaşının yolladığı telgraf) haricen bir gürültü işitildi. Başımı

pencereye çevirince önlerinde irili ufaklı çocuklar olduğu halde sarıklı sarıksız bir takım adamların tekbir alarak Babıâli'ye doğru gelmekte olduklarını gördüm. Sadrazama 'Bir miting mi var? Ellerindeki bayraklarla birçok adamlar Babıâli'ye doğru geliyorlar' dedim. 'Yok öyle bir şey' diyerek telgraf nameyi okumaya devam etti. Fakat gittikçe gürültü artıyordu. Başımı çevirip de baktığımda 'İçeriye girmek üzere parmaklıklara tırmanıyorlar efendim, parmaklıklardan aşıyorlar.' deyince 'Haber verin de kapıları kapasınlar.' dedi. Düşündüm ki, bunların erbabı kıyam olduklarına şüphe yok; iptida sadrazamın odasına da hücum edecekleri muhakkak; şu halde durmak nefsimce büyük tehlikeyi mucip. Hemen haber vermek bahanesi ile odadan çıktım, aradaki odada kapı ağaları ve hademeler toplanıp: 'Bu başımıza gelenler nedir!?' diye ağlaşıyorlardı. Hariçteki büyük sofada da şangır şangır camlar kırılıyor, silahlar atılıyordu. Deniz tarafındaki elçi odasına gittim, orada Maliye Nâzırı Abdurrahman Efendi ve Telgraf ve Posta Nâzırı Mosoros Kikis Bey ile Doyçe Bank direktörleri ve Almanya Sefareti baştercümanı avans müzakeresi ile meşgul oluyorlardı. Oraya girince bir köşeye sığınarak netice-i hale intizar eyledim. Sofadan daha şiddetli silah sesleri ve 'Ay!' diye birinin feryadı işitildi. Odacılar gelip Harbiye Nâzırı Nazım Paşa'yı vurduklarını haber verdiler. Gerçi Babıâli'de bulunan asker yetiştiyse de Nallı Mescit önünde silah çatarak hiçbir harekette bulunmadı... Bir müddet sonra Şeyhülislam Efendi ile Reşid Bey de bizim bulunduğumuz odaya geldiler. Şeyhülislam'ın hal ve tavrında bir eseri telaş görünmüyordu. Odacılar Talat ve Enver Beylerin sadrazamın yanına gelerek kendisine istifa teklif ettiklerini ve Enver Bey'in istifanameyi alıp saraya götürdüğünü haber verdiler. Ondan sonra hariçteki gürültü azaldı. Bir aralık Kâmil Paşa beni nezdine çağırıp: 'Enver ile Talat geldiler, istifa teklif ettiler. Yazdığım istifanamede; 'ciheti askeriyeden vuku bulan teklif üzerine' diye yazmış olduğum halde 'ahali' tabirini de ilave ettirdiler ve evvelce kendisine tevdi ettiğim telgrafnameyi iade eyledi' demiş ve Kâmil Paşa'nın istifa metnine yer vermiştir. İstifa şu şekilde yazılmıştır:

Huzur-ı Ali-i Hazret-i Padişahi

> Ahali ve ciheti askeriyeden vuku bulan teklif üzerine huzur-ı şahanelerine istifaname-i acizanemin arzına mecbur olduğum muhat-ı ilm-i ali buyruldukta ol baba ve katibe-i ahvalde emr-ü ferman hazret-i veliyülemr efendimizindir.
>
> 10 Kanunusani 328, Sadrıazam Kâmil.[94]

Türkgeldi, Enver ve Halil Hurşid Bey ile saraya giderlerken Enver Bey'in: *"Bizim maksadımız Nazım Paşa'yı vurmak değildi; bir yanlışlık neticesi olarak vuruldu"[95]*şeklinde açıklama yaptığını ifade etmiştir.

Babıâli Baskını ile Sadrazam, Mahmud Şevket Paşa olmuş ve iktidar tekrar İttihat ve Terakki'nin eline geçmiştir. Yeni bir Halaskar Zabitan Hareketi ile iktidardan düşmemek için kanunun elvermediği tedbirlere başvurup sadrazamlıktan indirilen Kâmil Paşa, Şeyhülislam Cemaleddin Efendi, Maliye Nâzırı Tatar Abdurrahman Bey ve Dâhiliye Nâzırı Reşid Beyler memleket dışına çıkarılmışlardır. 23 Ocak 1913 günü Sadrazam olan Mahmud Şevket Paşa, bu dönemdeki nâzırların çoğunluğunun savaş taraftarı olduklarını, Enver ve diğer genç subayların da aynı görüşü paylaştıklarını, kendisinin ise askeri ve siyasi vaziyetten dolayı harbe girme taraftarı olmadığını, bu yüzden harbe girilmesi halinde istifa edeceğini bildirince itidal fikrinin hâsıl olduğunu belirtmektedir. [96]

Hüseyin Cahit Yalçın, Babıâli Baskını'ndan söz ederken; *"Doğal olmayan yollarla düşürülen İttihat ve Terakki, doğal olmayan bir yolla, Babıâli Baskını ile yeniden işbaşına geçti. Gerçek bir yetkeleri yoktur aslında, korku veren bir örgüt olmaktan başka. Hükümette kalmak için hep rejime sığmayan komplolar düzenlemiş, Mahmud Şevket Paşa olayından sonra İstanbul'da varlığı istenmeyenler hep birlikte Sinop'a sürülmüşlerdir..."[97]* ifadeleriyle kanuni olmayan yolla iktidarı ele geçiren cemiyeti ağır bir şekilde eleştirmektedir.

Selanik'in Düşme Tehlikesi ve Abdülhamid'in Tavrı

Balkan Harbi sırasındaki problemlerden biri de Yunanlıların Selanik'e yaklaşması ve orada Alâtini Köşkü'nde tutulan Sultan Abdülhamid'i esir almaları ihtimali idi. Selanik'in düşme ihtimali belirince, ilk olarak Gazi Ahmed Muhtar Paşa hükümeti zamanında Sultan Abdülhamid'in Selanik'ten getirilmesi gündeme gelmiş; fakat uygulamaya konamadan hükümet değişmişti. Yeni Sadrazam Kâmil Paşa önceden alınan kararı uygulamaya koymuş ve sultan için Beylerbeyi Sarayı'nda ikâmet etmesi kararlaştırılmıştı. Damat Şerif ve Arif Hikmet Paşaların, Almanya Sefareti maiyetinde bulunan Loreley Yatı ile Selanik'e gönderilmelerine ve sultanın ikna edilip geri getirilmesine karar verilmişti.[98]

Dönemin gazetecilerinde Süleyman Tevfik anılarında bu durumu şu cümlelerle ifade etmiştir:

> Selanik sükût edince, orada, Alâtini Köşkü'nde bulunan Abdülhamid'in müttefiklerin ellerine geçmesi, bu yüzden de devlet için büyük sıkıntıların doğması ihtimalini göz önüne alan hükümet ile partiler onu İstanbul'a getirmeye karar verdiler. Fakat nasıl ve hangi yoldan getirilecekti? Selanik-Dedeağaç demiryolu Bulgarların ellerinde olduğundan bu yoldan gitmeyi düşünmek bile uygun değildi. İtalyanlarda bulunan 'On iki Ada'dan başka bütün adalarımızı işgal eden Yunanlıların, filoları ile Akdeniz'de bulunduğu cihetle bahren de getirilmesi imkânı yoktu.
>
> O zaman hükümetin, daha doğrusu Cemiyet'in hatırına Almanya sefaretine başvurmak geldi. Abdülhamid'in şahsi dostu ve sevgilisi olan Kayser Wilhelm'in onu esirlik tehlikesine düşmekten kurtarmak isteyeceği şüphesizdi. Almanya sefarethanesine giden bir heyet, Abdülhamid'in İstanbul'a getirilmesi için yardım istedi. Sefaret, telgrafla Berlin'den sorup olur cevabını aldıktan sonra İstanbul sefareti maiyet vapuru olan Loreley Yatı'nın bu işe tahsis edildiğini bildirdi. Çünkü Alman sancağı altında bulunan bir geminin Yunan filosu tarafından durdurularak aranmasına cesaret edilemeyeceği şüphesizdi.
>
> Abdülhamid'i getirmek üzere hükümet ve Cemiyet tarafından memur edilen üç zat ile Almanya General Konsolosu, Loreley

> Yatı'yla Selanik'e gidip Abdülhamid'i aldılar ve İstanbul'a getirdiler. Yat; Beylerbeyi Sarayı'nın önünde durarak, evlatları ve ailesiyle beraber Abdülhamid oraya çıkarıldı. Artık eski padişah o sarayda oturacaktı.
>
> Loreley'in dönmesine kadar Cemiyet ileri gelirleri büyük telaştaydılar. Çünkü yatın, Yunan filosu tarafından çevrilmesinden ziyade Abdülhamid'i alıp Almanya'ya götürmesinden korkuyorlardı. Bu vakadan İstanbul halkı, Abdülhamid gelip sarayda taht-ı muhafazaya alındıktan sonra haber aldılar.[99]

Fethi Okyar bu nakil sırasında sultanın önce; *"Bana bir silah veriniz dövüşerek öleyim"* dediğini, ardından; *"Bulgarlar, Sırplar, Karadağlılar ve Yunanlılar beraber olabildiler, aralarındaki derin itilafları halledebildiler ve müştereken üzerimize saldırdılar demek... Rum yani Yunan Kilisesi ile Bulgar Kilisesi arasındaki itilaf baki kalsa idi, bu iki millet arasındaki uçurumu hiçbir şahıs ve tertip doldurtamazdı. Zaten elden gitmiş olan Girit için Yunan'ı ötekilerin kucağına atmanın manası var mıydı? Sizler tecrübesiz ve genç idiniz. Fakat makamı sadareti layık gördüğünüz Said ve Kâmil Paşalar senelerdir takip edilen irade-i maslahat siyasetinin zaruret olduğunu bilmiyorlar mıydı? Onların vebali sizinkilerden büyük... Bu kadar gaflet bu kadar kısa zamana nasıl sığdı?..."*[100] sözleriyle şaşkınlığını dışa vurduğunu belirtmiştir.

Fethi Okyar, Babıâli'nin, Kiliseler Kanunu ile Yunan Kilisesi ile Bulgar Eksarlığı'nın aynı dini makama bağlılıklarına imkân veren yasayı kabul ettiğini duyunca da Sultan Abdülhamid'in başını iki eli arasına alıp; *"Eyvah! Şimdi Yunanlılarla Bulgarların el ele üzerimize çullanmalarını bekleyin... Ben bu birleşmeye otuz sene bin bir bahane ve sebep ile mani olmuştum"* dediğini aktarmaktadır.[101]

İstanbul'a nakledildikten sonra Beylerbeyi Sarayı'nda ikamet eden Sultan Abdülhamid'in Kâmil Paşa Kabinesi'nde Hariciye Nâzırı olarak Gabriyel Noradungiyan Efendi'nin görev aldığını öğrendiğinde de *"Ya!... Bu harp zamanında onu mu Hariciye Nâzırı yapmışlar. Tevfik Paşa, Rıza Paşa gibi tecrübeli Türk Vezirleri hatırlarına gelmedi mi?"* [102] diyerek tepki gösterdiğini bildirmektedir.

Yunanistan'ın Ege Adaları'ndan Bazılarını İşgali

Osmanlı donanmasını Balkan devletlerinin donanmaları ile kıyaslayınca harp öncesinde ve sonrasında bırakın üstün olmayı, eşit bile değildi.

> Yunan deniz gücü Osmanlı deniz gücüne göre hem sayı hem de teknik donanım bakımından oldukça ileri durumdaydı. Yunanlı zengin George Averoff'un katkılarıyla satın alınan Averoff Zırhlısı saatte 22 mil hız yapıp dakikada 2 mermi atabiliyordu. Diğer gemileri ise bizim Mesudiye ve Asar-ı Tevfik gemilerimizden daha iyi durumdaydılar. Yunanistan harp içinde donanmasını yenilemeyi sürdürdüğü halde Osmanlı Devleti İngiltere'ye peşin parasını vererek sipariş ettiği gemileri dahi teslim alamamıştır. Osmanlı Devleti'nde zırhlı olarak tanımlanan gemilerden sadece Barbaros ve Turgut Reis gemileri zırhlı adını hak etmekteydi. Mesudiye ve Asar-ı Tevfik gemileri sadece zırhlı kuşakla korunuyorlardı.[103]

Kara ordusu güçlü olmayıp denizdeki üstünlüğüne güvenen Yunanistan, Ege Denizi'nde Çanakkale Boğazı'nı tutmak ve bu yolla Rumeli'deki savaşa yapılacak ikmali engellemek üzere Boğazönü Adaları'nı işgal etme kararı almıştır.

Bu arada Bulgarların Çatalca'ya gelip İstanbul'u tehdit etmeleri üzerine "*1913 Şubat ayında Osmanlı ordusunun Çatalca önündeki Bulgar ordusunun gerilerine sarkmak için yaptığı Şarköy çıkartması, deniz, kara ve az sayıda da olsa hava kuvvetlerinin bir arada kullanıldığı amfibik bir savaşın ilk örneğiydi. Ancak gerekli koordinasyon oluşturulamadığı için harekât başarısız olmuştu.*" [104] Bunun üzerine Batılı devletlerin de baskısı ile Çatalca'da Bulgaristan'la mütareke görüşmeleri yapılmıştır. Bu müzakereler sonunda Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasında ateşkes imzalanmıştır.

Mütarekeyi kabul etmeyen Yunanistan, savaşa devam etmiştir. 24 Kasım 1912'den beri almaya çalıştığı Sakız Adası'nı 3 Aralık'ta ele geçirmiş, 21 Kasım'dan beri kuşatma altında tuttuğu Midilli'yi de zapt etmiştir. Osmanlı Devleti'ne bağlı özerk statüde bulunan Sisam Adası da 15 Mart 1913'te Yunanistan tarafından işgal edilmiştir. Bu işgallerden sonra Ege Denizi'nde fiili olarak bir Yunan hâkimiyetinden söz edilir olmuştur.

Donanma personeli eğitimsiz, gemileri bakımsız ve tersaneleri teknik donanımdan yoksun Türk milleti, kısa sürede acı bir olay yaşamıştır. Tabir-i caizse bir taş atımı mesafedeki, elini uzatsa değecekmişçesine yakınındaki adaları ilanihaye kaybetmiştir.

Londra Antlaşması

Bulgaristan ordusunun saldırısı ile özellikle İstanbul’a yakın yerlerde sıkışan Osmanlı Devleti, bir anlaşma zemini hazırlanıp görüşmelerin yapılabilmesi için üçüncü ülkelerden yardım talep etmiştir. Bu sırada Balkan devletleri arasında menfaat çatışması yaşanınca 16 Nisan’da Bulgarlarla on günlük bir ateşkes imzaladıktan sonra, Londra’da barış görüşmelerine yeniden başlanmasına karar verilmişti. 16 Nisan’da ateşkesin imzalanmasından sonra, Büyük Devletler Balkanlılara yapmış oldukları gibi, Babıâli’den de murahhaslarını ve barış görüşmeleri için bir yer seçmelerini isterler. Balkanlıların kendilerine bildirilmiş olan barış şartlarını ve savaşı durdurmayı kabul etmiş olduklarını da eklerler.

Babıâli de 3 Mayıs’ta görüşmenin kabulünü bildirir ve toplantı yeri olarak Londra’yı seçer. Bu aşamada, Osmanlı Devleti bir an önce İstanbul ve Çatalca üzerindeki baskıdan kurtulmak istemekte, Bulgarlar ise artık Osmanlı Devleti’nden ne koparabileceklerse koparmış durumda olduklarından ve diğer yandan Çatalca’daki ordusunu oradan çekmeyi ve kendi bağlaşıklarına yönelmeyi planladıklarından, her iki devlet de barışı çabuklaştırmak için uğraşırken, Sırbistan ve Yunanistan da barışı geciktirmek için uğraşmışlardır. Osmanlı hükümeti Ege Adalarının statüsü için uzun süre direndi ise de adalar konusunun Büyük Devletlere havale edilmesini ve Edirne’nin terk edilmesini kabul etmesinden sonra Londra’daki “Barış Konferansı”na devam edilebilmiştir. Bu görüşmelerin sonunda 30 Mayıs 1913 gecesi Londra Antlaşması imzalanmıştır.

Farklı devletlerin ve Balkan milletleri ile Osmanlı’nın bir çıkış yolu olarak gördükleri Londra Antlaşması’nın hükümleri şunlardı:

1- Osmanlı Devleti Avrupa kıtasındaki topraklarının, Ege Denizi’nde Enez’den, Karadeniz’de Midye’ye giden hattın batısında kalan topraklarını Balkanlı müttefiklerine bırakmayı kabul etmiştir.

2- Osmanlı Devleti, Arnavutluk sınırının çizilmesi ile Arnavutluk’a ait bütün işlerin çözümünü altı büyük Avrupa devletine bırakmıştır.

3- Osmanlı Devleti, Girit üzerindeki her türlü hakkından, altı büyük devlet lehine vazgeçer.

4- Osmanlı Devleti, Ege Adalarının mukadderatını saptamayı büyük devletlere bırakır.

5- Osmanlı Devleti ile Balkan devletleri savaşın ortaya çıkardığı mali sorunların, temsilcilerinin katılacağı uluslar arası bir konferansta çözülmesini kabul eder.

6- Savaş tutsakları, hakkı kaza [yargı hakkı], uyrukluk ve tecim [ticaret] işlerinin ayrıca antlaşmalarla çözülmesini kabul eder.[105]

İktidar Değişikliği Beklentisi

Osmanlı Devleti için karışık bir dönem olan Balkan Harplerinin olduğu yıllar cephedeki sıkıntıların yanında siyasi alanda da sıkıntılar görülmüştür. Bunlardan en önemlisi gerek askerin gerekse siyasetin farklı kanaatlerde olması ve bunu da farklı şekilde hayata geçirmek istemeleridir. O dönemde iktidara yönelik bir ihtilal olacağı endişesi vardır:

> 1913 yılı başlarında Edirne'yi kurtarmak propagandasını yaparak zorla başa geçmiş olan İttihat ve Terakki hükümeti az sonra Yanya'nın, iki ay geçince Edirne'nin, üç ay geçince de İşkodra'nın düşman eline geçtiğini görmüş ve yeniden binlerce subay ve erin ölmesine, on binlercesinin tutsak olmasına ve sayısız silah ve savaş gerecinin elden çıkmasına yol açmaktan başka, yönetime gelişinden dört ay kadar sonra, yalnız Edirne'yi düşmana bırakmakla kalmayan bir de sınırı 4-5 ay önce akla bile gelmeyecek bir biçimde güneye indirmiş olan bir antlaşma imzalamıştı. Bu herkesçe görülen, anlaşılan ve söylenilen bir yön idi. Bu yönüyle 30 Mayıs'tan sonra İttihat ve Terakki'nin durumu daha da kötüleşmiş ve karanlıklaşmıştı. Her an hükümet üyeleriyle, İttihat ve Terakki üyelerinden birkaçının öldürülebileceği, ayaklanmalar olabileceği, Babıâli baskınına benzer olaylar yaşanabileceği bir ortam hâkimdi. [106]

Ancak beklenen olmamış herhangi bir darbe girişimi yaşanmamıştır. İttihat ve Terakki iktidarı II. Balkan Harbi'nde kısmen başarı sağlamıştır.

Yabancı Bir Askerin Gözünden Yenilginin Sebepleri

Avusturya-Macaristan ordusunda ismi açıklanmayan bir subayın gözünden, Osmanlı'nın yenilgi sebepleri hakkındaki tespitleri ders çıkarılacak cinstendir. Bu tarz olaylara içeriden bakışın yanından farklı gözlerin bakışı, bize fotoğrafı her yönden gösterdiği için doğru tespitler içerebilir. İşte görmek istemediğimiz; ancak bir hakikat olan Balkan yenilgisinin yabancı bir askere göre sebepleri:

> Balkanlarda ortaya çıkması melhûz olan vukuatı nazar-ı dikkate almasak bile dört Balkan hükümetinin ittifakı Türkiye için büyük bir tehlike teşkil ediyordu. Siyasal durumu biraz anlamayanlar böyle bir ittifak yapılabileceğine inanmıyorlardı. Çünkü Bulgaristan ile Sırbistan, Yunanistan ile Karadağ ve Sırbistan ile Yunanistan aralarındaki rekabet ve münaferet[nefret] böyle birleşme teşebbüsünü akîm bırakır sanıyorlardı. Türkiye bile kendi projelerinde bu ittifakın ihtimalini nazar-ı itibara almamıştı. Bunu anlamak için Osmanlıların Rumeli'de dağılmış olan kuvvetlerinin sayısına bakmak kâfidir. Osmanlıların bütün beklediklerine rağmen aralarındaki eski ihtilafları unutarak Balkan hükümetlerinin ittifak etmeleri Osmanlı hükümetini, bütün Rumeli hudutlarında bir anda, düşmanlarına karşı cephe almaya mecbur etti.
>
> Türkiye, ordularının sayıca miktarı az; fakat harbe daha iyi hazırlanmış olan bu küçük hükümetlerin mâdûnunda olduğunu anladı. 1909 teşkilatı Osmanlı ordusunu, kâğıt üzerinde çok büyük gösteriyor, Abdülhamid zamanında bütün Osmanlı kuvvetleri 14 ordu müfettişliğine bölünmüştü. Bunlardan, seferberliğini Anadolu'dan ikmal edecek olan birinci ve ikinci ordular Rumeli kıtasına konulmuşlardı. Bulgar ordusuna karşı ayrılmış olan birinci ordu, Edirne'den İstanbul'a kadar kademe kademe ahz-ı mevki etmişti.
>
> Bu ordu, birinci İstanbul, ikinci Tekfurdağı[107], üçüncü Kırkkilise[108] dördüncü Edirne Kolordularını ihtiva ediyordu. Teşkilatında 12 fırka nizamiye, 11 fırka birinci sınıf redif, 6 fırka ikinci sınıf redif ve süvari livası mevcut olup hepsi 220 bin tüfenk, 60 bin kılıç, 454 top gösteriliyordu.

Makedonya’ya serpilmiş olan Makedonya ordusu birinci ordudan daha kuvvetliydi. Çünkü bu ordu 4 kolordudan başka üç müstakil fırkadan mürekkepti ki, ikinci sınıf redifler hesaba dahil olmayarak 340 bin nefer, 500 topu havi 32 fırkadan müteşekkildi. Savaşın uzadığı halde Anadolu’daki üçüncü ve dördüncü ordulardan da imdat kuvvetleri alabilecekti. Ancak bu mükemmel teşkilat kâğıt üzerindeydi. Ciddi teşkilat yapılacağı yerde 1909 tensikâtı eski teşkilatı büsbütün berbat etmiş ve imparatorluğu müdafaasız bırakmıştı. Tensikat hususiyle askerî olursa, eski teşkilatı büsbütün istifadesiz bir hale getirmeksizin daima tedricî bir suretle yapılmak icap eder.

Siyasal durum Türkiye’nin her dakika savaşa hazır bulunmasını icap ettirdiğinden bu teşkilat kendisi için gayet mühlikti. Türklerin yaptıkları bu teşkilat-ı askeriye 1820 senesinde Sultan II. Mahmud tarafından yapılan Tanzimat-ı Hayriye’nin aynı neticeyi verdi. Sultan Mahmud eski teşkilatı bütün bütün kaldırmak isteyerek tekmil yeniçerileri kesti. Bunun sonucu şimdiki tensikâtın sonucuna benzedi. O zaman Rus ordularının Türkiye’yi istila ettikleri zaman Nizam-ı Cedid ordusunun ismi var cismi yoktu. Dibiç az bir kuvvetle Edirne’yi tehdit ve Türkiye’yi barışı istemeye mecbur etti.

Müttefik Balkan devletleri savaşı ilan ettikleri zaman Türkiye’nin ordusu yeni tensik edilmişti. Bu tensikâta göre Türkiye, kâğıt üzerinde bir müsellâh millet görünüyordu. Hakikatte ise bu ordu ciddi bir savaş yapmaya kadir değildi.

1912’de, henüz üç senelik olan Osmanlı ordusu ancak iki büyük manevra yapmıştı. Kumandanlarının birçoğu başında bulundukları kıtaların sevk ve idaresini öğrenmek için müsait bir zaman bulamamışlardı. Kadrolar bozulmuştu. Kıtaların çoğunu kuran ihtiyatlar, ellerine verilen silahı kullanmayı bilmiyorlardı. Ordu, manevralarda, tatbikatta henüz başlangıçtaydı. Bu teşkilatın fena bir halde bulunmasından dolayı seferberlik ve toplanma sırasında büyük güçlükler karşısında kalındı. Anadolu’da yolsuzluk yüzünden ordunun seferberliği gecikti ve ordu seferberliğini bitirmeden harbe girmeye mecbur kaldı.

Gayrimüslimlerin orduya sokulması çok büyük bir yanlıştı. Bulgaristan, Müslüman tebaasını ordusuna sokmadığı halde bunun

> tersine olarak Türkler Hıristiyanları silah altına aldılar. Dindaşlarına karşı zorla harbe sürüklenen Osmanlı Bulgarları, Sırp ve Rumları, ordulara tehlikeli bir unsur teşkil ediyorlardı.
>
> Müttefiklerin orduları, salîb namına hudutları geçtikleri zaman Osmanlılar, böyle kuvve-i maneviyesi kırık bir ordu ile savaş alanına girdiler. Daha ilk çarpışmalarda, Müslüman sınıfları arasına sokulan gayrimüslimlere itimadın ne kadar büyük bir yanlışlık olduğu anlaşıldı. Ateş başlar başlamaz grup grup Hıristiyan askerler, başlarındaki askeri[109] atarak karşılarındaki düşmana iltihak ettiler.
>
> Harpten önce bile Osmanlı ordusu perişan olmuştu. Bir düziye sürüp giden Arnavutluk, Makedonya, Yemen isyanları, ordunun uzun müddet seferberlikte kalması, Osmanlı-İtalyan Harbi'nin ortaya çıkması ve Balkanlar'daki gerginlik daha evvelce orduyu sarsmıştı.
>
> İhtiyatlar, ne vakitten beri silahaltında tutuldukları halde en lazımlı bir zamanda, eylülün ilk günlerinde terhis olarak Anadolu'ya çevrildi. Ayın ortalarına doğru da muvazzaf askerin bir kısmı bırakıldı. 23 Eylül'de, görülen lüzum üzerine, Sırp ve Bulgar hududunda manevra yapmak bahanesiyle silahaltına davet olunan 10 redif fırkası çok yavaş bir tarzda toplandı.[110]

Bu izahattan anlaşılıyor ki, o zaman Osmanlı ordusu her şeyi eksik bir kuvvetten, tecrübesiz kumandanlardan, elindeki silahı kullanmasını daha öğrenmemiş askerlerden, karmakarışık bir teşkilat ile vücuda gelmiş kuru kalabalıktan ibaretti. Bu durum Osmanlı'nın yenilgisini kaçınılmaz kılmıştır.

Yenilginin İşareti: Ordunun Siyasallaşması

Fethi Okyar, Meşrutiyet'in ilanı ile uzun süre askerde kalmış, talim görmüş askerin terhisi, malzeme kıtlığı ve hazinenin boş olmasının kötü sonuçları olduğunu belirterek asıl felaketin ordunun gırtlağına kadar politikaya gömülmesi olduğunu ifade ettikten sonra *"Hatırladıkça elem duymamak mümkün değildir. Savaş içinde öylesine olaylar cereyan etti ki tüyler ürpertir. Bazı zabitlerin kalpaklarındaki şekil İttihatçılığını, bazılarınki ise İtilafçılığını belirtiyordu. Kimler sokmuştu bu korkunç uçurumu ordunun içine... Kalbinde vatan muhabbeti ihtiraslarının üzerine çıkabilmiş hangi kişinin havsalası böylesine ihaneti alabilirdi?"*[111] sözleriyle ordu içindeki ayrışmanın ne boyutta olduğunu ifade etmiştir.

Ordunun siyasallaşması subaylar arasındaki fikir ayrılığını körüklemiştir.

> Eski bir Harbiyeli olan, I. Dünya Savaşı sırasında İngilizlerin eline esir düşüp sonraki yaşamını Arap bağımsızlığı davasına adayan Cafer Al-Askeri anılarında İttihatçı Türk subayların ordunun yenilmesinden Nazım Paşa'yı sorumlu tutabilmek için yerlerini terk ettiklerini yazar.[112] Savaş sırasında Batı Ordusu'nda görevli Teğmen Rahmi (Apak) ise bizzat şahit olduğu bir olayda İttihatçı bir subayın, Hürriyet ve İtilafçı Kara Sait Paşa'ya Beşinci Kolordu Muharebe idare yerinde silah çektiğini anlatır.[113] O dönem kabine üyelerinden olan Şeyhülislam Cemaleddin Efendi anılarında "İmparatorluk kuvvetlerinin subayları çoğunlukla partizan siyasetle meşgul oldukları için askerlik kurumunun özü olan hiyerarşi zedelenmiştir" diye yazacaktır.[114] 24 Ekim'de Kumanova'da Sırplar karşısında dağılan Vardar Ordusu'nun Komutanı Ferik Zeki Paşa yenilginin nedenini subayların görevlerine karşı kayıtsız kalmalarına, askerlik dışındaki işlerle meşgul olmalarına bağlar.[115] Şüphesiz örnekleri çoğaltmak mümkündür. Balkan Harbi öncesi Osmanlı ordusu birçok yönden eksiktir, savaşa hazır değildir. İşin ilginç yanı Genelkurmayın ileri gelen üst düzey subaylarının bu acı gerçeği bilmeleridir.[116]

Yiyecek Bulamayan Osmanlı Askerleri

Balkan Harbi'nde çoğu ihtiyaçları noksan olarak cepheye giden Osmanlı ordusunun en temel ihtiyacı olan yiyecekleri bile maalesef devlet tarafından karşılanamamıştır. Bu duruma şahit olan bir gazeteci gördüklerini şu cümlelerle anlatmıştır:

> Diplomasiden umudun giderek azaldığı dönemde İstanbul basınının attığı savaş çığlıkları ve gösteriler, başlangıçta iyimser bir beklentinin doğmasına yol açsa da cepheden gelen ilk haberlerle hava değişmişti. Askeri hezimet o kadar süratli gelişmişti ki, Avrupa'nın ileri gelen devletleri bile hiç bu kadar kısa sürede Osmanlı ordusunun mağlubiyetini beklemiyorlardı. Oysa savaşın hemen başlangıcında sonuç ne olursa olsun sınırların değişmeyeceğini açıklamışlardı. Osmanlı birliklerinin Sırplar, Bulgarlar, Yunanlılar karşısında düştükleri aciz durum yakından izleyen birçok gazeteci ve gözlemcinin hatıratında acı acı belirtilir. Savaşı izleyen Fransız gazeteci Stephane Lausanne '*Abdullah Paşa'nın zabitleri mısır köklerini tırnaklarıyla kazıyarak, biraz unla kaynatıp kumandanlarına veriyorlardı*.' diye yazar. 175.000 kişilik bir kuvvet kumandanının yiyecek ekmeği yoktu... Bu bir hastalar yaralılar kafilesi değildi... Can çekişenler kortejinin arkasında, çamur deryası boyunca bağırsaklarını toprağa boşaltan iki büklüm gölgeler seçiliyordu.[117]

Savaşın tanıklarından olan Fransız gazeteci Stephane Lausanne gibi bu acı hadiselere şahit olanlardan biri de Ömer Seyfettin'di. O 5 Kanunuevvel [18 Aralık 1912] tarihli günlüğünde bu durumu şu cümlelerle anlatmıştır:

> Bu sabah Leskovik'e doğru yola çıktık. Aydonan'da şiddeli muharebeler oluyormuş. Biz Leskovik'ten cephane alacağız. Yolda kaybolan hayvanımı aramak için geri kalmıştım. Bir çalılığın içinde doktoru, eczacıyı, Birinci ve İkinci Taburlardan birkaç zabiti gördüm. Yeri kazıyorlardı. Meğerse açlıktan bir nefer ölüyormuş. Ağzından köpükler akıyordu. Zavallı daha tamamıyla nefesi bitmeden, kazılan mezarının kazma seslerini işitiyordu.

Kısa sürede Osmanlı’nın zaferi ile biteceği sanılan savaş, maalesef yukarıdaki gözlemleri destekler mahiyette manzaralar arz etmektedir:

> Bulgarlar 12 Kasım’da Çatalca-Büyükçekmece hattına dayanmışlardır. 17–19 Kasım 1912 tarihleri uçurumun kenarından dönüldüğü, Bulgar ordusunun Çatalca önünde durdurulduğu günlerdir. Ancak tam bu sıralarda ortaya çıkan çok daha sinsi ve tehlikeli bir düşman milliyet tanımadan ortalığı kasıp kavurmaktadır, Kolera! Alman *Berliner Tagesblatt* Gazetesi İstanbul muhabiri Feldmann günümüz İstanbul’unun gözde semtlerinden Yeşilköy’ü ‘*tam bir dehşet manzarası hâkimdi. Caddelerde yatan yaralılar ve cesetler görülmüştü. Demiryoluyla, arabayla ya da yorgun argın çıplak ayakla gelen hastaların açık alana yerleştirildikleri Yeşilköy, ‘Kolera tarlası’ namıyla anılmaya başlamıştı*’ diye anlatıyor..[118]

Avrupalıların İkiyüzlülüğü

Balkan Harbi bir kere daha göstermiştir ki, ülkelerin dostluğu yoktur, menfaatleri vardır. Osmanlı Devleti'ne savaşın çıkmayacağı ve savaş çıksa bile savaş öncesi haritalara bağlı kalınacağı açıklamasını yapan devletler, I. Balkan Harbi'nde öngörülerinin dışında bir sonuç çıkınca, eski açıklamalarının zıttı bir açıklama yaparak yeni oluşan sınırlara saygılı olduklarını ifade etmişlerdir. Böylece, daha önce deklare ettikleri fikirden vazgeçerek yeni şartları kabul ettiklerini açıklama yüzsüzlüğü göstermişlerdir:

> Balkan Harbi öncesinde Avrupa devletleri, Türkiye'nin Bulgar, Sırp, Yunan ve Karadağ'a galip geleceğini düşünüyorlardı. Fransa Başbakanı Mösyö Bongars, Türkiye ve Balkan devletlerine gönderdiği bir uyarısında şunu belirtiyordu: '*Taraflar arasında savaş meydana gelirse; devletler galip tarafın mağlup taraftan hiçbir şey almasına izin vermeyecektir*.' Bu uyarıyı savaş esnasında tarafları vazgeçirmek için gönderen Mösyö Bongars'a göre Balkan devletleri Türkiye'ye üstünlük sağlayamazlardı. Savaş başlayıp da Türkiye zayıf noktalarda tedbir almadığı için yenilgiye uğrayınca; Mösyö Bongars devletler adına göndermiş olduğu bu resmi tebliği unuttuğu gibi, ayrıca savaş sonrası Türkiye'nin Avrupa'daki eyaletlerinin Sırp, Bulgar ve Yunanlar arasında taksim edilmesine de destek verdi. İngiltere, Fransa ve Rusya başta olmak üzere maksatları Arnavutluk'u Makedonya'ya katmak olan devletler; şayet Avusturya ve İtalya karşı çıkmasaydı Makedonya'nın güneyini Yunanistan'a ve kuzeyini de Sırbistan'a vereceklerdi. Avusturya, Sırp Krallığı'nın genişlemesine her zaman engel olmaya çalışmıştı. Zaten I. Dünya Savaşı'nın en önemli sebeplerinden biri de buydu. İtalya ise Arnavutluk'un Arnavutlarda kalmasını kendi çıkarlarına uygun buluyordu. Bundan dolayıdır ki, Balkan Harbi'nin ardından bağımsız Arnavutluk'un kurulmasına devletler onay verdiler. Ancak bu konu, Rusya ile Avusturya'yı savaşın eşiğine getirmişti. Ne var ki, yine de Arnavutlara haksızlık yaptılar. Çünkü sayısı üç milyona ulaşan bu millet, Adriyatik Denizi sahilinden başlayarak, Karadağ'ın kuzeyi, Yunanistan'ın güneyi ve Makedonya'nın doğusunda yer alan bölgede oturuyorlardı ve her ne kadar üçte ikisi Müslüman, üçte biri

de Katolik ve Ortodokslardan oluşsa da aynı dili (Arnavutça) konuşan tek bir millettiler. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'dan çıkarılmasına karar verilince; Arnavutların çoğunluk oluşturdukları Yanya, İşkodra, Kosova ve Manastır eyaletlerinin onlara verilmesi gerekirdi. Özellikle de Müslüman Türkler, Osmanlı Devleti Rumeli'den çıktıktan sonra Bulgar, Yunan ve Sırp hakimiyetine girmemek için bu bölgelerin Arnavutlara verilmesini istiyorlardı. Balkan Harbi'nden sonra Rusya'nın baskısı ve Fransa'nın da ona destek vermesiyle yapılan Londra Konferansı'nda ortaya çıkan sonuç, etnografya açısından milletler hukukuna uygun düşmemiştir.

Avusturya ve İtalya'nın ısrarı ile Arnavutlara verilen bölge sadece Yanya ile İşkodra olup diğer Arnavut bölgelerinin bir kısmı Karadağ'a, bir kısmı da Yunanistan'a verildi. Bağımsız Arnavut ülkesine bırakılan Arnavutların sayısı bir milyon kadarken, aslında Kosova eyaleti başta olmak üzere Yugoslavya'nın güneyinde tamamen Arnavutlar ikamet etmekteydi. Bundan dolayıdır ki, Yugoslavya Krallığı'nın Arnavutluk sınırına yakın bölgelerinde yaşayan Arnavutların sayısı Arnavutluk'ta yaşayanlardan fazladır ve bu durum, devletlerin hata ettiği konulardan biridir. Ancak bu karışıklığın gerçek sebebi; Rusya'nın Sırpları kayırması idi ve bu durum da Balkan yarımadasında yeni savaşlara kapı aralayacaktı. [119]

Alıntıda anlatılan Batılı devletlerin ikiyüzlülüğünün o dönemle sınırlı kalmadığı herkesin bildiği bir hakikat olarak ortadadır.

Balkan Harbi Yenilgisi

Müttefik Balkan devletlerinden, 8 Ekim 1912 tarihinde ilk olarak Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilanı ile Balkan Harbi patlak vermişti. Ardından da Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Osmanlı Devleti hazırlıksız yakalandığı I. Balkan Harbi'nde hiç bir varlık gösterememiş ve bütün cephelerde yenilmiştir. Ordunun hazırlıksız olması, cepheler arasındaki kopukluk, istihbarat zafiyeti ve liyakate göre idarecilerin seçilmemesi ve ordu içindeki siyasi çekişme (ittihatçı-itilafçı), yenilginin başlıca nedenleri arasında sayılabilir.

Osmanlı Devleti'nin zor durumda kalmasından faydalanan Arnavutlar da Balkanlar'da bağımsızlığını son kazanan millet olarak bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Bulgarların Çatalca'ya kadar ilerlemesi üzerine Osmanlı Devleti ateşkes istemek zorunda kalmıştır. Bu ateşkes sonunda imzalanan antlaşma ile Osmanlı Devleti zaten varlık gösteremediği yerlerden resmen çekilmiş oldu.

Yenilginin Sebepleri kısaca şu başlıklar altında toplayabiliriz:

1. Trablusgarp Savaşı sebebiyle bölgeye asker ve cephane yığılamaması.

2. Trablusgarp Savaşı nedeniyle hazinenin yetersiz kalması. (Bu durum, özellikle erzak ve cephane yokluğu şeklinde dikkat çekmiştir.)

3. Savaşın geniş coğrafyada farklı devletler ile olması.

4. Askerlerin eğitim ve öğretim eksikliği.

5. 1324 doğumlu eğitimli askerlerin terhisi. (Savaş görmüş eğitimli askerlerin terhis edilmesi.)

6. Osmanlı subayları arasındaki fikir ayrılıkları.

7. Osmanlı ordusunun teknik yetersizliği.

8. Seferberlik için alınan kararların uygulanamaması.

9. Orduda sevk ve idare eksikliği.

10. Ulaşım problemleri.

11. Değişik savaş planlarının uygulanması.

12. Hava muhalefeti.

13. Kıtalar arasında koordinasyon ve haberleşmenin olmaması.

14. Orduya yeterli sağlık hizmetinin verilmemesi. (Kolera salgınının önlenememesi.)

15. Askerin yorgun ve moralsiz olması.

I. Balkan Harbi'nin Sonuçları

"Balkan Devletleri bizi tam bir anarşi içinde yakaladılar." diyen Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe, harp içinde milli birliği yıkılan memleketlerin maruz kalabileceği en korkunç örneklerden birini verdiğimizi, Avrupa topraklarımızın büyük çoğunluğunu ve adalarımızın bir kaçı istisna hepsini kaybettiğimizi hatıralarında yazmıştır. Aynı hatıralarda, Bulgar Başbakanı Gesoff'un kitabında, Balkan İttifakı'nın Rus çarının desteği ve İngiltere ve Fransa'nın onay ve teşviki ile aleyhimizde nasıl geliştiğini belirttiğini ifade etmiştir.[120] Başlangıçta büyük devletlerin ihtimal dahi vermediği Balkan devletlerinin galibiyetleri neticesinde ilerleyen Bulgar ordusunun, İstanbul'u ele geçirip Ayasofya'da ayin yapacağı hatta bu amaçla çevre ülkelere davetiye bile yollandığı haberleri İstanbul'a gelmiş, böyle bir durumda, Ayasofya'nın önceden yerleştirilmiş bombalarla ayin düzenlenirken havaya uçurulması yönünde düşünceler dahi konuşulmaya başlanmıştır.[121] Bütün yaşananlardan sonra kaybeden yine Osmanlı olmuştur.[122]

Osmanlı Devleti için yıkım olan I. Balkan Harbi'nin sonuçlarını aşağıdaki şekilde kısaca maddeleyebiliriz:

1- Rumeli topraklarındaki Osmanlı hâkimiyeti sona ermiştir.

2- Balkanlar'daki son azınlık olan Müslüman Arnavutlar da savaş sırasındaki kargaşadan faydalanarak Osmanlı Devleti'nden ayrılmış ve bağımsızlığını ilan etmiştir.

3- Fatih devrinden beri devam eden Ege Denizi'ndeki Türk hakimiyeti sona ermiştir.

4- Bulgaristan, Balkan devletleri arasında sivrilmiş ve sınırlarını Ege Denizi'ne dayandırmıştır.

5- Osmanlı Devleti'nin, Balkan devletlerinden sadece Bulgaristan ile kara sınırı kalmıştır.

6- Osmanlı Devleti'nin en önemli merkezlerinden olan Edirne kaybedilmiştir.

7- Midye-Enez hattının batısında yüz binlerce Türk kaldığı için Balkan Türkleri sorunu doğmuştur.

8- Osmanlı'dan alınan toprakların paylaşımı sırasında Balkan devletleri arasında meydana gelen anlaşmazlık II. Balkan Harbi'ne neden olmuştur.

9- Ordunun siyasete karışmasının sakıncaları açıkça görülmüştür.

10- Balkan Harpleri sırasındaki İttihat ve Terakki Babıâli Baskını ile yönetimi ele geçirmiştir.

Balkan Harbi Sonrası Anadolu'ya Göçler

Balkanlar'ın çeşitli bölgelerinde, gerek Hıristiyanlarla yan yana yaşayan gerekse onlardan ayrı olarak yerleşim yerleri kuran Türkler, oraya yaptıkları göçten yaklaşık beş asır sonra vahim neticeler doğuran 93 Harbi[123] ve Balkan Harpleri sırasında ve sonrasında Anadolu'ya doğru önü alınamaz bir göçe başlamışlardır. Artık Balkanlar'da cinayetler silsilesi ve cinnet baş göstermiş,[124] Sırp'ı, Ulah'ı, Pomak'ı, Arap'ı, Makedon'u, Arnavut'u... velhasıl Osmanlı İmparatorluğu içinde ne kadar gayr-i Türk unsur varsa hepsi, Türk'ü imha etmek için ayaklandırılmışlardır.[125]

Göç olgusu Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarındaki savaşlardan sonra ciddi bir problem olarak varlığını hissettirmiştir. Balkanlar'a yerleşme yavaş gerçekleştiği gibi, Balkanlar'ın iskân edilmesi de yavaş ve düzenli bir yerleşme biçimini beraberinde getirmekteydi. Ancak geri çekilme sürecinde durum oldukça farklı idi. 93 Harbi'nden ve Balkan Harplerinden sonra kitleler halinde gerçekleşen göç hareketi pek çok sıkıntıyı beraberinde getirmiştir.

Bu savaştan sonra, kendilerini Osmanlı'nın bir parçası olarak gören Türkler ve Müslümanlar için yol görünmüştür:

> I. Balkan Harbi'yle birlikte Osmanlı Devleti'nin kaybettiği topraklardaki Müslüman ahali, Bulgar, Yunan, Sırp ve Karadağlıların zulmüne maruz kaldıklarından, daha güvenli bir hayat yaşamak için önce Edirne'ye, sonra İstanbul'a ve oradan da Anadolu şehirlerine göç etmek ve göç sırasında muhacirler gerek açlık, gerekse hastalıkla mücadele etmek zorunda kalmıştır.
>
> İstanbul'da ve Anadolu'da sayıları yüz binleri bulan muhacirler, yeni sorunlarla da karşılaşmışlardır. Bu sorunlar daha çok yerleşim, hastalık, yerli halk ile uyum ve eğitim gibi daha hayati, lüzumlu ve öncelikli konularda olmuştur. Bu sorunlar karşısında devlet ve devrin sivil toplum kuruluşları- özellikle Hilal-i Ahmer Cemiyeti- ilgisiz kalmamıştır.
>
> Yeni yerlere gelen muhacirlerin, sorunları ile birlikte, İstanbul ve Anadolu'daki şehirlerin yaşamına alışmaları elbette uzun bir zaman almıştır. Bu durum, hem yerli halkın hem de muhacirlerin yeni

sorunlarla karşılaşma ve bunlara uyum sağlama gibi yeni bir sosyal olguyu da beraberinde getirmiştir. Gelen muhacirlerin şehir, kaza, kasaba ve köylerdeki nüfus oranını değiştirdiği, toplum içinde yeni problemlerin yaşanmasına neden olduğu anlaşılmaktadır. Yeni sorunlarla birlikte hem devlet hem de toplum yeni çözüm yolları da bularak muhacirlerle birlikte yaşama tecrübesi kazanmıştır.

Osmanlı Devleti, bir yandan Balkan Harbi'ndeki yaralıların ve hastaların bakımı ve salgın hastalıklarla mücadele ederken, diğer yandan savaş sırasında göç eden muhacirler için aşhâneler açarak yoksul insanları doyurmuştur. Savaş nedeniyle göç edenlerin hem sağlık hem de iskân sorunlarını üstlenmiştir.

Rumeli toprakları çok kısa sürede düşman eline geçince, oralardaki Müslümanlar Bulgar, Yunan ve Sırplar tarafından kılıçtan geçirilmiştir. Oluk oluk Müslüman kanı akıtılmıştır. On binlerce muhacir kafileleri Sirkeci Garı'ndan itibaren şehri tamamen doldurmuştur. Göçmenler öküzlerin çektiği kağnı arabalarıyla İstanbul'a akın etmişlerdir. Onların içinde, düşman elinde kalmasın diye, ölülerini bile getirenler olmuştur. Osmanlı Devleti'nin kendisi güç durumda olması rağmen bu insanlara kucak açmıştır. Balkan insanları için göç, tarihsel geçerliliğini kaybetmeyecek bir acı bir tecrübe olarak kalmıştır.

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında meydana gelen bu göç hareketi ve meydana getirdiği toplumsal sorunlar ilerde kurulacak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin de önemli meselelerinden biri haline gelecektir. Ayrıca Balkan Harbi Muhacirlerinin sorunları ve bu sorunlara karşı devletin bulduğu çözüm yolları, ilerde meydana gelecek göçlerin anlaşılması ve çözülmesinde önemli fikir ve ipuçları verecektir.[126]

Askerimizin geri çekilişi ve mültecilerin dramı içler acısı bir haldedir:

Sırpların Makedonya üzerindeki Kumanova Muharebesi'ni kazanıp hızlı ilerleyişleri, Bulgarların İstanbul'a 35 km. kadar yaklaşabilmeleri, Edirne'yi çepeçevre sarmaları, şimdiki Yunanistan'ın Epir bölgesinin önemli kenti Yanya'da ve şimdiki Kuzey Arnavutluk'ta, İşkodra'da toparlanmaya çalışan bozgundan geriye kalabilen Türk askerleri... Savaşın ilk günlerinden itibaren

İstanbul’un yolunu tutan binlerce mülteci... İntikam hisleriyle dolu Bulgar, Sırp ve Yunan askerlerinin sivil Müslümanlara yaptıkları mezalim... Silahını bırakıp kaçan, komutanlarını dinlemeyen ya da koleranın pençesinde kıvranan binlerce asker... Balkan Harpleri denince hemen başlangıçta akla gelen görüntüler... Tarihini hep kahramanlıklarla, zaferlerle anlatmaya alışkın bizler için gerçekten pek yenilir yutulur sahneler değildi yaşananlar. Görünen o ki Osmanlı Devleti’nin Avrupa’daki toprakları çok kısa bir süre içerisinde elden çıkmıştı.[127]

Göçmenlerin İskânı

Osmanlı İmparatorluğu'nun gelen göçmenlerin iskânı konusunda dikkat ettiği hususlardan birisi ya da belki de en önemlisi, mevcut yerleşik düzendeki ya da hareket alanı içerisinde seyyar olarak yaşamını sürdüren halkın yerleşimine ve geçim kaynaklarına engel olmayacak biçimde yerleştirilmeleriydi.

Osmanlı Devleti Balkanlar'da yaşayan vatandaşlarının Anadolu'ya akın akın gelmesinden sonra bunları planlı bir iskâna tabi tutmaya çalışmıştır. Ancak bunda pek başarılı olamamıştır.

> Balkan Harbi, Osmanlı Devleti için yenilgiyle bitmiş, Avrupa'daki topraklarının çok büyük bir kısmını kaybetmiştir. Kaybettiği topraklarla birlikte, ordunun geri çekilişiyle Balkanlar'da yaşayan Müslüman-Türk halk kendilerine yapılan saldırılar ve vahşetler nedeniyle, canlarını kurtarmak pahasına Osmanlı Devleti'nin küçülen topraklarına sığınmışlardır. Böylece göçler, Osmanlı yaşamının her yönünü etkilemiştir. Öncelikle, göç Osmanlı nüfusunun toplamını artırmıştır. Toplumun bu dönüşümü derin siyasi ve kültürel yansımalara neden olmuştur. Göçmenlerin bazıları geldikleri bölgelerde yönetici sınıflara mensup olduklarından yalnızca geldikleri bölgenin yüksek kültürünü, bilgi birikimini ve seçkinliğini değil, aynı zamanda toprak ve küçük girişimlere yönelik yatırıma dönüşen hatırı sayılır bir sermaye de getirmişlerdi. Ayrıca Ruslara veya Balkanlar'da kurulmuş olan yeni devletlerdeki milletlere karşı, düşürüldükleri durumdan kaynaklanan kızgınlık ve başlarına gelen felaketin nedenlerine dair kendilerine göre bir bakış açısı da vardı. Bu etkenlerin her biri, Osmanlı Devleti'ne kalan topraklardaki ideolojik ve politik gelişmelerde payı oldu.(...) 1912-1913 Balkan Harpleri esnasındaki göç, daha önceki göçleri fazlasıyla geçti. Göçmen nüfusun yerleştirilmesi meselesi Osmanlı Devleti'ni büyük güçlüklerle ve sorumluluklarla karşı karşıya bırakmıştır. Hastalıklar nedeniyle oldukça fazla oranda can kaybına uğranmasına, kötü beslenme ve yeni mekânlara alışma zorluklarına rağmen, yerli halkın barınma ve beslenme konusundaki yardımları sayesinde, yerleşim ile ilgili süreç oldukça sorunsuz yaşanmıştır.

> Geleneklerimizden kaynaklanan yardımseverlik duygularıyla, göçmenlerin yerleşmelerine büyük katkı sağlanmıştır.(...)
>
> 1913 Türk-Bulgar Mübadelesi, İstanbul Antlaşması'na bağlı olarak bir sözleşme ile belirlenmesine rağmen, aslında nüfusun karşılıklı olarak yer değiştirmesi daha önceden gerçekleşmiş, bu durum imzalanan ek protokolle resmi hale getirilmiştir. Çünkü Balkan Harpleri sırasında Bulgarların ilerlemesi karşısında, kapsamlı operasyonların olduğu bölgelerdeki Müslümanlar, önceden güvenli olan bölgelere kaçmışlardır. Aynı zamanda II. Balkan Harbi sırasında Bulgar azınlığı da karşı topraklara kaçtığından, mübadele imzalandığında hedeflenen sonuca büyük oranda zaten ulaşılmıştı. Dolayısıyla mübadele sınırlı bir bölgede uygulanmış ve isteğe bağlı olarak uygulanmıştır.
>
> Balkanlar'da yüzyıllarca yaşayan Türk ve Müslüman topluluklar, Balkan Harpleri ve sonrasında Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmışlardır. Gerçekleşen bu göçler Türkiye'de, Balkan asıllı önemli miktarda nüfus oluşturmuştur.[128]

Göç hareketlerinin yapıldığı bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu gerek siyasal, gerekse de ekonomik ve sosyal açılardan çok büyük sıkıntılar içerisinde bulunmakta idi.

Devletin ekonomik durumu oldukça bozuktu. Ancak tüm olumsuz koşullara rağmen Osmanlı İmparatorluğu göçmenler konusunda kesenin ağzını açmış ve onların rahat iskân edilmeleri ve daha az problem yaşamaları konusuna özel önem vermeye başlamıştı.

Son olarak on dokuzuncu yüzyılın üçüncü çeyreği içerisinde ve Balkan Harpleri sonrasında, kesin olmamakla beraber yaklaşık 2.5 milyondan fazla göçmenin muhtelif bölgelerden yola çıkarak Osmanlı İmparatorluğu'nun elde kalan topraklarına sığındığını söyleyebiliriz.

Batı Trakya Geçici Hükümeti

Garbî Trakya Hükümet-i Müstakilesi / Batı Trakya Bağımsız Hükümeti olarak anılan devlet, Edirne'yi Batı Trakya'yı Osmanlı Devleti'ne bağlamak için 31 Ağustos 1913 tarihinde Batı Trakya'da kurulmuştur. Başkenti Gümülcine, resmi dili ise Osmanlıcadır. Cumhuri idareyi benimsediğini açıklayan devletin Cumhurbaşkanı Hoca Salih Efendi, Genelkurmay Başkanı ise Süleyman Askeri'dir. Bu devlet 25 Ekim 1913 tarihinde yıkılmıştır.

Balkan Harpleri sonrasında Batı Trakya'da Türkler ve Pomaklar başta olmak üzere çoğunluğu Müslüman olan halk tarafından Osmanlı'nın örtülü desteği ile kurulmuş bir devlettir.

Geçici Hükümet bölgede teşkilatını kurmuş ve 30.000 kişilik bir de savunma gücü oluşturmuştur. Bağımsızlığını ilan eden yeni yönetim, ilk olarak ülkenin sınırlarını belirlemiş, bağımsız devletin sembolü olan ay yıldızlı, yeşil, beyaz bayrağını resmi binalara çekip devlet olmanın gerekleri olan diğer işleri de halletmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin tüm kanunları aynen kabul edilmiş muhtemel davalar için adliye teşkilatı dahi kurulmuştur. Selanik doğumlu bir Yahudi olan Emanuel Karasu tarafından resmi bir haber ajansı kurulmuş; Fransızca ve Türkçe olarak *Müstakil-Indépendant* adında bir gazete çıkarılmıştır.

Osmanlı Devleti gerek iç siyasi yapısı gerekse Avrupalı devletlerin baskısı ile bu devletle ile ilgilenememiş, onlar üzerinde baskı kurarak ve Batı Trakya'yı boşalttırmıştır. Osmanlı hükümeti, bu sırada imzalanan İstanbul Antlaşmasıyla Batı Trakya'yı Bulgaristan'a bırakmıştır. Osmanlı Devleti, ayrıca Atina Antlaşması ile Batı Trakya'da yaşayan Müslüman Türk azınlıkların haklarını antlaşma ile koruyacağını düşünerek buradaki haklarından da vazgeçmiş bir kısım topraklarını Yunanistan'a bırakmıştır.

8.578 km² alana sahip olan devletin sınırları doğuda Meriç, batıda Makedonya, Kuzeyde Bulgaristan-Rodopların karlık dağları ve güneyde Ege Denizi; Ortaköy Köprüsü-Kırcaali–Eğridere-Paşmaklı, Eşekkulağı Geçidi-Makas-Mesta-Karasu ve İskeçe üzerinden Akdeniz'e, Enez'den Gümülcine-İskeçe-Dedeağaç-Karağaç- Fere'ye- Koşukavak- Mestanlı ile çevrilidir.

II. Balkan Harbi

Büyük devletlerin, Balkanlar'daki Türk hâkimiyetine son vermeye yönelik çabaları, I. Balkan Harbi sonunda büyük oranda gerçekleşmiştir. Fakat bu devletler, Osmanlı'dan alınan toprakların paylaşımı konusunda anlaşmazlık yaşamıştır.

Bir başka anlaşmazlık konusu da Bulgaristan'ın, Makedonya'nın büyük bir bölümünü kontrol etmesi ve Batı Trakya'yı da sınırlarına katarak Ege Denizi'ne kadar ulaşmasıydı. Çünkü bu durum Büyük Bulgaristan'ın kurulması anlamına geliyordu. Çıkan tablo Osmanlı Devleti kadar Sırbistan ve Yunanistan'ı da rahatsız etmiştir.

Sırbistan, Osmanlı Devleti'nden kopan Arnavutluk'u kendi nüfuzuna alarak Adriyatik'e açılmanın hesaplarını yapıyordu. Ancak Avusturya ile İtalya aralarında anlaşarak Sırbistan'ın hesaplarını bozdular ve Arnavutluk'u kendi himayelerine aldılar.

Yunanistan ve Sırbistan'ın Bulgaristan'a karşı ittifak kurması üzerine, Bulgarlar önce Sırbistan'a ardından da Yunanistan'a saldırınca Haziran 1913'te II. Balkan Harbi başlamıştır. Bu savaş Balkan devletleri arasında giderek yayılmış, Karadağ ve Romanya da Bulgaristan'a karşı savaşa girişmiştir. Osmanlı Devleti de Balkan devletleri arasındaki bu anlaşmazlıktan faydalanarak Bulgaristan'a savaş ilan etmiş ve Edirne'yi kurtardıktan sonra Meriç'e kadar ilerlemiştir. Savaş ortamında daha ileri sınırlara gidilebileceği halde Batılı devletlerin müdahalesinden çekinen Osmanlı, Meriç'in ilerisine gitmemiştir.

Beş devletle birden savaşmak zorunda kalan Bulgaristan, bütün cephelerde yenilerek antlaşma istemek zorunda kalmış ve diğer Balkan devletleri arasında yapılan görüşmeler sonucunda Bükreş Antlaşması imzalanmıştır.

II. Balkan Harbi’ni Sona Erdiren Antlaşmalar

Bulgaristan’ın büyük bir hızla başlattığı II. Balkan Harbi kendileri için tam bir hezimet ile sona ermiştir. Yunan, Sırp ve Romen orduları karşısında tutunamayan Bulgaristan, aynı zamanda I. Balkan Harbi sonunda Osmanlı Devleti’nden aldığı toprakları da kaybetmiştir. Ancak savaşın herkese kaybettirdiğini bilen taraflar bir, anlaşma zemini bulunca, barış antlaşmaları imzalamayı da kendilerine çıkar yol olarak görmüşlerdir. Bu anlayışla çeşitli anlayışlar imzalanmıştır.

Bükreş Antlaşması

Balkan devletleri arasındaki savaşı sona erdiren antlaşma 10 Ağustos 1913'te Bükreş'te imzalanmıştır. Bükreş Antlaşması sonucunda Balkanlar'daki yeni sınırlar şu şekilde düzenlenmiştir:

Bulgaristan; Silistre dâhil olmak üzere Güney Dobruca'yı Romanya'ya vermiş, Makedonya'dan küçük denilebilecek bir bölgeyi kendine almıştır.

Yunanistan; Kavala'yı alarak Dedeağaç bölgesinden Ege Denizi'ne kadar uzanmıştır. Güney Makedonya'nın büyük kısmı ile Batı Trakya'nın bir kısmını da sınırlarına dâhil etmiştir.

Sırbistan; Manastır, İştib, Üsküp ve Priştine'yi hâkimiyeti altına almıştır.

Karadağ; Plevne ve Cakova'yı almıştır.

Kendi aralarında savaşı bitiren Balkan devletleri ile Osmanlı Devleti arasında da antlaşmalar imzalanmıştır. Ancak Osmanlı Devleti söz konusu devletlerin tamamı ile tek bir antlaşma imzalamamış, ayrı ayrı antlaşmalar yapma yoluna gitmiştir.

Bunlardan ilki Bulgaristan ile yapılan 29 Eylül 1913 tarihli İstanbul Antlaşması'dır. Bu antlaşmayı, Yunanistan ve Sırbistan ile yapılan antlaşmalar takip etmiştir. Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında ise 14 Kasım 1913'te Atina Antlaşması imzalanmıştır. Atina Antlaşması ile Girit kesin olarak Yunan egemenliğine devredilirken, Ege Adaları sorununa çözüm olarak, daha önce Londra Antlaşması'nda kabul edilen büyük devletlerin karar alması fikri teyit edilmiştir. Sırbistan ile ise 13 Mart 1914'te İstanbul'da barış antlaşması imzalanmıştır. Ancak iki devlet arasında herhangi bir sınır kalmamıştır. Osmanlı Devleti, Karadağ ile hiçbir nihaî barış antlaşması imzalamamıştır.[129]

İstanbul Antlaşması

Bulgaristan hükümeti 1913 yılı Ağustos ayının son günlerinde aldığı karara istinaden Osmanlı Devleti ile İstanbul'da 6 Eylül'de aracısız olarak görüşmelere başlamıştır. Bulgaristan adına diplomatlar Andrei Toshev ve Grigor Nachovic ile General Savov tarafından görüşmeleri yürütürken, Osmanlı heyeti ise Hariciye Nâzırı Talat Bey, Bahriye Nâzırı Çürüksulu Mahmud Paşa ve Şurâ-yı Devlet Reisi Halil Bey'den oluşmaktadır.

Yapılan görüşmelerin neticesinde 29 Eylül 1913 günü iki taraf arasında İstanbul Antlaşması imzalanmıştır. 20 maddeden oluşan antlaşmaya 5 adet de ek protokol yapılmıştır. Bu antlaşmaya göre;

1. Madde: Edirne ve Edirne'nin batısında çağı 30 km. tutan yarım daire şeklindeki bir toprak parçası Osmanlı Devleti'ne bırakılmış, Meriç ile Edirne arasında kalan Batı Trakya toprakları ise Bulgaristan'a bırakılmıştır. Meriç Nehri'nin batısında bulunan topraklardan istisna olarak sadece Dedeağaç Osmanlı Devleti'nde kalmıştır.

2. Madde: On beş gün içerisinde her iki tarafın ordularının bölgeden terhis edilmesine karar verilmiştir.

3, 4. Madde: Antlaşmanın imzalanması ile birlikte iki taraf arasında diplomatik münasebetlerin yeniden başlaması kararı alınmıştır.

5. Madde: Savaş esirleri ve rehinelerin bir ay içerisinde her iki tarafın atadığı komiserler aracılığıyla birbirlerine teslim edilmesi kararı alınmıştır.

6. Madde: Savaş döneminde olaylara karışmış olanların imzalanan antlaşma ile birlikte genel affa uğraması kararlaştırılmıştır.

7. Madde: Osmanlı Devleti tarafından Bulgaristan'a terk edilen bölgelerde kalan halkın Bulgar tebaası olması konusunda anlaşılmış, bu kişilere dört yıl içerisinde istedikleri takdirde Osmanlı topraklarına göç etmek hakkı verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin bıraktığı bu bölgedeki halkın dört yıl müddetle askerlikten muaf olması kararlaştırılmıştır.

8. Madde: Bulgar topraklarındaki bütün Müslümanlara Bulgar vatandaşlarının sahip olduğu mülkiyet ve siyasal haklardan yararlanması ve bu zümreye din ve ibadet özgürlüğünün tanınması kabul edilmiştir.

9. Madde: Osmanlı topraklarında kalan Bulgar vatandaşlarına diğer Hıristiyanlara tanınan hakların tanınması konusunda anlaşmaya varılmıştır.

10, 11. Madde: Bulgaristan'da kalan Müslüman Türklerin mülkiyet haklarına saygı gösterilmesi ve zorunlu olmadıkça taşınmaz mallarının kamulaştırılmaması kabul edilmiş, kamulaştırma durumunda ise taşınmazın değerinin peşin olarak ödenmesi kararı alınmıştır.

13. Madde: Bulgar topraklarında kalan Osmanlı padişahına veya hanedan üyelerine ait özel mülklerin tüm haklarının saklı kalması kararlaştırılmıştır.

14. Madde: Her iki tarafın da mezarlıklara ve harp meydanında ölen askerlerin gömüldüklere yerlere saygı göstermesi ve bu hususta vilayetlerdeki memurlarına gerekli emirleri vermesi kararı alınmıştır.

15. Madde: Her iki devlet vatandaşlarına eskiden olduğu gibi serbestçe yerleşme ve seyahat etme hakkı tanınmıştır.

16. Madde: Şark Demiryolları Kumpanyası'na ait olan demiryolu hattının Bulgaristan'da kalan kısmına ait yükümlülüklerin Osmanlı Devleti tarafından yerine getirilmesi, buna karşılık olarak Bulgar tarafında kalan alet ve edevatın iade edilmesi kararı alınmıştır.

Antlaşmanın ardından 5 adet protokol de imzalanmıştır. Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında imzalanan ilk protokol, sınırlar konusunu kapsamaktadır. İkinci protokolde ise müftülük konusunda alınan kararlar yer alır. Buna göre Müslüman halka müftülerini ve baş müftüyü seçme hakkı verilmiştir. Ayrıca seçilen bu görevlilerin maaşının Bulgar hükümeti tarafından ödenmesini karara bağlanmıştır. Üç numaralı protokolde ise antlaşma maddelerinde iki tarafın ihtilafa düşmesi durumunda konunun Lahey Hakem Mahkemesi'ne taşınması kararı kabul edilmiştir. Dört numaralı protokolü tren hattı üzerinde asker, mühimmat ve ticarî eşya nakli konularını kapsamaktadır. Son protokol ise Osmanlı Devleti'nin terk ettiği toprakların Bulgar hukukuna tâbi olmasını içermektedir.

Yapılan bu antlaşmanın ardından Osmanlı Devleti umumi aftan kimlerin yararlanıp yararlanamayacağı konusunda çalışmalara başlamış ve Meclis-i Vükelâ konunun çözülmesi için bir komisyon kurulmasına karar vermiştir. Yine af konusu kapsamında Balkan Harbi süresinde görev yapan askerî

mahkeme Divân-ı Âli-i Askerî'nin hükümlerinin temyize tâbi tutulmaması kararı alınmıştır.[130]

Atina Antlaşması

Yunanistan ile Osmanlı Devleti arasında yapılan Atina Antlaşması'nda, iki devlet arasındaki en büyük problem olan Adalar Sorunu aleyhimize çözülmüş olup Ege Adalarının büyük bir bölümü Yunanistan'a bırakılmıştır. Antlaşma ile Osmanlı Devleti Mora Yarımadası'ndaki Yunan işgalleri ile Girit'in ilhakını tanımıştır. Ayrıca, antlaşma ile Yunanistan'da kalan Türk azınlığın hakları da güvence altına alınmıştır.

Atina Antlaşması, 14 Kasım 1913 tarihinde Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasında Balkan Harplerinin sonunda imzalanmış bir antlaşmadır.

Bu antlaşmanın bazı şartları şunlardır:

1- Osmanlılar Yanya, Selanik ve Girit'in Yunanistan'a ait olduğunu kabul etmiştir.

2- Yunanistan'da kalan Türklerin durumu da düzenlenmiştir.

3- Osmanlı Devleti bu antlaşmayla Batı Trakya'daki topraklarından resmen çekilmiştir.

İstanbul Antlaşması

13 Mart 1914 tarihinde Sırbistan ile Osmanlı Devleti arasında yapılan antlaşma ile Sırbistan sınırları içerisinde kalan Türklerin durumu görüşülmüştür. Bu iki devletin ortak bir sınırı kalmadığından, antlaşmanın konusu bu ülkede kalmış Türkler ve taşınmaz mallarının durumuna ilişkindir.

İmparatorluğun Gözyaşları

Osmanlı Devleti, Balkan Harpleri sonucu tarihinin en ağır yenilgisine uğrayarak sınırlarını Adriyatik kıyılarından Meriç Nehri'ne kadar çekmek zorunda kalmıştır. Bu savaş sonrası Rumeli toprakları terk edilmiştir. Balkanlar'daki binlerce Türk'ün yaşadığı toprakları terk etmesine neden olmuş ve büyük göç hareketleri yaşanmıştır.

Balkan Harbi, Balkanlar'daki dengeleri büyük oranda değiştirmiş, yeni kurulan diğer devletlerin yanında Arnavutluk da kurulmuştur. Balkan Harbi, Avrupa devletlerini de etkilemiş, bloklar arasındaki gerginliği arttırmış, silahlanma yarışını hızlandırmıştır. Bu da I. Dünya Savaşı'nın çıkmasına sebep olmuştur:

> I. Balkan Harbi'nde en başarılı ülke Sırplar olmuştu. Kumanova Muharebesi (23-24 Ekim 1912) sonrasında Makedonya'nın büyük bölümüne sahip oldular. Ancak bu ilerleyiş ileride Balkan Birliği arasında doğacak sorunlara zemin hazırlayacaktı. Nedeni ise Bulgaristan'ın da Makedonya üzerinde hak iddia etmesiydi. Her iki taraf bu konuda Rusya'nın hakem olmasını kabul etmişti. Ancak Rus diplomasisi sorunu çözmekte son derece başarısızdı. Özellikle Bulgarlar Rus desteği konusunda tam bir hayal kırıklığı yaşadılar. [131]
>
> Ateşkes antlaşmaları, barış konferansları artık tek bir yerin Osmanlılarda kalması için uğraş verilmektedir: Edirne! Edirne'den ötesine geçmenin gerçekçi olmadığı ortaya çıkmıştır. Üstüne üstlük özellikle Ocak 1913'te büyük devletlerin baskılarıyla Kıbrıslı Kâmil Paşa yönetimindeki hükümet Edirne'yi bile vermeye razı hale gelecek, ancak her şey kanlı Babıâli Baskı'nıyla değişecektir. 23 Ocak 1913 baskını, İttihat Terakki'nin ipleri tamamen eline almasının başlangıcıdır. Harbiye Nâzırı Nazım Paşa'da çıkan çatışma da öldürülür. İlginçtir; bakanlar kurulundaki herkes korkudan sinerken Kâmil Paşa, Enver Bey'in uzattığı istifa dilekçesini 'cihet-i askeriyeden gelen baskıyı' belirterek ('halktan' ifadesi de tehditle ekletilerek) imzalayacaktır. 15 Nisan 1913 tarihinde Çatalca'da yapılan ateşkes ve 22 Nisan 1913'de İşkodra'nın Karadağlılara teslim olması I. Balkan Harbi'ndeki çatışmaları sona erdirir. Kayıp korkunçtur. Tunaya'nın deyişiyle '6

milyonu çok az aşkın nüfuslu, 173.000 km2 ‘lik Koca Rumeli, Osmanlı aile albümünde bir hatıra fotoğrafı olarak kalmıştır artık.[132]

Kuşkusuz en zararlı çıkan Osmanlılarla birlikte Bulgarlar görülüyordu. Sırbistan’la Yunanistan’ın Makedonya’nın kuzey ve güneyini paylaşmaları, ayrıca kuzeydeki Romen tehdidi, Bulgaristan için savaşın başlarındaki başarılarına rağmen ciddi bir dezavantajdı. Taraflar arasındaki yoğun diplomasi trafiği çıkmaza girince 29/30 Haziran gecesi Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan yeniden savaşa tutuştular. Fırsatı değerlendiren iki ülke vardı. Biri ilk savaşa katılmayan Romanya, diğeri ise kaybettiği prestijini yeniden kazanmak isteyen Osmanlı Devleti. Enver Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu 22 Temmuz 1913’de Edirne’ye girecek, en azından teselli bulacaktır.[133]

Balkan Harbi’nde en az savaşan ordular kadar, belki daha fazla, acıyı ve dramı canına, ırzına ve malına saldırılan, yerinden göçertilen sivil halklar yaşadı. Aynı şekilde katledildiler, tecavüze uğradılar ve sürüldüler. Camiler ve havralar aynı şekilde kirletildi ve tahrip edildi. Selanik’e giren Yunan orduları Müslümanlardan çok Yahudi katliamı yaptılar.[134]

Peki yenilginin nedenleri neydi? Ne olmuştu da tarihi zaferlerle dolu bir ordu, düşmanlarını bile şaşırtacak derecede hızla mağlubiyete sürüklenmiş, başkenti bile kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmış, eski başkenti olan Edirne Bulgarların eline geçmiş, Makedonya Sırplarla Yunanlılar arasında paylaşılmıştı? Milletçe en büyük özelliğimiz olan yenilgileri fazla gündeme getirmeme, ders çıkarmama özelliğimize en iyi örnek Balkan Harbi verilebilir. Oysa Balkan Harbi başarısız bir diplomasinin, siyasete bulaşmış bir ordunun yapıcı değil yıkıcı muhalefetin bileşiminin nelere mal olacağına dair çok çarpıcı örnekler içerir. İmparatorluk dışişleri yanı başındaki Balkan ülkelerinin yaptıkları ittifakları görmemiş/görmemezlikten gelmiş, ordu komuta kademesi ise başından itibaren hem fiziki hem mental olarak dağınık/lakayt bir duruş sergilemiş, muhalefeti temsil eden İttihat-Terakki Cemiyeti ise savaşın neticesinden çok baştaki hükümetin bu vesileyle dağılması için uğraşmıştır. Richard Hall, Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkan

müttefikleri arasındaki çelişkilerden yararlanma konusunda dikkat çekici başarısızlık gösterdiğini belirtir. Hall'e göre, en büyük düşman Bulgaristan'a karşı Sırp ve Yunanlılara bir takım tavizler verilebilir, bu girişim en azından Asya yakasından kuvvet aktarmalarında zaman kazandırabilirdi.[135]

(...)

Başarısız diplomasi, istihbarat zaafı, savaş durumu ile karşı karşıya kalan bir ülke muhalefetinin (İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin) destekleyici olmak yerine, hükümeti her durumda zor durumda bırakmayı amaçlaması, ordu mensuplarının siyasetle çok içli dışlı olması, dönemin hükümetinin ise gerekli kararlılıktan yoksun olması Balkan felaketini getirmiştir. Savaş sırasında darbeyle iktidara gelen İTC, felaketin nedenlerini iyi tahlil edememiş, intikam hırsıyla hareket etmişti... Balkan Harbi literatüründe önemli bir yeri olan Bozgun'da, Hafız Hakkı Bey'in yenilginin nedenleri arasında ordunun politikaya bulaşmasını belirtmemesi dikkat çekicidir.[136]

İttihat ve Terakki Cemiyeti önderlerinin çoğu Balkan mağlubiyetinin asıl suçlusu olarak gayri Müslimleri görüyordu. Balkan Harbi'nin ardından devletin Hıristiyan nüfustan ve onların yol açtıkları problemlerden kurtulduğuna nerdeyse sevindiler. İTC yeni hedefini, Goltz Paşa'nın daha önce yayınlanan bir makalesinde önerdiği gibi Edirne ile Halep arasındaki coğrafyada tutunmak olarak belirledi.[137] Öyle ki bazı yazarlar İTC'nin Balkanları bilerek terk ettiğini iddia edeceklerdir.[138] Bu kadarını iddia etmek çok zorlama olsa da (çünkü çoğunun Rumeli kökenli olduğu hatırdan çıkarılmamalı) olayların gidişatı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidarı ele geçirmek için Balkan Harbi'nin kaos ortamında her türlü vasıtadan yararlandığını gösteriyor. Ayrıca İTC, Osmanlıcılık ideolojisini neredeyse tamamen terk ederek yeni rotasını Türkçülüğe çevirecekti. İntikamcı hislerle hareket edilmesi, yenilgi nedenlerinin iyi değerlendiril(e)memesi, özellikle Enver Paşa'nın başa gelmesiyle hemen hemen ordunun ve aydınların büyük bir kısmına sirayet eden yukarıdaki ruh hali, sporadik gösterişli başarılara rağmen Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'ndan da başı önde ayrılmasına yol açacaktır.[139]

Sonuç

Balkan Harbi Osmanlı'yı derin bir hüzne boğmuştur. Yaşanan bütün olumsuzluklara rağmen ordu ve insanımız üzerlerine düşen vazifeyi fazlasıyla yapmışlardır. Bu savaş I. Dünya Savaşı'nın bir provası olması yönüyle önemlidir. Ancak bizim için en önemlisi ise yüzlerce yıl hükmettiğimiz ve yurt edindiğimiz Balkanlar'dan gerisin geri döndüğümüz haritamızın bir bölümünün parçalandığı bir dram yaşanmıştır.

Bu savaşların sonuçlarını aşağıdaki şekilde maddeleyebiliriz:

1- Balkanlarda kalan Türk azınlığının hak ve hürriyetleri yapılan antlaşmalarla garanti altına alınmaya çalışmıştır. Bundan sonra Osmanlı için Balkan Türkleri problemi ortaya çıkmıştır.

2- Balkanlar'ın haritasında önemli değişiklikler olmuş Osmanlı ve Bulgaristan topraklarının önemli bir bölümü el değiştirmiştir.

3- Balkan Harplerindeki başarısızlık Osmanlı ordusunda yeni düzenlemelerin yapılmasına neden olmuştur.

4- Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik çöküşü hızlanmıştır.

5- Bulgaristan'ın diğer Balkan devletleri ve Rusya ile arası açılmıştır. Bu durum Bulgaristan'ı Avusturya ile Osmanlı Devleti'ne yaklaştırmıştır.

Balkan Harbi Hatıraları

Sınır Boylarında[140]

27 Eylül 1328 [10 Ekim 1912], Selanik

Dün Karaburun'dan geldik. Galiba bu gece şimendifere bineceğiz. Karadağ ilân-ı harp etti. Bulgaristan ve Sırbistan henüz susuyorlar. Kimi gördümse:

-Mutlaka harp olacak!...diyor.

Ben hâlâ ümit etmiyorum. Niçin harp olacak? Balkan hükümetlerinin istedikleri verildikten sonra harbe ne hacet? Buna aklım ermiyor. Otuz dokuzuncu alayın üçüncü taburundayım. Askerî hastanenin arkasındaki viranelikte oturuyoruz. Çadırlarımız intizamsız fasılalarla kurulmuş. Yüzbaşım Faik Efendi, Selanikli. Kısa, tombul, kuvvetli bir çocuk. Lakırdı söylerken sesi titriyor. Bu hâl kalbinin iyiliğine, yani ruhunun hafifliğine delâlet eder. Terbiye ve harekâtı askerî olmaktan ziyade mihanikî. Hemen bütün bölüğü o idare ediyor. Ben daha misafirim. Neferleri tanımıyor, isimlerini bilmiyorum. Demek muharebe olursa son derece münasebetsiz şartlar dâhilinde ateşe gireceğim.

1 Teşrinievvel [14 Ekim 1912]

Ordugâhtayım. Burası, Köprülü'nün iki saat ötesinde bir vadi. Bir yayla... Soğuk ve rutubetli. Hâlâ harbi bekliyoruz. Benim gözlerim ağrıyor, nezleyim. Ne düşünüyor, ne hareket edebiliyorum.

4 Teşrinievvel [17 Ekim 1912], Köprülü

Diyorlar ki *"Harp başladı..."* Fakat kimsenin bir şeyden haberi yok. Ne telgraf geliyor, ne gazete. Bugün nöbetçiyim. Şimdi, yani gece yedide hareket emri verildi. Çavuşlara ve saireye lâzım gelen tembihleri verdim. Yarın Güzeyil'e gideceğiz. Bu küçük bir köymüş.

Umumî harekâta dair bize hiç malûmat verilmiyor. Her gün bir alay emir neşrolunuyorsa da anlamak mümkün değil.

5 Teşrinievvel [18 Ekim 1912]

Bu sabah alayla hareket ettik. Hava güzeldi. Şimdi karargâha geldik. Henüz çadırlar kurulmadı. Ben çok yorgunum. Yorgunluktan biraz başım ağrıyor. Yolda mola ederken bir *Turan* gazetesi bulduk. Tarihi 2 Teşrinievvel [15 Ekim 1912] idi. Bulgaristan'ın, Sırbistan'ın münasebetlerini kestiklerini yazıyordu. Hatta Vedranye civarında bir muzafferiyet haber veriyor.

Karadağ'a yine muzafferiyetler...

Yolda küçük bir çiftliğe rast geldik. Yarıcıları Bulgar olacak. Eski ve viran bir kilisesi var. Etrafında birkaç asker duruyordu. Niçin orada bulunduklarını sorduk. Meğerse bir Osmanlı Bulgar neferi çok rakı içmiş. Ve yolda yürürken birden düşmüş ve ölmüş. Çiftlikte papaz aramışlarsa da bulamamışlar. Bizim bölüğe yeni gelen Bulgarlar ölüye doğru soğuk baktılar ve hiçbir teessür göstermeksizin yollarına devam ettiler.

Burada, Güzeyil karargâhında bakalım kaç gün kalacağız?...

Neferlerde büyük bir neşe yok. Zabitler de öyle. Fakat korku ve yeis de yok. Yemek, içmek meselesi güçleşti. Dün yemek ve çorba tuzsuzdu. Köprülü'de tuz bulunmadı. Zabitler candan ve gönülden çalışmıyorlar. Yahut ben öyle görüyorum. Bunun en büyük sebebi amirlerin iktidarsızlıkları... Amirler, hatta karargâh için verdikleri emri bile icra olunmadan değiştiriyorlar. Fırka emrini okudum, güzel yazılmıştı. İnşallah erkânıharplerimiz muktedirdirler.

İşte yorgun ve ümitsiz bir dua...

Erkânıharpler, amirler, kumandanlar, zabitler ne olurlarsa olsunlar, Balkan Harbi'nde ancak bir şekil bulunacaktır.

Ya Bulgarlar bizi ezip geçecekler yahut biz onları ezeceğiz.

Ve bu ezmek hadisesine en az girecek şey de fen, harbin o meşhur fenni olacaktır.

5 Teşrinievvel [18 Ekim 1912]

Sabah, güneş daha doğmadı. *"Çadır yık"* borusu vuruldu. İleriye gideceğiz. Galiba Bulgarlar taarruz ettiler.

Akşam... Bugün, öğleüstü, Kiliseli’ye geldik. İnce ince yağmur yağıyordu. Hâlâ bu yağmur devam ediyor... Usturumca fırkasının kırk üçüncü alayı solumuzda, çayırlıkta. Alay yaveri bana, erkânıharbin bir lâfını gülerek tekrar etti. Hep diyormuş ki: *“Ahval vahimdir...”*

Bakalım ateşe ne gün gireceğiz?

Yüzbaşım iaşe işleriyle uğraşmak üzere Köprülü’de kaldı. Bölük şimdi benim emrimde. Yalnız genç mülâzım arkadaşım Eşref Efendi var. O da bugün nöbetçi...

Askerin hepsi acemi. Hatta silâh doldurmasını bilmiyorlar. İhtiyatların çoğu da Pomak. Bir kelime Türkçe bilmiyorlar. Onbaşıların, çavuşların içinde bir vücut, parlak ve açık bir göz göremiyorum.

İşte bu kadar müsaadesiz şartlar içinde harbe giriyorum. Netice muzafferiyet olursa hayret etmekten memnun olamayacağım. Ama bütün bu hareketler bana hep bir oyun gibi geliyor.

Hâlâ kendimi bir manevraya gidiyor sanıyorum.

Hareketimiz o kadar hissiz ve maneviyatsız ki, ancak bir manevra böyle olabilir.

Hani nutuklar, hitabeler, heyecanlar, şarkılar, alkışlar... Hiç, hiçbir şey yok. Bulgar ordusunu gözümün önüne getiriyorum. Orada kim bilir ne kadar hayat ve heyecan

vardır...

6 Teşrinievvel [19 Ekim 1912], Kiliseli

Bugün kalkmadık. Pirlepe Alayı'nın Breşura Taburu geldi. Ben kasabada idim. Ne intizamsızlık yarabbi! Zabitlerin bile tavırları başka idi. Ve belki sarhoştular.

Akşam tabura döndüğüm zaman ikinci bölük mülâzımı Faruk, Bulgar'ın tecavüz ettiklerini, Çarova'nın düştüğünü, Sırpların Priştin'e doğru ilerlediklerini söyledi. Havadis bir erkânıharpten çıkıyormuş. Sözde bizim plânımız Bulgarları buraya düşürmek, burada bir meydan muharebesi vermek imiş...

Fakat hep miş, miş, miş...

Ne gazete var, ne telgraf. Umumî hareketlerin hiçbirinden haberimiz yok. Koca ordugâha bir gazete olsun gelmiyor. Yarın ihtimal yol görünecek.

8 Teşrinievvel [21 Ekim 1912], Kiliseli

Uyuyordum. Tabura *"Hazır ol"* vurdu. Kalktık, toplandık. Hava, fena halde soğuk. Asker de toplanıyor. Çadırların arasına silâh çattılar. Yarım saate kadar bir yere gidiyoruz. Fakat nereye? Bilmiyorum. Alay emri verilmediği için kimse de bilmiyor.

Daha tabur yaveri alaya gitmemiş.

9 Teşrinievvel [22 Ekim 1912]

Kumanova'ya giden derenin içinde ordugâh kurduk. Bütün fırka hareket etmişti. Topçu için yolları düzelttiğimizden beş saatlik mesafeyi sekiz saatte aldık.

Bu sabah iki nefer gelmiş. Bulgarlar büyük bir kuvvetle Sultantepe'ye hücum etmişler. Yüz elli kişi imişler. Sözde teslim olmuşlar. İkisi kaçmışlar. Bulgarların buraya üç saat mesafede olduklarını iddia ediyorlar.

Eğer sahi ise bugün yahut yarın çarpışmak muhakkak...

Gündüz saat beşte hareket ettik. Nereye gittiğimizi bilmiyoruz.

Balkan Cephelerinde Geçen Günler

10 Teşrinievvel [23 Ekim 1912]

Dün buraya gelmiş ve portatif çadırlarımızı kurmuştuk. Top ve tüfek sesleri işittik. Gece hareket emri verildi. Şimdi yola düzüldük. Yine nereye gideceğimizi bilmiyoruz.

Garibi şu ki erkânıharpler de bu muammayı bilmiyor. Yolda bizi görünce şaşırdılar.

Bugün muharebeye girdik. Daha düşmanı görmeden dört kişi mecruh bıraktık. Üçü öldü. Topçuların muhafızıyız. Topçu mevziinden düşmanın kaçtığını gördük. Ve dürbünle takım çavuşlarımıza gösterdik. O kadar sevindiler ki... Sevinçlerinden avazları çıktığı kadar bağırdılar. Biz boyuna top atıyoruz; fakat onlar niçin atmıyorlar?

Ayın kaçı? Bugün ne? Bilmiyorum. Benimle beraber kimse de bilmiyor. Ne felâket yarabbi! Ric'atin, inhizamın en çirkinini gördüm. Bugün burada, Köprülü'nün önündeyiz. İkinci fırka kaçtı. Yalnız biz, nizamiye fırkası kaldı. Birden ric'at emri verildi. Hep kendimizi galip sanıyorduk. Meğer müthiş surette mağlûp imişiz. Toplar filân hep kaçtı. En nihayet bizim tabur kalmıştı. Biz de çekildik. Bütün gece, tam on iki saat yürüyerek sabaha yakın Kiliseli'ye geldik. Oradan dün sabah kalktık. Buraya döküldük. Yolda uzun bir muhacir kafilesine tesadüf ettik. Oh ne felâket! Kadın, çoluk, çocuk tam beş bin ev imiş.

Bu gece, açıkta, intizar mevkiinde kaldık. Düşman görünmedi.

Bugün ayın on üçü olduğunu taburun eczacısından şimdi öğrendim. Demek üç gün kaçışın kâbusu içinde geçmiş.

14 Teşrinievvel [27 Ekim 1912], Köprülü

Kaç gündür, kaç gecedir burada çekmediğimiz sefalet kalmadı. Üzerimize yağmurlar yağdı. Çamurlar içinde yuvarlandık. Askerin hepsi hasta. Kazanlar yolda bırakıldı. Hepimiz açız.

Rezalet, felâket son dereceyi buldu. Dağlara yavaş yavaş kar düşmeye başladı. Dayanılmaz derecede soğuk. Rüzgâr durmadan esiyor.

İşte şimdi hareket emri verildi. Nereye? Kimse bilmiyor. Niçin? Kimse bilmiyor. Gözlerini kaybetmiş bir kör sürü gibi bocalanıp gidiyoruz. Ortada ne kumandan var, ne kumanda.

Ortada mekkârîler yok. Mekkâreciler yok. Cephaneler siperlerin içinde yerde kaldı. Herkes şaşırmış. Hâl ve mevki o kadar tahammül olunmaz derecede ki...

Şimdi Otuz Sekizinci Alay'dan Şevket Efendi isminde bir yüzbaşının intihar ettiğini haber aldık.

Hemen herkes intihar etmek istiyor.

Yazık namusa bir kıymet ve ehemmiyet verenlere...

15 Teşrinievvel 1328 [28 Ekim 1912]

Köprülü'den dün geçtik. Bulgarlar bizimle eğleniyorlardı. Şimdi Pirlepe yolundayız. Sözde Edirne tarafında muzafferiyet varmış, filan ve falan.

Bunlara kimse inanmıyor. En büyük intizamsızlık, açlık, perişanlık içinde ric'at ediyoruz. Abdülhamid'in İstanbul'a gittiğini duyduk. Padişah yüz yirmi bin kişi ile Edirne'ye hareket etmiş. Buna da kimse inanmıyor.

Artık Rumeli'nin gittiği muhakkak. Fakat bütün şu kolordular, şaşırmış koyun sürüleri gibi kurşun ve gülle altında, kar, çamur ve hastalık içinde mahvolacak.

Ah, acaba ondan sonra aklımız başımıza gelecek mi?

16 Teşrinievvel [29 Ekim 1912]

Pirlepe yolunda, İzidor'dayız. Dün akşam Bulgarlar Köprülü'ye girdiler. Uzaktan top sesleri işitiliyordu. Biz bir dümdar bırakarak gece kaçtık. Bu kaçışımızda oldukça intizam vardı. Ve haber aldık ki üç gün evvel Üsküp düşmüş.

Yolda koşa koşa gidiyoruz. Arkadan top, yandan tüfek sedaları geliyor. Hava güzel, çamur yok. Fakat hepimiz aç ve hastayız. Hiçbir şey düşünmüyor, dilimdeki peksimet yaralarının sızılarını dinleyerek ilerliyorum.

Demek Türklerin yaşamak hakkı yokmuş.

Yanımızda düşmanın süvarileri, keşşafları göründü. Ben takımımla beraber taburun sağ cenahını himaye için tepelere çıktım. Aşağılara bakıyor, bakıyor; fakat bir şey göremiyorum.

17 Teşrinievvel [30 Ekim 1912]

Bu geceyi İzidor Köprüsü'nün üzerinde geçirdik. Düşmandan demek hâlâ bir nişan görünmedi. Fakat Köprülü'ye geldikleri muhakkak. Biz bu saat her tarafla münasebetimiz kesilmiş, habersiz ve ümitsiz, bu rutubetli taşların, ıslak toprakların üzerinde sürünürken acaba Babıâli ne yapıyor? Mütareke ne vakit olacak? Konferans ne vakit başlayacak? Artık bu korkmuş ve perişan asker geriye dönemez.

Rumeli eski şeklini alamaz. Artık Rumeli bir daha yapışmamak üzere Türk ilinden kopmuştur. Avrupa'nın orduları gelip Sırp ve Bulgarları buralardan çıkaramaz ya!...

Sekiz sene evvel, mektepten yeni çıktığım vakit gezdiğim bu yerleri bir gün böyle kaçarak terk edeceğimiz hiç aklıma getirir miydim?

Heyhat... Mademki biz asker değiliz, mademki bizde askerlik için lâzım olan zekâ ve itaat yok, mademki bizde bir ideal, bir vatan hissi, nihayet bir lisan yok...

Bölüğün yarısından ziyadesi Türkçe bilmiyor. Tabur Babil Kulesi gibi. Ne alanın satandan, ne satanın alandan haberi var.

18 Teşrinievvel [31 Ekim 1912]

Bu gece Abdi Paşa Hanlarında, yine açıkta yattık. Şimdi Pirlepe'ye gidiyoruz. Diyorlar ki, orada çok asker var. Ve Manastır'daki kuvvetlerle birleşip Sırplara müdafaa edecekmişiz.

19 Teşrinievvel [1 Kasım 1912]

Bu gece Pirlepe'nin ovasında yattık. Asker son derece yorgun ve perişan. Bölükteki zabitler hasta. Yüzbaşı ishal oldu. Mülâzım-ı saniyi sıtma tutuyor. Benim sol ayağım fena hâlde şişti. Üzerine basamıyorum. Fakat

gayret ediyorum. Korkuyorum ki, kangren olmasın. Kasıklarımdaki bezler birer yumurta kadar şişti. Bu sabah, bölüğü hazırlarken ikinci tabur yaveriyle konuştum. Hep Edirne tarafındaki muzafferiyeti bekliyormuşuz. Eğer orada galibane muharebe edersek ileri gidebilecekmişiz. Mağlûp olursak muharebe bitmiş sayılırmış. Zaten bu tabiî değil mi?

Altıncı Kolordu, Yunan taraflarına gitmiş. Yani Selanik'e. Bizim vazifemiz Boğazları tutmak, düşmanı geçirmemek imiş.

Şimdi bir yere hareket ettik. Fakat nereye? Bilmiyorum. Her vakit ki gibi kimse de bilmiyor. Çünkü sabahtan beri verilen emirler yarımşar saat ara ile hep değişti.

22 Teşrinievvel [4 Kasım 1912]

Peltuvar'ın sağında bir köyde bir gece yattık. Dehşetli bir fırtına çıktı. Asker ve mekkâre perişan oldu. Daha güneş doğmadan tekrar hareket emri verildi. Kalktık, yürümeye başladık. Pirlepe'ye geldik. Orada beş saat daha koştuk. Şu akim ve berbat sırtları tuttuk. Sözde düşman bu taraftan gelecekmiş. Uzaktan tüfek sesleri işitiliyor. Gece o kadar soğuk oldu ki, benim çarıklarım donmuş. Ayağımı kımıldatamıyorum. Soğuktan hiç uyuyamadım.

Yarım saate kadar intizar mevkiimizi diğer bir bölüğe terk ederek bu korkunç taşlığın dibine ineceğiz.

Dün akşam Mehmed Ali Bey isminde bir erkânıharbi paşa yapmışlar. Ona bir suare tertip ediyorlarmış. Bu zat büyük bir galebe vaat ediyormuş. Bakalım, görelim. Fakat kurşundan evvel soğuk ve kar bizi öldürecek. Bizi bire kadar kıracak.

Top sesleri geliyor. Birinci Tabur ileriye doğru hareket etti. Top ve tüfek sesleri iki saattir devam ediyor. Muharebe mevziine geldik. Hâlâ düşmanı göremiyoruz.

23 Teşrinievvel [5 Kasım 1912]

Bu gece de açıklarda yattık. Üzerimize kar gibi çiğ yağdı. Topçuların ve süvarilerin ileri karakolu idik. Şimdi yine bir saattir yürüyoruz. Bilmem

nereye gidiyoruz. Sağımızdan birçok top ve tüfek sesleri geliyor. Demek yakınımızda büyük bir muharebe oluyor.

24 Teşrinievvel [6 Kasım 1912]

Bu gece pis bir samanlık yattık. Burası bize bir saray gibi geldi. Şimdi, yani sabahleyin dün oturduğumuz yere gidiyoruz.

25 Teşrinievvel [7 Kasım 1912]

Bu gece Manastır–Pirlepe yolunda bir tarlada yattık. Her vakitki gibi yine açıkta. Dün İkinci Taburun ric'atini temin etmiştik. Sözde bugün de Manastır'a gidiyorduk. Yolda erkânıharpler bizi çevirdiler.

Şimdi geriye döndük.

Hava gayet soğuk ve rutubetli. Neferlerin hepsi hasta.

26 Teşrinievvel [8 Kasım 1912]

Dün dehşetli bir muharebe oldu. Biz fena halde mağlûp ve münhezim olduk. Bizim tabur ric'ati temin ediyordu. Çok telefat verdik.

Gece Manastır'a döküldük. Fakat Garp Ordusu kumandanı bizi şehrin içine sokmadı. Şehrin dışarısında serseriyane dolaşıyoruz. Kuşbaşı kar yağıyor. Ayakları donan neferler haykırıyorlar. Yaralılar arabaların üstünde, yerlerde, karların ve çamurların içinde kıvranarak, inleyerek can veriyorlar.

Bu hâl, sefaletin şüphesiz son derecesidir. Fakat Garp Ordusu kumandanı bizi zayi etmeye, bire kadar mahv veya esir olmamıza karar vermiş.

Ve mademki bu da askerliktir, itiraz etmek olmaz.

Kar hâlâ yağıyor. Şehrin dışında, bir Çingene kulübesinde titriyorum. Ayaklarım donuyor. Ne olacak gibi duruyoruz.

Ne olacak?

Rezalet. Hepimiz mahvolacağız.

27 Teşrinievvel [9 Kasım 1912]

Bu gece Mugilla köyünde yattık. Bölüklerin hiçbirinde asker yok. Perişanlık o kadar müthiş ve tamir olunmaz derecede ki, tarif edilemez.

Kar hiç durmadan yağıyor. Askerin hepsi hasta. Basur dehşetle hükmediyor. Doktorlar şaşırdı. Zabitler bile hep basur.

İki gündür buradayız. Yağış ve rutubet hâlâ devam ediyor. Düşman henüz gelmedi. Niçin? Diyorlar ki, tahkimat yapıyormuş. Sonra gene diyorlar ki, Şam Kolordusu Selanik'ten Köprülü'ye doğru yürüyormuş. Edirne'den haber yok.

"Kuvve-i maneviye" denilen şey külliyen iflâs etti.

Zannediyorum ki, köyün üzerinde bir şarapnel patlasa bütün asker, bütün alaylar çil yavrusu gibi dağılacak. Arkadaşlarımız içinde hâlâ muzafferiyet umanlar var. Biz de yalancı bir ümit ile meyus görünmek istemiyoruz.

Bölüklere yirmi ikişer tane yeni nefer verdiler. Tüfek atmasını bilmediklerini, ömürlerinde talim görmediklerini söylüyorlar.

29 Teşrinievvel [11 Kasım 1912]

Aman yarabbi! Sefaletin bundan müthişi var mıdır? Karların üzerine kaputunu koydum. Şunları yazıyorum. Askerin hepsi hasta. Sisten hiçbir taraf görünmüyor. Hafif karla karışık ince bir yağmur yağıyor.

Bu sabah oturduğumuz Mugilla köyünden hareket için emir verildi. Hemen kalktık. Buraya geldik. Öbür bölükleri bekliyoruz.

Nereye ve niçin gidiyoruz? Bunu yine kimsenin bildiği yok. Tek tek silâh sesleri geliyor. Alayımızın ikinci taburu şosenin üzerinden Manastır'a doğru geçti.

30 Teşrinievvel [12 Kasım 1912]

Bu gece, açıkta, karların üstünde yattık. Manastır'ın altı kilometre önünde, jandarma karakolu yakınındayız. Her taraf çamurlu, yer kar içinde.

Uyurken sürekli top sesleriyle uyandım. Evvelâ rüya zannettim. Sonra anladım ki sahi. Şimdi ufukları sağır eden bu sesler sustu. Bakalım o

beklediğimiz kanlı muharebe olacak mı? Yoksa bu sefalet içinde birkaç gün daha fazla çürüyecek miyiz?

1 Teşrinisani [14 Kasım 1912]

Dün Manastır'a gittim. Tanıdıklarımla görüştüm. Herkes meyus. Düşmanın hâli de harap imiş. Bugün, sabahleyin mevzileri işgal ettik. Galiba biz taarruz edeceğiz.

Fakat mademki taarruz edeceğiz, tahkimat için bu kadar neye çalışıyoruz? Dün Hüseyin Hilmi Paşa'nın mütareke ve müzakere için Avrupa'ya gittiğini işittim. İhtimal yalan. İhtimal sahi. Muharebede galip gelse de (heyhat, hâlâ galebe ümit ediyoruz!) Rumeli'nin şekli değişecek, mutlaka muhtariyet verilecek.

Artık bu maneviyatı bozulmuş askerle, harp etmekte ne mânâ var?

2 Teşrinisani [15 Kasım 1912]

Sabah şafaktan evvel kalktık. İnce ince yağmur yağıyor. Mevzilerimizi işgale gidiyoruz.

Yüzde doksan dokuz bugün muharebe olacak.

Ümit edelim, belki muzafferiyet!

Saat altı.

Top sesleri gelmeye başladı.

Sağdan gelen top sesleri Yunan'dan alınan topların tecrübesi imiş.

Fakat soldan da top sesleri geliyor... Mevzilere girdik. Bekledik. Düşman göründü, tekrar kayboldu. Bataryalarını görüyoruz.

Artık en ileri hattayız.

Gece... Mevzilerde yatıyoruz. Hava güzel, ay hilâl halinde üstümüzde parlıyor. Ta ilerlerde düşman tarafında ışıklar görüyoruz.

Süngülerimizi taktık, öyle bekliyoruz.

3 Teşrinisani [16 Kasım 1912]

Sabah oldu, sisli ve serin bir sonbahar sabahı. Henüz düşman ateşe başlamadı. Fakat bu sükûnet daha yarım saat sürmez. Üzerimizden karga sürüleri bağrışarak geçiyorlar. Solumuzdaki köyün köpekleri havlıyorlar. Civar mevzilerden zabitlerin sesleri işitiliyor. Bugün muharebe muhakkak.

Fethi Bey'in yirmi bin kişi ile Kırçova tarafına ilerlediği, Hayret Paşa isminde bir Arnavut'un da onunla birleştiği rivayet olunuyor. Fakat hep rivayet.

Eğer cenahlarımız bir şey yapmaya çalışırlarsa, düşman bütün kuvvetiyle bizim üzerimize yüklenecek.

Bizim arkamızda on altı topumuz varmış. Bu da bir *"mış"*. Acaba düşmanınki ne kadar?

Şimdi patlayacak, görürüz.

Garp Ordusu karargâhından şimdi bir beyanname geldi. Mahvolan namus-ı askerîmizin bugün ikmali icap ettiğinden bahsediyor: *"Ya ölüm, ya sebat!"* diyor. Ve *"Muzafferiyet!"* diye ilâve ediyor.

Arkaya kaçacak yerimiz olmadığını tekrar ettikten sonra kaçacakların mürettep kıt'alar tarafından kurşuna tutulacağını ihtar ediyor.

Saat üç

Karşımızda ateş başladı. Sağımızda, solumuzda dehşetli muharebe oluyor. Daha biz cevap vermedik.

Saat altı

Top muharebesi bütün şiddetiyle devam ediyor.

Saat dokuz

Top düellosu hafifler gibi oldu. Hava bulutlandı. İnce bir yağmur başladı. Taneler pek yakınımızda düşmeye başladı.

Saat on bir

Hava kapkara... Karşımızdaki düşman sustu. Yalnız sağ cenahımızdan uzak ve derin top sesleri geliyor. Solumuzdaki top muharebesi daha yakın.

Düşmanın karşımızda patlayan iki topu vardı. Bizim bütün toplarımıza cevap vermeye çalışıyordu.

4 Teşrinisani [17 Kasım 1912]

Sabahleyin şafak sökmezden evvel siperleri terk ederek geriye gelmemiz için emir verildi. Zavallı, maneviyatsız kalan askerler bir muzafferiyet olsa bu kadar sevinmezlerdi.

Halbuki sol cenahımızın takviyesine gidiyor... Düşman bütün kuvvetiyle oraya yükleniyormuş. Bizi sözde ihtiyat olarak gönderiyorlar...

Bu gece çok yağmur yağdı, siperlerin içi sel doldu. Askerler ve cephane tamamen ıslandı. Hepimiz şimdi çamurda yuvarlanmış hasta köpekler gibiyiz.

Saat iki

Yoldayız; Manastır’a doğru gidiyoruz. Yağmur yağıyor. Herkes mahzun mahzun yere bakıyor. Siyah çarşaflı bir kadın okuyor, üzerimize üflüyor.

Saat yedi

Top seslerinin yanından yürüyoruz. Bütün alayımızla beraberiz. Yedinci Kolordu’ya takviye gidiyormuşuz.

Şimdi yağmurun altında dinleniyoruz. Önümüzde ve arkamızda tek tük toplar patlıyor.

Saat sekiz

Geriye dönüyoruz. Bu taraf kuvvetli imiş. Sağ cenahımızı takviyeye gidiyoruz.

Saat on bir

Manastır’dan geçtik. Herkes mahzundu. Top sesleri şiddetli. Hatta taneler Manastır’ın içine düşmüş, diyorlar.

Samanlıklarda askerle beraber yatıyorum. Yağmur durmadan yağıyor. Çamur o kadar ki dizlerimizi geçiyor. Ben çok hastayım...

5 Teşrinisani [18 Kasım 1912]

Erkenden kalktık. Galiba ihtiyattayız. Tırnavi [Tırnova] köyüne düşmanın bir miktar kuvveti gelmiş. Onu Otuz Sekizinci Alay tart edecekmiş. Biz de onların arkasında...

Saat beş

Hareket ediyoruz. Etrafımıza top taneleri yağıyor.

Saat on

Kaçıyoruz!..

Saat on bir

Köprünün başında toplandık. Önümüze de bir batarya geldi. Şarapneller boyuna yağıyor. Ne yapacağız? Niçin muharebe ediyoruz? Kimsenin bildiği yok.

Galiba kısm-ı küllinin ric’atini temin ediyoruz. Nereye kaçıyoruz? Kimsenin bildiği yok.

Manastır’a mı? Heyhat!...

6 Teşrinisani [19 Kasım 1912]

Bütün gece, taşlar ve çamurlar içinde, yağmur altında yürüdük. Darmadağın hâlâ gidiyoruz.

Florina’ya.

Orada ne yapacağız?...

Saat on bir

Florina'ya geldik. İki saat oturduk. Şimdi gene kaçıyoruz. Harp etmeyeceğiz. Yalnız esir olmaktan içtinap edeceğiz.

7 Teşrinisani [20 Kasım 1912]

Dün gece yüksek bir boğazın taşlığında kaldık. Bütün kuvvet ürkütülmüş hayvanlar gibi dağıldı. Sabahleyin hareket ettik.

Gece, saat bir

Vornik köyüne geldik. Çamur o kadar müthiş ki, birçok hayvan saplandı kaldı.

Bütün toplarımızı düşmana terk ettik.

Şimdi çamurda oturuyor, ayaklarımın yaralarını yıkıyorum.

8 Teşrinisani [21 Kasım 1912]

Kolordular, bütün Garp Ordusu perişan oldu. Neferler, zabitler birer mekkâreye binmiş, intizamsız bir acele ile Görice'ye doğru kaçıyorlar.

Yağmur iyice yağıyor. Bırakılan topların hayvanların zayıf ve aç. Bütün yol boyunca sallanarak geçiyorlar.

Şimdi Bizernice köyünde miskin miskin oturuyoruz.

Neferler zabitlerin eşyalarını yağma ediyor, cephane sandıklarını keserek onların üzerine biniyorlar.

Muzafferiyetten dönülüyormuş gibi herkes mes'ut ve şen. Havanın fenalığına rağmen herkes gülüyor, konuşuyor, hatta türkü söylüyorlar.

Kırçovalılar, Arnavutlar birbirlerini arıyor, kahramanca naralar atıyorlar. Uzak ve yakın silâh sesleri işitiliyor ki Arnavutların attıkları keyif silâhları olacak.

9 Teşrinisani [22 Kasım 1912]

Bu gece, ismini öğrenemediğim bir köyde kaldık. Kar yağdı, çamurda idim. Rutubet o kadar çoktu ki, sabahleyin sırsıklam uyandım.

Gece, saat üç

Bütün kolordular birbirine karıştı. Bu nihayetsiz karışıklıklar içinde ben de kayboldum. Yollar son derece bozuk. İki defa göğsüme kadar suya girdim.

Bataklıklarda birçok hayvan yığıldı kaldı. Koca koca süvari ve topçu atları açlıktan, yorgunluktan ve soğuktan yollara düşmüş. Her adımda bir hayvan leşine rast geliniyor.

Bataklıklardan kurtulduktan sonra akıntıyı takip ederek bir köye giriyorum.

İkinci tabur zabitlerine rast geldim. Onlarla bu geceyi güzel ve mahfuz bir köy odasına geçiriyorum. Kaputum emir neferimde kaldı.

Çıplağım, kim bilir ne kadar üşüyeceğim.

10 Teşrinisani [23 Kasım 1912]

Yağmur karla karışık yağıyor. Saat üç, kalkıyoruz. Yattığımız köyün ismini gene öğrenemedim.

Kayalıklar, bataklıklar, göller arasından geçiyoruz. Yattığımız köyün ismi Pirogil imiş.

Kar başladı...

Gece, saat beş

Görice’ye geldik. Büyücek, muntazam bir şehir, evleri hep taştan.

Akşamdan sonra girdik. Bizi geniş bir hana doldurdular. Açız. Kaç gündür ekmek yemedik.

Yarın bir köye gideceğiz.

Şimdi emir geldi.

11 Teşrinisani [24 Kasım 1912]

Kâbizon köyüne gideceğiz. Askerler karmakarışık. Zabitler bağırıyorlar. Oturduğumuz han bir tımarhaneye döndü. Hava yine sisli ve yağmurlu.

12 Teşrinisani [25 Kasım 1912]

Sabahleyin erkenden yola düzüldük. Yağmur yine yağıyor. Hava dumanlı.

Saat on

Önünden geçtiğimiz Toksa köyleri bize silâh atıyorlar. Her köy, askeri yanaştırmıyor, silâh atıyor.

Gece

Bir köye geldik. İçeriye asker sokmuyorlar, ateş ediyorlar. Suyun başında yükleri indirdik. Taşların üzerinde ateş yaktık.

Yağmur dindi, fakat soğuk o kadar çok ki...

13 Teşrinisani [26 Kasım 1912]

Hava dumanlı, lâkin yağmur yok. Buna şükrediyoruz. Dün gece fena halde hastalandım. Yemek yiyemiyorum. Ekmek yok. Olanı da taşlı yahut mısırdan.

Saat üç

Hâlâ hazırlanıyoruz. Daha yola çıkamadık.

Saat on iki

Dağ yollarını tırmandık. Uçurumlar atladık. Nihayet şu derenin başına geldik. Bu gece buradayız. Çok şükür ki, yağmur yok.

14 Teşrinisani [27 Kasım 1912]

Bu gece bölük hareket etti. Ben hastalandım. Geride kaldım. Ancak büyük bir yokuşu çıkabildik. Yollar o kadar akim ve arızalı ki, beş, on, belki yirmi hayvan öldü.

Son aştığımız tepeler karlarla örtülüydü.

Fraşar'a daha üç saat varmış.

15 Teşrinisani [28 Kasım 1912]

Bu gece çadırda yattım. Biraz iyiyim. Eczacı Dikran Efendi makarna yaptı. Kavurmalı. Bu biraz hayat verdi.

Şimdi Fraşar yolundayız. Her gördüğümüz Arnavut "yakın" diyor.

Hava fena değil. Sönük bir güneş soğuğu hafifletiyor. Yollarda bir parça mısır ekmeğini on kuruşa satıyorlar.

Kıtlık bütün şiddetiyle başladı.

Geçtiğimiz yerler hep uçurum. Çaylar, çamurlardan başka bir şey yok. Bazen uzaklarda, taş renginde Arnavut köyleri görünüyor. Gökte daima yağmur bulutları dolaşıyor.

Karman çorman olan askerler ha bire kurşun atıyorlar. Mermi taneleri bazen pek yanımıza düşüyor.

Fraşar, saat on iki

İki saattir buradayız. O kadar kafalı adamlar çıkaran bu köy bir kaya parçasından başka bir şey değil. Her taraf taş. Binalar büyük ve muntazam. Sokakta Arnavutlarla konuştum. Buranın çıkardığı büyük adamlardan, Sami Bey'den, Abdül Bey'den ve diğerlerinden bahsettim. Bana uzakta birtakım taş binalar gösterdiler ve:

- *Hepsi şimdi boş,* dediler.

Ve anlattılar ki, onlar kasabalarda artık rahatı bulduklarından buralarını unutmuşlar. Hakikaten yaşanacak yer değil. Gözle görmek bile insanı üzüyor.

16 Teşrinisani [29 Kasım 1912], Fraşar, saat on

Bizden başka kimse kalmamış. Yağmur yağıyor. Dağlar sis içinde. Acele ile yükleri sardık. Doktorun çadırını yıktık. Bu duvar gibi tepeleri tırmanmaya başladık. Yolda birkaç katır ölmüştü. İki saat kadar çamurlar, kayalar arasında bocaladık.

Artık gece bastı. Yürüyemiyoruz. Yolun kenarında, molada kalıyoruz, hayvanlarımız yine aç. Biz ne ise. Biraz tokuz. Dün bir mısır ekmeğini bir mecidiyeye aldık.

17 Teşrinisani [sagbolditalik30 Kasım 1912]

Sabahleyin uyandık. Soğuktan ve kırağıdan çadır donmuştu. Dışarı çıktım, uzak dağların tepeleri bembeyazdı. Yanımızdaki kıt'alarını kaybetmiş serseri ve aç askerler ateş yakıyorlardı.

Saat on bir

Yürüdük yürüdük, yaprakları düşmüş iskelet bir ormanın içine geldik. Su var. Fakat niçin daha ileriye gitmedik?

18 Teşrinisani [1 Aralık 1912]

Sabahleyin aynı uçurumlu yollardan yürüyüşe devam ettik ve bu akşam buraya geldik.

Burası cadde üzerinde, taştan, dağınık bir köy. Büyük bir kilisesi var. İslâm da olduğu, kenarındaki mezarlıktan belli. Hava iyi; ama soğuk biraz şiddetli...

19 Teşrinisani [2 Aralık 1912]

Saat üç. Sözde bir vakit hareket edecektik. Şimdi fırkanın muhafızı gibiyiz.

Artık şose... Galiba dağlardan, uçurumlardan kurtulduk.

Dört gündür açız. Askere burada ikişer okka un verdiler. Görice'den beri devam eden ishali hiçbir ilâçla kesemiyorum.

Ne tuhaf ve feci bir mevkideyiz. Selanik, Üsküp, Manastık düşmanların eline düşeli günler oldu. Biz, güya, Osmanlı kalan, şu taşlıklar üzerinden kaçıyoruz. Ama nereye? Kolordumuzun kumandanı Sait Paşa:

-*Ordumu Avlonya'ya götüreceğim. Oradan İngiliz vapurlarıyla ya İzmir'e yahut İstanbul'a atacağım,* demiş.

Bu mümkün mü? Zaman gösterecek.

Saat on bir

Geçtiğimiz köyün ismi Kilisura imiş. On Beşinci Fırka arkamızdan geliyordu. Sözde Tepedelen'e gidecekmiş. Lâkin yolların kapalı olduğunu haber almışlar, vazgeçmişler. Yollar niçin kapalı? Burasını kimse bilmiyor. Kardan mı? Düşmandan mı?

Biz gene konak verdik. Alay kumandanı bizimle beraber. Nerede bol su ve odun bulursak hemen molayı veriyoruz.

Durduğumuz yer büyük bir hanın ilerisinde, harap bir köprünün başında, yaprakları dökülmüş seyrek ağaçlı bir orman.

20 Teşrinisani [3 Aralık 1912]

Ah, sözde şose yolu. Yine uçurumlar üzerinden geçtik. Her dönüşünde bir hayvan leşi yatıyordu.

Akşama yakın yağmur başladı. İnce ve çok rutubetli bir yağmur. Saat on bire gelmişti. Hemen şuracığa, yüksek bir tepede, yolun kenarında çadırı kurduk. Kısmet olursa erkenden yola düzüleceğiz. Ne fayda ki, sabah da ancak saat üçte oluyor.

Bugün boyuna yürüdük. Yolda rast geldiğimiz Arnavutlar Berat için sekiz saat diyorlardı. Belki yarın Berat'a gireriz.

Daha bir ay bu hayat sürerse daüssılaya uğrayacağım. Uyandığım saatten itibaren evi, annemi, ailemi düşünüyorum. Gece rüyalarımda hep onları görüyorum.

Ah, İstanbul'a gitsem, bir ay evden dışarı çıkmayacağım!...

22 Teşrinisani [5 Aralık 1912]

Bu sabah biraz geç hareket ettik. Sözde Berat üç saat imiş. Yolda Altıncı Kolordu'dan bazı kıt'aların geriye döndüklerini gördük. Leskovik'te toplanacaklarmış. Avlonya yolu kapalı imiş. Bütün Arnavutluk sahillerini Yunan donanması abluka etmiş. Hatta ticaret vapurlarına bile müsaade etmiyormuş.

Edirne tarafında muzafferiyetler kazanılıyormuş. Kırk beş bin Ermeni fedaîsi Çatalca hattını yarmış, Bulgarları Hasköy'e kadar sürmüşler. Bizim kıt'alarımız artık Filibe'ye kadar yaklaşmışlar. Bunun için resmî telgraf da varmış. Ama hâsılı hep mış, mış, mış. İki ay evvel Filibe'nin düştüğünü işitiyorduk.

23 Teşrinisani [6 Aralık 1912], Berat

Dün öğleden sonra buraya geldik. Büyük bir köprü. İki tarafında beyaz evler. Birkaç cami. Hâsılı dağlar ve taşlar arasında sefil bir kasaba. Redif dairesinin arkasına çadır kurduk. Meğerse fırkamız Yanya'ya hareket edecekmiş. Tekrar geldiğimiz yollardan geçerek Kilisura'ya oradan da Yanya'ya sürükleneceğiz.

İhtimal bugün yola çıkamayız. Çünkü biz ve asker pek yorgunuz. Lâkin kumandanlar böyle şeyler bilirler mi?

Buranın ahalisi kendi kendilerine istiklâllerini ilân etmişler. Belediye dairesinin üzerinde istiklâl bayrakları sallanıyor. Zavallı ay yıldızın karşısında sallanan bu sancak, kırmızı satıh üzerinde çifte siyah kartaldan yapılmış bir şey.

Ahali o kadar Türk düşmanı ki, belediye dairesine kartallı bayrakları çekmekle kalmayarak Redif dairesindeki al ve beyaz boyalı sancak direğinin rengini bile değiştirmişler.

Kırmızı ve siyaha boyamışlar.

Saat sekiz...

Mütareke olduğunu duyuyoruz. Belki yalan, belki sahi. Her vakitki gibi dün verilen emir bugün bozuldu. Yanya'ya başka bir fırka gidiyor. Biz

burada kalıyoruz. Fakat buna da itimat caiz değildir. Akşama bu karar da değişebilir.

Köylere gönderilmek ihtimalimiz de var.

Bekleyelim ve kurtulmayı ümit edelim; açlıktan ve sefaletten kurtulmayı...

24 Teşrinisani [7 Aralık 1912], Berat

Burada kaldığımız sağlamlaşıyor. Bugün karargâha gideceğiz. Dün mütarekeye dair telgrafı okudum. Bir şey anlayamadım. Yunan'la harbe devam olunacakmış.

On gün burada kalsak, epeyce istirahat etmiş olacağız. Fakat ümit etmiyorum.

29 Teşrinisani [12 Aralık 1912], Berat

Bugün fırkamıza hareket emri verildi. Saat yedide yola çıkacağız. Diyorlar ki, Ayaşaranda'ya gideceğiz. Sonra yine diyorlar ki, Yanya'ya gideceğiz. Hangisine inanmalı? Dört, beş gündür Şark Ordusu'nun muzafferiyetine dair işitmediğimiz efsane kalmadı. Nihayet dün bir gazete buldum.

İyi muzafferiyetler...

Meyus olmamak için bütün tafsilâtı okumadım. Yunan kralının Selanik'e nasıl girdiğini, İstanbul'un ümitsizliğini, Çatalca hattının düşmek üzere bulunduğunu, Bulgarlardan bizim mütareke istediğimizi, onların kabul etmediklerini, Sultan Mehmed'in hükümetle beraber Bursa'ya gideceğini yazıyordu.

Ve İstanbul'dan gönderilen bir mektup: *"Sanayi-i nefiseden, sonra ticaretten, ziraatten mahrum olan Türkiye'nin siyasetini idare için bir ordusu vardı. Bu efsane de şimdi uçtu, gitti. Onda artık ne kaldı?"* diyordu. Heyhat, artık ne kaldı? Fakat ümit ölmez.

30 Teşrinisani [13 Aralık 1912]

Yine yol hayatı, bu dayanılmaz sefalet başladı. Güneş ufukta bir metre yükselmeden çadırlarımızı yıktık. Bütün taburda zaten iki yuvarlak çadır var. Neferler açıkta yatıyorlar. Zabitler portatif çadırlardan yaptıkları kulübeciklere tıkılıyorlar.

Bu sabah kar kadar kırağı yağdı. Hayvanlar aç. Çamurlarda düşüyorlar. Dün bir saatlik yolumuza üç tanesi kaldı. Sanki bu açlığa, yorgunluğa, soğuğa inat eder gibi bize dere yolunu takip ettiriyorlar.

1 Kanunuevvel [14 Aralık 1912]

Bu gece oldukça hava güzeldi. Odun, su boldu. Fakat sabahleyin gayet erken hareket ettik. Sözde Pazar günü mutlaka Kilisura'yı tutmamız için emir verilmiş.

Dere yolu gittikçe fenalaşıyor. Âdeta geçilmez bir hâl kesbediyor. Gök şimdi bulutlarla örtülü. Rutubetli bir soğuk, yüzü ve elleri donduruyor. Galiba yağmur yağacak. Eğer yağmur yağarsa sefaletimiz iki kat olacak...

2 Kanunuevvel, Pazar [15 Aralık 1912]

Kilisura'ya geldik. Hava güzeldi. Yollarda hiç çamur yoktu. Gene biraz efsane işittik. Artık ne işitsem efsane diyorum. Çünkü hiçbirisinin başı ucuna uymuyor. Sözde Yunan askeri bütün Yanya havalisinden püskürtülmüş. Bize iki top bataryası verilecekmiş.

Yunanlılar birkaç saat yakınlara kadar yaklaşmış. Fakat hep kaçıyorlarmış. Yine eski *"mış"*lar...

Bugün birisi dedi ki: *"Bu mesele bütün Şark meselesidir. Avrupa bunu halletmek isteyecek. Çünkü hiç olmazsa yetmiş, seksen sene rahat etmek ister. Onun için bu sefaletlerden çabuk kurtulmayı ümit etmeyelim. En aşağı bir sene, evet ancak bir sene... Konferansların, kongrelerin akti için bir sene lâzım."*

3 Kanunuevvel [16 Aralık 1912]

Bu sabah saat beşte yola çıktık. Yunan'a muharebeye gidiyormuşuz. Halbuki her neferde yüz fişek bile yok. Bu kadar cephane ile muharebeye

değil, ava bile gidilmez.

Bundan başka, topumuz yok, süvarimiz yok. Hâsılı fırkanın ekmeğe, tuza varıncaya kadar hiçbir şeyi yok.

Bu fakir fırkamızla akşama doğru Permed'in önünden geçtik. Burası her Arnavut kasabası gibi soğuk ve taştan idi. Uzaktan görene bir menfa hissi veriyordu. Köprü yıkık olduğu için girmek mümkün değildi. Uzaktan büyücek bir binanın üzerinde Arnavutların kara kartallı istiklâl bayrakları sallanıyordu. Ahali derenin öbür tarafında öbek öbek toplanmıştı. Ta uzaktan eğlendiklerini, bizim perişanlığımıza sevindiklerini hep anladık. "Ah bu Arnavutlar!" Şimdi herkes böyle söylüyor.

4 Kanunuevvel [17 Aralık 1912]

Bugün bir yerden un ve et geldi. Bütün fırka hareket ediyoruz. Yanya'nın cenubunda şiddetli muharebe olduğunu sabahki emir yazıyordu. Bunun için çabuk gidecekmişiz...

5 Kanunuevvel [18 Aralık 1912]

Bu sabah Leskovik'e doğru yola çıktık. Aydonan'da şiddeli muharebeler oluyormuş. Biz Leskovik'ten cephane alacağız. Yolda kaybolan hayvanımı aramak için geri kalmıştım. Bir çalılığın içinde doktoru, eczacıyı, Birinci ve İkinci Taburlardan birkaç zabiti gördüm. Yeri kazıyorlardı. Meğerse açlıktan bir nefer ölüyormuş. Ağzından köpükler akıyordu. Zavallı daha tamamıyla nefesi bitmeden kazılan mezarının kazma seslerini işitiyordu.

Saat sekiz

Yolda istikameti değiştirdik. Düşmana doğru yürümeye başladık. Bölükle başına birer sandık kurşun dağıtıldı. Bazı neferlerin şimdi yüz ellişer cephanesi olacak.

Yolda, daha Diyosan'ın kenarında ayın üçüncü günü donanmamızın Boğaz'dan çıktığını, meşhur Averoff dretnotunun hasara uğrayarak Pire'ye doğru kaçtığını işittik. Haber resmî olduğu halde kimse inanamıyor.

Hava ve yol gayet güzel. Yaprakları dökülmüş, geniş bir ormanın içinde uzayıp giden şose nihayetsiz boğazların içinde kayboluyor.

Koniça uzaktan görünüyor.

6 Kanunuevvel [19 Aralık 1912]

Sabaha daha üç saat var. Alaya hazır ol vurdu. Bir buçukta mutlak yola düzüleceğiz. Yanya'nın içine gitmiyoruz. Hariçte olan muharebelere iştirak edeceğiz. Aydonan'ı düşman muhasara etmiş. Oraya imdat lâzım geliyor. Bugün değilse yarın, hele yarın değilse öbür gün düşmana şüphesiz rast geleceğiz.

Saat beş

Kalabaki Hanı'ndayız. Yanya'nın garbındaki Zibha'ya gidiyoruz. Fırkanın ihtiyatında imişiz. Bir buçuk saat sonra tekrar yola düzüleceğiz. Fakat şu şoseyi bırakacağız.

Yağmur geceden beri yağıyor. Yanya'nın üstü açılır gibi oldu. Son cephaneyi de dağıttık. Her neferin yüz elli fişeği var.

Saat yedi

Emir değişti. Fırkanın yerinde durması için haber geldi. Şimdi yağmur altında bekliyoruz. Fırka kumandanı, Garp Ordusu kumandanının yanına gitmiş.

Saat dokuz

Hareket emri verildi. Artık Yanya'ya gidiyoruz. Arkadaşlar bu yolda üç ihtimal buluyorlar. Mütareke, Aydonan'ın sukutu, kalenin askere ihtiyacı.

Her hâlde sonuncusu doğru olacak.

Saat on

Yolda mekkârî neferleri görüyoruz. Yanya'da şiddetli muharebeler olduğunu söylüyorlar.

Saat on buçuk

Darmadağın, topal mekkârili iki top geçiyordu. Nereden geldiklerini sorduk. Bizim müfrezeyle beraber hareket ediyorlarmış. Arkadan dönmeleri için emir gelmiş.

Bizim gibi hiçbir şeyden haberleri yok. Mola veriyoruz. Yağmur dindi.

Yüklerimiz alayın önünde gidiyor.

Gece, saat iki

Yanya'nın üç saatlik yakınında harap bir hanın önünde kaldık.

Aldığımız haber çok güzel. Fakat hiç inanamıyoruz. Dün düşman bütün muhasara ordusuyla Yanya'ya hücum etmiş. Bizimkiler onları geriye püskürtmüşler. Sağ cenahta Küçük Cavid Paşa varmış. Eline manlieherini [bir tüfek türü] almış, askerin önüne geçmiş. Ve şehit olmuş. Düşman inhizama uğrayarak aşağılara doğru kaçıyormuş.

Büyük muhasara toplarını kaçırmasına fırsat vermemek için bizi bugün gideceğimiz yerden çevirmişler.

Yarın onların arkasına düşeceğiz. Tuhaf talih. O kadar kaçtıktan sonra şimdi kovala.

7 Kanunuevvel [20 Aralık 1912]

Daha güneş doğmadı. Hafif bir yağmur çiseliyor. Bir saat evvel fırka emri geldi. Bir saat sonra yola çıkacağız. Gece ekmek güzeldi. Şimdi de Yanya ahalisi yemek gönderiyor.

Neferlerin yüzlerini, ellerini yıkatıyoruz. Zayıflar geride kalacak. Hâsılı bir intizam vermeye çalışılacak.

Dünkü güzel havadis, daha şehre girmeden değişti. Cavid Paşa'nın şehit olması doğru. Lâkin henüz düşman kaçmamış. Sol cenah şiddetle sebat ediyormuş. Biz onları püskürtecekmişiz.

Saat üç

Güneş sisler içinde çıkıyor. Askere Yanya ahalisinin gönderdiği yemekler dağıtılıyor. Biz Aydonan'a mürettep imişiz ki, burası düşman tarafından muhasara altına alınmıştır. Top sesleri uzaktan uzağa geliyor.

Saat altı

Demir rengi bir sis içinde ilerliyoruz. Güneş bir ay gibi karşımızda parlıyor. Etrafımızda bir rüya gibi koyun sürüleri görüyoruz ki, yavrulamışlar. Aralarında minimini kuzucuklar geziniyorlar. Top sesleri şiddetle devam ediyor.

Moladayız. Yanya'ya iki kilometre kalmış. Borazanları alayın önünde topluyorlar. Biraz çıkan güneş yine sisler arasında kayboldu. Top sesleri daha yakından ve daha şiddetle işitiliyor.

Gece, saat beş

Yanya'ya girdik. Ben burasını daha güzel tahayyül ederdim. Gölün lâtifliğini üstündeki yüksek ve çıplak dağ bozuyor. Bütün ahali sokakta idi. Muntazam yürüyüşle geçtik. Top seslerine doğru yürüdük. Tam üç saat sonra buraya konduk. Yarın ilerleyeceğiz. Selanik'in geri alındığını işitiyoruz. Galiba Averoff'un sakatlığını vilâyet ilân etmiş. Artık bu yalan olamaz.

8 Kanunuevvel [21 Aralık 1912]

Gece nöbetçi idim. Saat sekizde düşmanın Narda'ya kadar sürüldüğünü ve takibe bizim memur olduğumuzu yazan emir geldi. Şimdi erkenden, daha güneş doğmasına dört, beş saat varken askerin ekmeğini, etini, pirincini dağıttık. Hazır ol borusunu vurdurdum. Şimdi hazırlanıyoruz. Hava gayet rutubetli, yerler yağmur yağmış kadar yaş.

Saat beş

Tepelere tırmanıyoruz. Top sesleri sağımıza geçiyor. Mermiler üzerimizden geçiyor. Mekkârileirn üzerinde yaralılar yola düzülmüş, aşağı iniyorlar. Biz geldik. Büyük bir tepenin arkasında üç tabur saff-ı harp nizamında yayıldık. Bekliyoruz.

Saat yedi

Kalkıyoruz. Galiba bir çevirme hareketi yapacağız. Bizim taraftan tek tük top atılıyor.

Dar bir derenin içinde hızlı hızlı yürüyoruz. Sağımızda şiddetli tüfek sesleri var. Top sesleri şimdi kesildi.

Hücum edeceğiz. Tepenin ta dibindeyiz.

Saat dokuz

Üzerimizden toplar geçiyor. Tüfek pek yakın. Hele kurşunlar yağmur gibi. Perişan askerimiz şu beklemeyi bir istirahat sayıyor. Arkasına yaslanarak rahat rahat sigaralarını içiyorlar.

Saat on kırk beş

İkinci taburun arkasından gidiyoruz. Uzaktan hücum kollarımızı sırtın üzerinde görüyoruz. Muharebe şiddet peyda etti. Toplar ve şarapneller birbir arkasına patlıyor.

Gece, saat üç

Mevzie geldik. Yolda yalnız bizim bölükten iki kişi yaralandı. Emniyet tertibatı aldık.

9 Kanunuevvel [22 Aralık 1912]

Müthiş bir gün. Sabahleyin baskına uğradık. Düşmana hücumdan başka çare kalmadı. Bir zabit şehir, bir zabit yaralı düştü. Altmıştan ziyade nefer yaralandı. Sonradan yirmisinin şehit olduğunu öğrendik. Düşmanın ateş ettiği tepeyi tutabildik. Üzerimizde uçan tayyaresine de ateş ettik.

10 Kanunuevvel [23 Aralık 1912]

Ateş ve muharebe bütün şiddetiyle dün, bütün gün ve bütün gece devam etti. Hâlâ düşman sebat ediyor. Şu taşlığı zaptedemedik. Gece hep hücum boruları işittik. Şimdi bizi eski mevkiimizden çıkardılar. Dün düşmanın

bulunduğu yere getirdiler. Üzerimizden düşmanın attığı taneler acı ve korkunç bir gürültü çıkararak geçiyor.

Dün üstümüzde dolaşan Yunan tayyaresi bugün görünmedi.

Saat, dokuz buçuk

Hâlâ bu taşlı tepenin üzerinde duruyoruz. Uzakta muharebe devam ediyor.

Derenin içine girdik. Gece bastı.

Baskın oldu. Mevzilere çıktık. Birçok nefer vuruldu.

11 Kanunuevvel [24 Aralık 1912]

Dün gece saat sekizde geriye çekilmemiz için emir verildi. Sabaha yakın gayet sarp dereler içinden geçtik. Bizim bölükte yüz tüfeğimiz vardı. Beşi şehit oldu. Yirmi altısı mecruh. Üç bölüklü küçücük taburumuzda yetmişten ziyade yaralı var. Bir zabitimiz şehit oldu. Yine bir zabitimiz tehlikeli surette yaralı... Doktorlar sakat kalır, diyorlar. Şimdi bilmem bizi ne yapacaklar?

Yağmur şiddetle yağıyor. Yağmurun altında meçhul ve uzak bir neticeyi bekliyor gibiyiz...

12 Kanunuevvel [25 Aralık 1912]

Dün gece kapı karakolunda idik. Hâlâ değişmedik. Boğazda bekliyorum. Uzakta muharebe bütün şiddetiyle devam ediyor. Kurşunlar tek tük buraya düşüyor. Dün akşam kapı hizmetlerini teslim alırken yanımızda taburumuzun kumandanı ayağından vuruldu. Onun yarası nasıl oldu, diye sormaya giderken yanımdaki mekkâreci de vuruldu. Kör kurşunlar her tarafa düşüyor.

Bu gece Yunanlılar hücum etmişler ve tamamıyla püskürtülmüşler. Bizden yaralı ve şehit çokmuş. Neferler böyle söylüyor.

Ahvalde bir tebeddül olmadığını geçen zabitler teyit ediyor.

Yağmur dün geceden beri devam ediyor. Şimdi güneş çıktı. Yerler fena halde yaş.

13 Kanunuevvel [26 Aralık 1912]

Fırka ihtiyatındayız. Bu gece geride portatif çadırların içinde yattık. Top sesleri başladı. Hava bozuk ve çok dumanlı...

Garp Ordusu kumandanı buraya yazmış ki: *“Sebat, sebat ediniz. Netice donanmanın muzafferiyetidir.”*

Bu, ne demek?

Selanik geri alındı mı?

14 Kanunuevvel [27 Aralık 1912]

Bugünkü işittiğimiz efsaneler: Pire bizim tarafımızdan zapt olunmuş... Yunan hükümetine 24 saatlik bir ültimatom verilmiş... Averof’u ve bütün düşman donanmasını, teslim olmazlarsa bizimkiler esir alacaklar.

Halbuki muharebe bütün şiddetiyle devam ediyor. Hâlâ şu Fotoriç denilen uğursuz köyün üstündeki tepeyi alamadık. Kanat boğazının düştüğünü dün müjdelediler. Fakat bu havadisin karşımızdaki kola bir tesiri olmadı. Vakıa düşmanın ancak bir bataryası var, lâkin bizim manliehelere lâyıkıyla cevap veriyor. Hava gayet kapalı. Esasını anlamadığımız bir vazife için On Dokuzuncu Fırka karargâhının arkasındaki köyden geçmiştik. Hiç canlı mevcut kalmamıştı. Hatta köpekler bile yoktu. Her taraf yağma edilmişti. Biz hâlâ fırka ihtiyatındayız.

Bu efsanelerin yalnız bir tanesi sahi olsa biz bu taşlarda sürünür müyüz?

15 Kanunuevvel [28 Aralık 1912]

İleri karakoldayız. Saat dört, top sesleri başladı, sonra sustu. Düşman Görice’ye gelmiş. Leskovik’e sarkmak, kaleyi arkadan kuşatmak ihtimali de vardır. İşitiyoruz ki efrenci[141] ayın nihayetine kadar Avrupa harbe müsaade edecekmiş. Daha ziyade etse bile bu hâl artık bir devam edemez.

Şimdi herkes yarını bekliyor. Fakat her yarın başka bir ümitsizlik bırakarak geçip gidiyor. Hatırasız bir dün oluyor.

16 Kanunuevvel [29 Aralık 1912]

Gece yeni çıkarılan obüs attı. Biraz top muharebesi oldu. Şimdi tüfek ve top sesleri fasıla ile devam ediyor. İki taraf da isteksiz. Sanılır ki onlar da bizim gibi mütarekeyi bekliyorlar.

Fırka kumandanımız dün hariçteki kuvvetlere kumanda etmek üzere bizden ayrıldı. Bizi On Dokuzuncu Fırka'ya verdiler. Şimdi yeniden mürettep bir fırka yapacaklarmış.

Bugünkü efsaneler: İki gün sonra, yani efrenci yılbaşında mütareke olacakmış... Avusturya konsolosu mütarekenin pek yakın olduğunu temin etmiş... Mahmud Şevket Paşa'nın muzafferiyetlerini Rum gazeteleri yazıyormuş. Tabiî bunlara kimse inanmıyor...

17 Kanunuevvel [30 Aralık 1912]

Dün fırkadan kolorduya telefonla ahvalin ne merkezde olduğu sorulmuş. Efrenci ayın nihayetinde mütareke olacağı mümkün ve muhtemel olduğuna dair cevap verilmiş. İşte bugün efrenci ayın sonu. Fakat mütareke filân yok. Sağ cenahta dehşetli top sesleri işitiliyor. Biz de bölüklerle bulunduğumuz mevkiin üzerine taş yığıyoruz. Gece tahkimat yapacağız.

18 Kanunuevvel [31 Aralık 1912]

Bijan denilen mevki-i müstahkeme hareket etmek üzere emir verildi. Henüz güneş çıkıyor. Biz tamamıyla hazırız.

Saat on

Yürüdük, yürüdük, geldiğimiz yollardan geçtik. Koçolus köyünü sağımızda bıraktık. Nihayet bu vadiye indik. Etrafımızda durmadan top sesleri geliyordu. Düşman muhasara yapmakla kaleyi düşürmeye çalışıyormuş. Hava pek güzel. Bulunduğumuz yer bütün çayırlık... Uzakta Yanya'nın ucu, beyaz ve dağınık evleri, daha yukarıda üstünde bulut kümeleri uçan büyük ve çıplak dağ görünüyor.

Şimdi kolordunun *"İhtiyatı umumî"*sindeyiz. Bizimle beraber Yanya Malakas Redif Taburları bulunuyor. İki icap eden hatta biz sevk olunacakmışız.

Bugünkü efsaneler: Saltanat tebeddül etmiş, Yusuf İzzeddin padişah olmuş... Fetrih’e asker çıkmış... Bulgar, Sırp ve Karadağ ile müsalâha olunduğu resmen tebliğ olunmuş. Tabiî bunlara da kimse inanmıyor.

19 Kanunuevvel [1 Ocak 1913]

Hava güzel. İstirahat ediyoruz. İstanbul’a bir kart gönderdim.

Bugünkü efsaneler: Mahmud Şevket Paşa, Pire’ye çıkmış. Atina’ya hareket etmiş... Bizim zırhlılar Yunan’ın İpsala zırhlısını batırmış... Romanya konsoloshanesi tercümanından çıkan bu havadisler resmî olarak teyit edilecekmiş...

Ben bunlara inanamıyorum.

25 Kanunuevvel [7 Ocak 1913]

Birbirine benzeyen günler. Bazen yağmur, bezen güneş. Gece ve gündüz fasılalarla top sesleri...

Biz çadırlarda pis pis oturuyor ve meçhul bir neticeyi, karanlık bir nihayeti bekliyoruz.

Bu sabah tabura yüz yedi nefer verildi. Hepsi Dadaylı, Taşköprülü. Yine taburumuzun mevcudu dört yüzü buldu.

27 Kanunuevvel [9 Ocak 1913]

Dün akşam Yanya’ya gittim. Burası âdeta bir efsane memleketi...

Yattığım otelci mütareke olduğunu iddia ediyordu. Halbuki bu sabah gelirken kuvvetli ve çok top sesleri işittim. Hakikatte müthiş bir muhasaradayız. Mektup, gazete, telgraf değil, kuş uçmuyor. Zabitler son derece meyus... Meselenin bir Avrupa meselesi olduğuna ve Yanya’nın ya Arnavutluk’a yahut Yunan’a verileceğine azıcık coğrafya bilenlerin bile aklı erdikten sonra bu kadar kan dökmekteki mana anlaşılamıyor.

Bununla iki taraf da mütareke etmiş gibi davranıyor. Çat çut oluyor; fakat ciddî bir muharebeye girişilmiyor.

Fakat bu hâl daha ne kadar devam eder?

31 Kanunuevvel [13 Ocak 1913]

Üç gündür yağmur dinmiyor. Soğuklar başladı. Dün gece birçok top ve tüfek sesleri işittik. Sabaha yakın hareket emri verdiler. Şimdi bekliyoruz. Yağmur, soğuk bir rüzgârla karışık devam ediyor. Yarın Yunanlıların senebaşı...

3 Kanunusani [16 Ocak 1913]

On beş gün istirahattan sonra tekrar ateş hattına gidiyoruz. Dün gece saat altıda emir verildi. Üçte Lozeç sırtlarında bulunmak üzere yola çıkacağız.

Saat yedi

Evvelden oturduğumuz yere geldik. Derenin üzerindeki tepeye çadırları kuruyoruz. Top ve tüfek sesleri eksilmiyor.

4 Kanunusani [17 Ocak 1913]

Şimdi emir verildi. Bu akşam Kanlıtepe’ye gideceğiz. Elli Altıncı Alay’ı takviye ediyoruz.

5 Kanunusani [18 Ocak 1913]

Hava bir bahar sabahı kadar güzel. Uzaklardan tek ve uzun bülbül sedaları geliyor. Biz Kanlıtepe’nin ta üstünde, sırtındayız. Yığılmış taşların arkasında duruyoruz. Geceden beri ateş devam ediyor. Bizim takımdan bir onbaşı kolundan vuruldu.

6 Kanunusani [19 Ocak 1913]

Bu gece durmadan yağmur yağdı. Askerden üç kişi yaralandı. Dün eski alay kumandanı mütareke haberini göndermişti. Onun da efsane olduğu meydana çıktı. Ateşe devam olunuyor.

Esaret Günleri

7 Kanunusani [20 Ocak 1913]

Biz Kanlıtepe'deyiz. Toplar o kadar müthiş patlıyor ki...

İki istihkâm yıkıldı, neferler altında kaldı.

Bir saatten beri belki bin gülle olduğumuz yere düştü. İhtiyatlar ve bütün tabur geri çekilmeye başlamış.

Ölmeyen askerler kaçıyorlar. Yalnız kaldım. Ben de gidiyorum.

Artık harp sayfasını kapamalı. Kaçamadım. Yirmi bir neferle esir düştüm. Bulunduğumuz tepeden efzunlar göründü. *"Teslim olun"* diye haykırdılar. Biz de ellerimizi kaldırdık. *"Teslim"* diye bağırdık. Neferleri bağladılar, beni yüzbaşıya verdiler.

8 Kanunusani [21 Ocak 1913]

Bu gece Yunan zabitleriyle beraber yattım. Bana ekmek ve jambon verdiler. Sabahleyin ağırlığın yanına gönderdiler.

Bu geceyi efzun çavuşu İpsilandis ile koyun koyuna geçirdim.

9 Kanunusani [22 Ocak 1913]

Bu sabah çavuşla generalin yanına gönderdiler. Evvelâ bir tabur zabitlerinin yanına geldim. Kokoriç köyüne... Sonra jandarmalar beni aldılar, Ayanikoli kilisesindeki General Batapulos'un huzuruna çıkardılar.

Yanında erkânıharbi, İpsilandis vardı. Bana çok iltifat etti. Hep Fransızca konuştuk. Yarın diğer bir Türk esiri olan topçu zabitinin yanına gönderileceğimi söyledi. Bu geceyi jandarma çavuşu Korinos'un yanında geçireceğim. Ocağın yanında efzunlarla beraber oturuyor ve konuşuyorum. Adresini aldığım bir zabit çay ve konyak getirdi.

Doğrusu pek nazik ve insaniyetli adamlar...

10 Kanunusani [23 Ocak 1913]

Eminağa Hanı'ndaki karargâh-ı umumiye geldim. Yolda oldukça ehemmiyetli bir hakaret banyosu geçirdik. Bereket versin ki, Rumca bilmiyorum. General Sabuncadaki'nin huzuruna çıkardılar. Bazı şeyler sordu. Hep Fransızca konuştuk. Gece zabitlerle oturdum. Yatmak için şimdi jandarma neferlerinin koğuşuna geldim.

11 Kanunusani [24 Ocak 1913]

Sabah... Pis ve camsız pencereli bir han odası... Jandarmaların gürültüsüyle uyandım. Hep benim için konuşuyorlar. Bereket versin ki, Rumca bilmiyorum. Bir zabiti neferlerin yanına koymak doğrusu nazikçe bir şey değil...

Bugün otomobille hareket edeceğiz. Dün akşam pek erken diyorlardı. Ama hâlâ bana arş dedikleri yok.

Saat yedi

Filyadis'e geldik. Otomobilde altı da yaralı Yunan askeri vardı. Yolda Prens Kostantin'e ve çocuklarına rast geldik. Beni jandarma dairesinde bir odaya koydular. Zabitler geliyor, benimle Fransızca görüşüyorlar. Hepsi de Bijan'ı soruyorlar.

Saat dokuz

Yüzümü ve ellerimi yıkamak için dışarıya çıktım. Şiddetli top sesleri işitiliyordu. Demek bizim Bijan hâlâ dayanıyor. Bravo...

12 Kanunusani [25 Ocak 1913]

Dün birçok Yunan zabiti geldi. Hep görüştük. Muharebe münasebetiyle asker olan Kefalonya mebusu da geldi. Pek nazik bir çocuk. Avukat imiş. Dost olduk. Adresini bile verdi.

Birkaç saate kadar Narda'ya gideceğiz. Ben hazırlandım. Bekliyorum. Güzel yemek veriyorlar. Jandarma zabiti gelip ne istediğimi soruyor. Sabahleyin süt ve kahve bile getirdiler.

Saat on iki

Gidemedik. Arabaya binmişken çevirdiler. Bu gece de burada kalacağız. Benimle beraber esir olan zabiti gördüm. Yeni mektepten çıkmış. Diyarbekirli bir topçu... Konuştuk. Bulgarlarla muharebenin başladığını söyledi. Bu havadisi tekrar yanıma gelen Kefalonya mebusuna söyledim. İnanmadı.

- *Bir şayia olmalı...* dedi.

Bakalım birkaç güne kadar her şeyi öğreniriz.

13 Kanunusani [26 Ocak 1913]

Bu sabah araba ile Narda'ya geldik. Bütün ahali toplandı. Çocuklar *"Turko, Turko"* diye bağırıyorlar. Evvelâ askerî idaresine götürdüler. Sonra jandarma dairesine. Şimdi buradayız. Yarım bakalım nereye?

14 Kanunusani [27 Ocak 1913], Narda

Bugün de burada kalacağız sanıyorum. Yanımda kendiliğinden gelip teslim olmuş bir topçu zabiti var. Hıristiyan olmak istiyor ve benim tercümanlık etmemi rica ediyor.

İstanbul'da ihtilâl olduğunu söylüyorlar. Jandarma çavuşu, Nazım Paşa'nın ölü resmini neşreden bir gazeteyi getireceğini vaat etti. Dünden beri bir Avusturyalı doktor ile ahbap oldum. Bana Fransızca gazeteler getirecek. Diğer doktorlar da geliyorlar, hep konuşuyoruz.

15 Kanunusani [28 Ocak 1913], Narda

Bugün de kaldık. Vapuru bekliyoruz. Kraliçenin hastane müdürü geldi. Konuştuk. Zavallının harpte bir oğlu varmış. Diğer zabitler ve doktorlar ziyarette devam ediyorlar. Hâlâ Fransızca gazeteler için müsaade olunmadı.

16 Kanunusani [29 Ocak 1913], Narda

Galiba bugün de buradayız. Hava fena. Yunanlılar yeniden asker topluyorlar. Her gün, oturduğumuz jandarma dairesinin taş avlusu dolup boşalıyor.

Saat sekiz

Moralı bir jandarma zabiti var. Bana hep fena haberler getiriyor. Bugün sevinerek geldi. Enver'in ihtilâlciler tarafından öldürüldüğünü söyledi. İnşallah sahi değildir.

Yanya gibi galiba burada da efsane çok. Artık her gün işittiğim efsaneyi günü gününe yazacağım. Belki bu zabit beni müteessir etmek için böyle feci ve korkunç havadisler veriyor...

17 Kanunusani [30 Ocak 1913], Narda

Uyuyorduk, kapı vuruldu. Jandarma onbaşısı geldi. Yanındaki Rum esirle hazır olmamızı, şimdi hareket edeceğimizi söyledi.

Üç saat yürüdük. Güzel ve esatirî bir körfeze geldik. Küçük bir Rus vapuruna bindik. Şimdi gidiyoruz. Bir saate kadar Preveze'ye gelecekmişiz...

18 Kanunusani [31 Ocak 1913]

Bu geceyi vapurda, Preveze'de geçirdik. Sabah oldu, henüz hareket yok. Yunanlılar boyuna cephane naklediyorlar. Üçüncü kaptanla gece yarısına kadar konuştuk.

Başka bir vapura naklettiler. Daha hareket yok. Fena hâlde yağmur yağıyor. Dehşetli fırtına...

Santa Marya Adası'na uğradık. Şimdi akşam oluyor. Adaların arasından geçerek gidiyoruz.

19 Kanunusani [1 Şubat 1913]

Sabah. Uyandım. Fena halde fırtına vardı. Beni deniz tutuyordu. Kamarot kapıyı vurdu. Ve Rumca, Patras'a geldiğimizi söyledi. Şimdi askerleri çıkarıyorlar. Ben kahve içiyor, bizi götürecek memuru bekliyorum.

Patras'a çıktık. Evvelâ bir hastaneye gittik. Sonra buraya getirdiler. Aman yarabbi! Ne sefil yer... Altı zabit daha var.

20 Kanunusani [2 Şubat 1913], Patras

Başıbozuk, asker, zabit, iki yüzden fazla esirin bulunduğu bu korkunç bina, meğerse Margirit Hapishanesi imiş. Acaba burada kaç gün, kaç azap ve ıstırap günü geçireceğim?

23 Kanunusani [5 Şubat 1913], Patras

Aynı hayat... Kürek hayatı... Dün gece bir asker, Bulgaristan'la tekrar muharebenin başladığını söyledi. O halde kim bilir buradaki mahpusluğumuz ne kadar uzayacak?

25 Kanunusani [7 Şubat 1913], Patras

Bugün esirlerden biri öldü. Bir tahta parçasının üzerine koyarak dışarıya çıkardılar. Toplanan halk ve Yunan askerleri gülmekten katılıyorlar ve *"Horakali"* diye eğleniyorlardı. Hava güzel, her gün iki saat kadar çıkıp yakındaki kahvede oturuyoruz. Bazı günler *La Press Elenik* gazetesini okuyarak ahvali öğreniyoruz. Muharebe dün sözde yine başladı. Bugün nöbetçiler Gelibolu'nun Bulgarlar tarafından alındığını sevinerek söylüyorlar.

29 Kanunusani [11 Şubat 1913], Patras

Havalar çok güzel gidiyor. Her gün güneşe çıkıyoruz. Muharebe havadislerini günü gününe okuyoruz.

3 Şubat [16 Şubat 1913] Patras

Bu sabah onbaşı geldi: *"Yanya'da esir olanlar hazır olsun. Atina'ya gidecekler"* dedi. Yarım saat içinde toplandık. Aşağıya indik. Askerî dairesine giderek para aldık. Yaralı bir zabit refakatiyle şimdi şimendifere bindik. Atina'ya gidiyoruz. Hava soğuk, fakat şükrolunur ki yağmur yok.

Küçük küçük, mavi ve beyaz boyalı istasyonlara uğrayarak tarihî bir memleketin asırlar görmüş zeytin ormanları içinden geçiyoruz.

Trenin her duruşunda pencerenin önüne yığılan çocuklar *"Turkos, Turkos"* diye bağırıyor ve anlayamadığımız lisanlarıyla birçok şeyler

söylüyorlar. Mutlaka bunlar kötü olacak.

Treni sevke memur zabit, satın aldığı gazeteleri okuyor ve harbin, Avrupa'nın müdahalesi üzerine bittiğini işaretle anlatıyor. Sonra yine Gelibolu'da muharebe olduğunu söylüyor.

4 Şubat 1328 [17 Şubat 1913]

Dün gece Atina'ya geldik. Askerî dairesinde bir saat kadar bekledikten sonra bir arabaya bindirdiler. Buraya getirdiler. Burası bir bahçeden ve birkaç daireden mürekkep ufarak bir kışla... On iki zabit esir var. Her hâlde Patras'dan iyi. Fakat soğuk şiddetli...

14 Şubat 1328 [27 Şubat 1913], Atina

Yanımdaki kaçak zabit benden şikâyet etti. Beni, Makro Kışlası'ndaki odadan çıkararak askerî hapishaneye soktular. Kapıda bir süngülü duruyor, tıkıldığım locanın enliliği ancak iki metre. Pencere, tavana yakın... Tam bir kürek mahkûmuna lâyık bir yer... Sabredelim ve yakında kurtulacağımızı ümit edelim.

16 Şubat [1 Mart 1913] Atina

Hava bir açıp bir kapıyor. Hapsolunduğum yer pek dar. Hele diğer mahpus Yunan askerleri okumaya değil, uyumaya rahat vermiyorlar. Boyuna bağırıyor, şarkı söylüyor, nara atıyorlar.

20 Şubat [5 Mart 1913] Atina

Kaç gündür yağmur, fırtına devam ediyordu. Hatta kar yağdı. Ben mahpusluğumdan son derece memnunum. Zira yalnız kalıyor ve rahatça hikâyeler yazıyorum. Günde iki saat, öbür zabitlerin yanına gitmeme kışla kumandanı müsaade etti. Dün gittim. Bir Fransızca gazete sulhtan bahsediyordu.

Bu satırları yazarken bütün fabrikalar düdüklerini öttürüyorlar, dehşetli bir gürültü hâsıl ediyorlardı. *"Acaba ne?"* diye düşünüyordum. Kapı vuruldu, açtım. Nöbetçi, yarım Türkçe, yarım Rumca ile Yanya'nın Bijan Kalesi'nin alındığını, onun için bütün bu düdüklerin çalındığını söyledi.

Hava gayet güzel... Parlak bir güneş tepe penceresinden giriyor, sarı duvara gümüşten mustatiller çiziyor. İşte bir saat oldu, hâlâ fabrika düdükleri çalıyor. Atina'nın bütün kiliseleri çanlarını çalıyor. Müthiş bir gürültü. Toplar atılıyor.

Akşam, saat on iki

Ereğlili bir Rum, kirli çamaşırlarımı yıkamış, getirdi. Ve Yanya'nın zapt olunduğunu, otuz iki bin kişi esir edildiğini söyledi.

Toplar atılıyor, galiba yeni kral geldi.

28 Şubat [13 Mart 1913], Atina

Bugün şehre gittim. Postahaneden annemin gönderdiği çamaşırları ve esvabı aldım. Hava çok güzeldi. Caddeler tıpkı Avrupa sokakları gibi idi. Resimci dükkânlarına Türkler aleyhinde birçok levhalar asılmıştı. Şimdi hep tramvayla gidip geldiğim halde bilmem niçin yorgunum, başım ağrıyor.

1 Mart 1329 [14 Mart 1913], Atina

Bugün yeni sene başı! Geçen sene nerede idim, bu sene nerede? Hiç buralarda bulunacağım aklıma gelir miydi? Bugün hep bunu düşündüm. Gelecek sene acaba vatanımda, İstanbul'da, annemin evinde mi olacağım. Yoksa yine gurbette, uzaklarda, Avrupa menfasında mı?

2 Mart [15 Mart 1913], Atina

Bugün isimlerimizi tekrar yazdılar. *"İstanbul'a göndereceğiz"* diyorlar. Acaba sahi mi?

6 Mart [16 Mart 1913], Atina

Bu sabah toplar atılıyor. Ama tek tük. Kapı vuruldu, açtım. Onbaşı yarı İtalyanca, yarı Fransızca, kralın Selanik'te vurulduğunu, şimdi Konstantin'in kral olduğunu söyledi. Sözde bir Bulgar öldürmüş. Bir de sosyalist Rum arkadaşı varmış...

14 Mart [27 Mart 1913], Atina

Bugünkü gazete Edirne'nin Bulgarlar tarafından zapt olunduğunu yazıyor. Eyvah, eyvah, eyvah. Demek artık muharebe de bitti. Fakat ne kadar müthiş bir mağlûbiyetle!...

21 Mart [3 Nisan 1913], Atina

Bugün Türkiye'nin Edirne'yi vermeye razı olduğunu, sulhu kabul ettiğini gazeteler yazıyor. Tabiî yalan değil. Bakalım bu azaptan kaç gün sonra kurtulacağız?

30 Mart [12 Nisan 1913], Atina

Dünkü gazete Londra'dan bir telgraf neşrediyor. Sözde bir haftaya kadar mutlak sulh olacakmış.

31 Mart [13 Nisan 1913], Atina

Bugün Pazar... Önümüzdeki çarşamba günü sulhun imzalanacağını şimdi gazetede okudum. O kadar canım sıkılıyor, o kadar canım sıkılıyor ki...

4 Nisan [17 Nisan 1913], Atina

Türkiye ile Bulgarya arasında on günlük bir mütareke akdolunduğunu dünkü gazete yazıyor.

On gün... Acaba sonra da sulh olmayacak mı?

5 Nisan [18 Nisan 1913], Atina

Dün, benden başka bütün zabitler serbest bıraktılar. Onlar, Yunanistan'ın istedikleri tarafına gidebilecekler.

6 Nisan [19 Nisan 1913], Atina

Canım o kadar sıkılıyor ki... Artık kitap bile okuyamıyorum. Gözlerim ağrıyor. Ayın üçünde yapılan mütarekenin bitmesine yedi gün var... Bu yedi gün bana yedi sene gibi geliyor.

9 Nisan [22 Nisan 1913], Atina

“Yarın erkenden gideceksiniz, hazırlanın” dediler. Beni ayrı bir yere göndereceklermiş... Öbür tarafta arkadaşlarla görüştüm. Gazete, Mersin’e bin beş yüz esirin çıkarılacağını yazıyor...

10 Nisan [23 Nisan 1913]

Üç saattir trenle gidiyoruz. Kompartımanda İstanbullu bir kadına rast geldim. Konuştuk. Şimdi aktarma yaptılar.

11 Nisan [24 Nisan 1913], Naflion

Dün buraya geldik. Eski bir kasaba. Karşısında küçük bir ada var. Yukarıları hep kale. Buraları Yunan’ın umumî hapishaneleri imiş. Birçok merdivenli yokuşlardan çıktık. İki kubbeli cami gördüm ki kiliseye tahvil etmişler.

16 Nisan [29 Nisan 1913], Naflion

Bize hapis muamelesi ediyorlar. Dört kişiyiz.

30 Nisan [13 Mayıs1913], Naflion

On üç kişi olduk. Bizi hastaneye naklettiler.

18 Haziran [1 Temmuz 1913], Naflion

İki aydan ziyade hastanede hapis olarak geçirdik. Bugün *“Serbest kaldınız”* dediler. Otellere indik. Ben yalnız bir oda arıyorum. Bugünkü gazele ilân edilmeden harbin başladığını yazıyor. Bulgarlar hem Sırplara, hem Yunanlılara hücum ediyor.

23 Haziran [6 Temmuz 1913], Naflion

Galiba dün akşam ilân-ı harp ettiler. Biz bîtaraf kalıyormuşuz. Ayrı bir otelde, ayrı bir odada rahat rahat oturuyorum.

5 Temmuz [18 Temmuz 1913], Naflion

Hâlâ sulhu bekliyoruz. On günden beri Balkan müttefikleri arasında harp bütün şiddetiyle devam ediyor.

8 Temmuz [21Nisan 1913], Naflion

Bizimkiler tekrar Edirne'yi aldılar. Ama muharebesiz. Romanya orduları Sofya'ya yaklaşıyorlar. Her gün gazeteleri okuyoruz.

9 Temmuz [22 Nisan 1913], Naflion

Artık beş, on güne kadar gideceğimiz anlaşılıyor. Bir haftaya kalmayacak, bizim delegeler Atina'da sulhu imza edecekler.

Diyorlar ki vapur bekliyormuşuz...

20 Temmuz [2 Ağustos 1913], Naflion

Hâlâ buradayız. Müttefikler arasında muharebe bitti.

26 Temmuz [8 Ağustos 1913], Naflion

Çanlar çalınıyor, silâhlar atılıyor. Sokaklarda mızıkalar geçiyor.

"İrini... İrini..." diye naralar atılıyor. Sulh olmuş. Bulgarlar barışmışlar. Demek on beş gün evvel getirdikleri Bulgar zabitleri bizden evvel gidecekler.

Bulgarların Edirne'ye tekrar yürüyeceğini gazete yazıyor...

27 Ağustos [9 Eylül 1913], Naflion

Üç, dört gündür vapur vapur terhis olunan asker geliyor. Biz hâlâ buradayız. Hep diyorlar ki: *"Birkaç güne kadar..."*

4 Eylül [17 Eylül 1913], Naflion

Hâlâ sulh olmadı. Birkaç güne kadar Reşit Bey imzalamak için sözde Atina'ya gelecekmiş.

28 Eylül [11 Ekim1913], Naflion

Beni hapsettiler.

1 Teşrinievvel [14 Ekim 1913]

Bulgar esirlerin altındaki yere getirdiler. Elli kişi olduk.

12 Teşrinievvel [25 Ekim 1913]

Çıktık.

1 Teşrinisani [14 Kasım 1913]

Sulh imzalandı.

15 Teşrinisani [28 Kasım 1913]

Necat isminde bir vapur geldi.

Ekler

Hudut Oyunu

Yakorit'te Türk-Bulgar hudut mıntıkasını gezenler bütün horozların ibiklerini kesilmiş bulurdu. Yalnız Türk köylerinde değil, hududun ötesinden berisinden birbiri içine girmiş küçük Bulgar köylerinde de horozların ibikleri yoktu. Civar köylerde, âdeta, ibiksiz bir horoz nesli türemiş gibiydi.

Ömer'in Yakorit'te hudut muhafızlığı ettiği zamanlar devriyelere verdiği emirlerden biri de işte budur. Neferleri gün aşırı, koltuklarına kıstırılmış bir horozla muhafız kulesine gelirlerdi ve bunlar çok defa Bulgar hududundan şöyle bir dolaşmak için büyük ve kan kırmızı bir inci gibi taşıdıkları bir ibikle seyahate çıkmış horozlardı. Fakat dönüşleri, hiç de bu kadar parlak olmaz; garip ve alelacele bir hareketle başlarından hadım edilmiş horozlar, şaşkın ve sendeleyerek hududu geçmeye çalışırlardı. Ömer, eğer birisine izahat vermek lâzım gelirse;

-*Cancağızım,* derdi*; ne yapayım. Bunlar merdane dövüşmüyorlar ki... Birbirlerinin ibiklerini tutup pes ediyorlar!*

Bulgar muhafızları Türk hududundaki bu garip tabiatlı komşuyu tanırlardı. Çok kereler de ibiksiz bir horozu tuhaf buldukları için olacak; ara sıra, Türk muhafız kulesine doğru onları kendileri uçururlar yahut hudut kumandanının değişip değişmediğini öğrenmek isterlerse böyle yaparlardı.

Henüz Türk-Bulgar Harbi'nin başlamadığı günlerdi. İki tarafın acayip bir dostluk havası içinde birbirini yokladığı zamanlar... Sene 1910. Nevrekop hudut boyu karşılıklı silâh sesleriyle konuşuyordu. Günün herhangi bir

dakikasında nihayetsiz bozkırların bir tarafından küçük bir mavzer ateşi bütün bir hududu yalayıp ateşe verecek kadar tehlikeli olduğu günler!..

Bununla beraber bu asabiyet ara sıra garip bir vuzuha döner; meselâ bir hafta devriyeler birbirine tesadüf etmeden dolaşır ve silâh atıldığı işitilmezdi. Bu günlerde hudut kumandanları yarı bir dostluk havası içinde birbirlerine ziyafet verirler; sonra, muhafız kulelerine çekildikleri dakika, öteden beriden tek silâhlar işitilir; hava, soğukta kurumuş keten bir bez gibi gerilirdi.

Böyle günlerden bir gündü. Bulgar muhafızları Ömer'i bir ziyafete çağırdılar.

Hepsi de taze bir milliyet havası ile dolu genç ve tirendaz zabitler... Bahusus ki ihtiyar bir imparatorluğun yanı başında bulunuyorlar; onun bol meyvelerle ağır bir halde aşağı sarkan dallarına vakit vakit taş atmaktan hoşlanan yaramaz bir çocuk gibi hareket ediyorlardı.

Ziyafet neşeli geçiyordu. Yazdı. Biz üzüm çardağı altında Nevrekop sırtlarının hafif rüzgârı duyuluyor; Bulgar zabitlerinin ikram ettiği hakiki bir Bulgar şarabının kokusu, imkânı yok, insanın kafasını terk etmiyordu. Yahut bütün uzuvlar, diğer vazifelerini unutarak, yalnız koku almak için yaratılmışlar gibiydi; tek bir şamme hissi hüküm sürüyordu.

Birdenbire çardağın bir tarafında, kızarmış tavukların kokusu gelen bir kapı açıldı.

Bir Türk kadını kıyafetinde peçeli ve çarşaflı bir Çingene karısı!..

Bir dakika evvel Bulgar zabitlerinin milli bir oyun oynadıkları küçük meydana doğru alelacele ilerledi ve âniden, gayda garip bir şark havası çalmaya başladı.

Ömer'in birdenbire burulduğu hissedilmişti. Bulgarlar, bir Bulgar işret meclisinde bir Türk kadını oynattıktan başka, üstelik onu bir de Çingene yapıyorlardı. Gayda bütün hududu ayağa kaldıracak kadar yüksek bir sesle çalıyor; Bulgar zabitlerinin kahkahaları devriyelerin kulaklarına kadar gidiyordu.

İşte, Yakorit horozlarının ibiklerini uçuran Ömer'e bir oyun!

Hem de nasıl bir oyun!

Ömer, birdenbire silâhına davranacak gibi olmuştu. Birdenbire, içerisindeki bütün fişeklerle, Çingene karısını bir tarafa iterek, tam ortada, etrafına sıralanmış Bulgar zabitlerinin üzerine doğru, bir yayıklım ateş gibi atılmak!..

Sonraları bu hatırayı anlatan Ömer:

-*Cancağızım,* derdi. *Düşündüm ki yamyamlık olacak. Hem de beni mat etmişlerdi. Hazmettim!*

Ertesi hafta, ziyafet sırası Ömer'deydi. Yedi gün büyük bir sükûnet içinde geçmişti. Her iki taraftan da ne bir silâh, ne küçük ve asabi bir işaret. Hatta o hafta içinde, Ömer, ibikli horozlara bile dokunmadı.

Bulgar zabitlerinin ikide bir hududun bir tarafından gizli gizli geçirdikleri beslenmiş horozların ibiklerini görmemezliğe geldi.

Ömer'in ziyafeti bir Türk içkisi ile başlamıştı. Balkanların demlendirilmiş meşhur rakısı. Sofra bol bir meze ile dolu idi. Hava sıcak ve yakıcı!..

Bulgar zabitleri sofraya oturdukları sıra, Ömer seslendi:

- *Dimiko, hey, Dimiko!..*

Dimiko, Bulgar meyhanecinin oğlu idi. Henüz on altı yaşında; uzun boylu, sarı saçlı, iri ve yeşil gözleri garip bir meyve gibi iştah veren bir delikanlı.

Ömer;

- *Gel bakalım Dimiko,* dedi. *Bugün hizmet edeceksin bize!*

Dimiko hafif pembeleşti ve Bulgar zabitleri Dimiko'nun yüzünde, Varna bahçelerinin şafak rengine yakın hafif pembeliğine karşı tuhaf bir huzursuzluk içinde kaldılar.

Dimiko, o gün gece yarısına kadar sakilik etti. Garip bir sakilikti bu! Mezeleri değiştirip tazeliyor ve ara sıra Bulgar zabitlerinin elinden aldığı bir kadehi yudum yudum içiyordu.

Ömer, rakı ile dolu bir testi kadar kafaların epeyce buğulandığı bir sıra birdenbire ayağa kalktı:

- *Gospodinler!* Dedi.

Avuçlarında tuttuğu kadehi, bir kılıcı kaldırır gibi havaya kaldırmıştı:

- *Gospodinler; şerefinize!*

- *Dimiko'nun şerefine.*

Sesler birbirini tamamladı:

- *Dimiko'nun!*

- *Dimiko'nun şerefine.*

- *Hepinizin şerefine.*

Bir saniye durdu:

- *Gospodinler,* diye tekrarladı; *geçen hafta bana verdiğiniz ziyafetin şerefine... Yalnız geçen haftaki Çingene idi. Bu halis Bulgar. Hem de erkektir ha...*[142]

Borazan Bekir

Merhum Ömer Seyfeddin anlatırdı:

“1323’de Manastır’da bölük zabitiyim. O zaman fazla talim falan yok. Kışlada iç sıkıntısından bütün gün patlıyorum. İki çift lakırdı edecek bir adam da bulamazdım. Bereket versin bizim Borazan Bekir’e! O ne harikulâde bir sersemdi yarabbi! Bekir’in halinden, sözlerinden aldığım zevki dünyada çok az insanda bulmuşumdur.

Ben orta kafada insandan, bir çırpıda kesilmiş otlar gibi birbirine benzeyen mahlûklardan pek hoşlanmam. Bence insan ya dâhi doğmuş yahut dehası tersine dönmüş olmalı ki can sıkmasın! İşte Borazan Bekir ikinci fasileden bir tipti. Hatta bu harikulâdeliği için onu ben onbaşı yaptırdım da kendi mangasından nasıl olup ta bir neferin eksik geldiğine bir türlü aklı ermezdi. Noksan olduğunu kabil değil bulamazdı. Fakat Bekir’in hizmetine, itaatine diyecek yoktu. Kunduracı camekânında zabit çizmesi görse derhal selâmı basardı. Bir gün balık almasını söylemiştim. Biçareyi suda boğulurken güç kurtardılar. Meğerse pazarda balık bulamamış, tutmak için nehre atılmış. İnsanın balıktan daha alık olması güzel bir şeydir. Bekir’in bir tuhaf huyu da borusundan hiç ayrılmamaktı. Sokakta, kışlada, yatakta hep borusuyla beraber bulunurdu. Lakin bir gün beni fena halde kızdırdı. İstanbul’da hatırlı bir zata göndermek üzere bir teneke bal hazırlamıştım. Onu postaya verecekti. Aynı zamanda eski potinlerimi de tamir için kunduracıya bırakacaktı. Akşamda bir de ne göreyim? Belki tahmin ediyorsunuz: Balı kunduracıya, potinleri de postaneye vermiş, o aptal tavrını görünce elimden bir kaza çıkacaktı.

- *Sakın Bekir bir daha gözüme görünme!* diye haykırdım. Hakikaten o akşam hiç görünmedi. Onu takip eden günlerde de zuhur etmedi. Tekmil kışlayı ve civarı aradılar. Her halde korkusundan değil, çünkü korku bilmezdi, emre itaatten savuşmuş, kim bilir hangi deliğe saklanmıştı.

Manastır’da iken yaz sabahları kışladan erken çıkar; kırda dolaşır ve çok defa yolumu Tatlıpınar’a kadar uzatırdım. Bu, saatlerde sütçü Mihal’in kızı Despina bakraçları ile oraya gelirdi. O zaman Üsküp’te bir kadın kuyruklu yıldız gibi ender görülen bir şeydi. Bende de gençlik, toyluk var. Yine oraya kadar sürüklendim. Baktım Despina, büyük çınarın dibinde sırıtarak beni bekliyor. Güzel denecek bir şey değildi. Ama körpe, gürbüz, cana yakın bir

köylü kızı. O gün şakalarımı bir az daha ileriye götürdüm. Daha fazla dost olduk. Beraber bir az dolaşmayı teklif ettim. Nazlanmadan kabul etti. İlerdeki samanlığa doğru yaklaşırken epeyce hararetlenmiştik. Ben usulen kendisini çok sevdiğimi söylüyorum. O buna inanmamış görünüyordu. Verdiğim teminatın kuvvetiyle samanlığın kapısından girerken sordu:

- *Peki, Ömer Bey! Sen benim gibi fakir bir köylü kızın nesini seversin?*

O dakikaya kadar bunu ben de düşünmemiştim. Hemen aklıma geldi: bakraçlarla yürürken dolgun kalçalarının iki tarafa vezn ile raks etmesi hoşuma gidiyordu, bunu söyledim.

- *Öyle ise*, dedi, *daha bir defa yürüyeyim de göresin!*

Ve bir tarafında saman yığılı geniş çatının altında bakraçlarıyla sallana sallana bir resmigeçit yaptı. Sonra önümde durarak dedi ki:

- *Ben seni ilk defa talimde kumanda verirken görmüştüm. O halini çok severim! Ne olur sen de bir kumanda ver de yakından göreyim.*

O dakikada manasız da olsa kızın istediğini yapmak lazımdı. Zaten bu teklif bir az da gururumu okşadı. Hemen vaziyet aldım. Kılıcı çektim, bağırdım:

- *Hazır ol!... Borazanlarla beraber... Marş!..*

Kumandayı henüz ikmal etmemiştim ki, saman yığılı köşeden keskin bir boru sesi yükseldi. Kız bakraçları attı, ben kılıcı bıraktım. Samanlıktan dar fırladık. Arkama döndüğüm zaman baktım ki, bizim Borazan Bekir yürüyüş havasıyla ve muntazam adımlarla kışla yolunu tutmuş gidiyordu!”[143]

Ali Canip'e Mektuplar[144]

- 1 -

15 Kanunusani 1326, Yakorit

Sevgili Canip Bey,

Cevabınızı almadan işte ben yazıyorum. Size bir teklifim var. Kanaatlerinize pek yakın olduğu için hemen kabul edeceksiniz sanırım. Bakınız ne? Biraz izah edeyim: edebiyattan nefret ettiğimi ve bu nefretimin iğrenç, tiksindirici bir nefret olduğunu yazmıştım. Bu nefretim edebiyatta olmaktan ziyade lisanadır. Bizim lisanımız – her zaman düşündüğümüz gibi – berbat, perişan, fenne, mantığa muhalif bir lisandır. Garp edebiyatını biraz tanıyan mümkün değil bu nefretten kurtulamaz.

Bu lisanı zaman ve vâkıfane bir sa'y tasfiye eder. Ben, işte edebiyattan vazgeçtikten sonra tetebbu edeceğim fenlere, ilimlere çalışırken bu tasfiyeye de yardım edeceğim. "..." *ve* "..." gibi, nura ve hakikate muhtaç Türkleri Asya'nın karanlıklarına götürmeğe çalışmayacağım. Sa'yimin esasını teşkil edecek noktalar pek basit: Arapça, Farsça terkiplerin hiç lüzumu yoktur. Bunlar ancak süs içindir. Kimin gösterecek, teşhir edecek fikri yoksa onları çok kullanmıştır. Eğer terkipler terk olunursa tasfiyede büyük bir adım atılmış olmaz mı?...

Bunu yalnızca başaramam: Geliniz Canip Bey, edebiyatta, lisanda bir ihtilâl vücuda getirelim. Ah büyük fikir. Sa'y, sebat ister...

- 2 -

26 Haziran 1329, Naflion

Sevgili Canip'im,

Geçen hafta bir hikâye gönderdim. Bilmem aldın mı? Çünkü şüphelendikleri ağır zarfları göndermiyorlar. Havalar çok sıcak. Rahat rahat yazılmıyor. Ben gene boş durmuyorum. En lâzımlı bir şeyi yazıyorum.

Gustave Flaubert'in *"Biz bir çöldeyiz, kimse kimseyi anlamıyor"* dediğini hatırlarsın. Asıl bu çöl Fransa değil, Türkiye... Türkiye'de kimse kimseyi anlamıyor. Şimdi avam edebiyatı yapmağa çalışan (...) ve arkadaşları evvelce bizi hiç anlamamışlardı. Niçin? His ve fikir meselesi. Hissî ve aklî mantığın birbirine hücumu... Bütün kafalar hislerle fikirlerin farkına varmıyor, bir mesele karşısında hissimizle mi, yoksa fikrimizle mi netice çıkarıyoruz, bundan kimsenin haberi yok.

İşte ben Gustave Le Bon'un mantığa dair yazdığı bahisleri esas edinerek bir kitap yazıyorum: *Psikoloji ve Beş Türlü Mantık!* Bu kitapta açık ve yeni lisanımızla mantığın fen karşısında aldığı şekilleri göstereceğim. Sırasıyla hissî mantığı, esrarî mantığı, müşterek mantığı, hayatî mantığı, aklî mantığı anlatacağım. Bizim memleketin vakalarından misaller getireceğim.

Her hâlde bu kitabı çok faydalı görüyorum.

Gönderdiğim hikâyeyi *Halka Doğru*'ya vereceksin. Para... Fena şey değil. Fakat ben on sayfalık bir yazı için *Tanin*'den bir lira almağa değişmem. Düşün, bir yazı *Tanin*'de neşrolunursa ne kadar kişi okuyacak? En aşağı on beş bin kişi... Hâlbuki Türkiye'de beş bin nüsha satacak mecmua yoktur.

Gönderdiğim hikâyeleri ve makaleleri birer liraya Mehmet Ali Tevfik Bey vasıtasıyla *Tanin*'e satarsan çok memnun olurum.

Hem Canip'ciğim, biliyor musun, artık askerlikten çıktım; fakat asla memur olmak istemem. Yani hiçbir zaman bilmem ne kalemine başkâtip olmayacağım, hocalık da mizacıma göre biraz ağır meslek... Yalnız muharrirlik kalıyor. *Tanin* hikâyelerime, tercümelerime, makalelerime – ki hepsi en aşağı altı sütun uzunluğundadır – birer lira verirse, haftada iki makale, yani ayda sekiz lira beni rahat rahat yaşatır. Çünkü biliyorsun, ben yalnızım ve yapayalnız bir adam için, namuslu ve muntazam yaşarsa bu para az değildir. Çalışarak, göz nuru dökerek, tetebbu ederek yazacağım şeyleri beğenilmeyeni geri verilmek şartıyla hep *Tanin*'e vermek isterim; vasıtam sensin...

Eğer *Tanin*'le uyuşamazsak... Yapacak bir şey kalıyor. Cemiyetin vilâyetlerdeki gazetelerine başmuharrirlikle gitmek, İzmir'de *Anadolu* vesaire var. Her hâlde ...'den iyi ve açık yazacağımı ümit ediyorum. Bunun için Ziya Bey'in delâletine müracaat lâzım. Sen benim için çalış. Yahut

İzmir'deki ...'a yaz. Başka muharrir aramasın. Ben gideyim. *Anadolu*'nun muharriri varsa yeniden tesis olunacak gazetelerden birisini benim için sen angaje et.

Muharebeden evvel ben Ziya Bey'e yazmış, askerlikten istifa ettirilerek *Diyarbekir* gazetesine muharrir gönderilmekliğimi rica etmiştim. Bu ricamda hâlâ musırım, sen tekrar et. Ben çalışmamda devam edecek tenha bir köşeye muhtacım. En uzak yerleri İstanbul'a tercih ederim ve mecbur kalmazsam İstanbul'da yaşayıp tembellik ve akamet için vakit geçiremem.

- 3 -

14 Teşrinisani 1329, Naflion[*1]

Sevgili Canip'im,

Mektubun beni pek sevindirdi. Teessüften ziyade hayret ettim. Ne diyeyim? Ahlâkî ve ruhî sukuttan şüphesiz hepimiz hissemizi almışız. Gel artık, aramıza "vefa, mefkûreye sadakat, kerem ve fedakârlık" gibi faziletleri aramayalım. Gene eskisi gibi kendimci, şahsî olalım. Birer köşeye çekilerek çalışalım. Lisan hakkındaki mefkûremizi gölgede, uzaklarda, tenha yerlerde husule getireceğimiz büyük eserlerle halka kabul ettirelim. Yani hakikî sanatkâr olalım.

Evet, senin İstanbul'da kalmaklığın lâzımdı ve ben bunu pek ehemmiyetsiz bir şey sanıyordum. Demek aldanıyormuşum. İstanbul'da kalsaydın yeni lisan canlanacak, açtığımız tabiî cereyan karşısında..., ... devrilecekler, hepsi bir gün ... gibi: "*Lisan epeyce sadeleştirildi. Fakat bu sadeleştirilmek için her halde şimdiden bazı kaidelerin takarrürü lazım gelir: Terkib-i tavsifî ve izafîletin behemehâl Türkçeden çıkarılması, siga-i cem olmak üzere behemehâl 'ler' edatından başka bir şey kullanılmaması gibi, artık 'terkib-i tavsifi' denileceğine 'tavsifî terkip', 'mekâtip' denileceğine 'mektepler', 'mekâtip' denileceğine 'mektuplar' demek iktiza eder. Lisanımızı sadeleştirmek maddesi güç bir iş değildir. Bu pek kolaydır, çünkü lisanımızın güçleştirilmesi bir lüzum-ı ilmî veya lisaniye mebni değildir*" diye başlarını önlerine eğeceklerdi. *Genç Kalemler*'imiz çıksaydı belki yeni ve ibdaî bir edebiyatın temellerini atmağa bile kendimizde cesaret bulacaktık.

Lâkin sen şimdi, İstanbul’da yoksun! Bence bu ne demektir biliyor musun? “Ben de İstanbul’da yokum” demektir. Eğer askerlikten çıkarsam asla memur olmayacağım. Avni gibi fahrî muharrirlik de edemem. Sen şimdi yoksun. Arkadaşlarımın da hiçbirisi benim için yoktur. Hatta ihtimal Ziya Bey’i, o kadar sevdiğim Ziya Bey’i bile göremeyeceğim.

Yazdığım yazıları Kâzım Nâmi vasıtasıyla *Türk Yurdu*’na vereceğim ve böyle yazılar için ayda “altı lira” verebilirlerse bununla iktifa edeceğim. Vermezlerse başka hususî bir işle uğraşarak sükûn ve meçhuliyet içinde büyük eserimi vücuda getirmeğe çalışacağım.

Ben arkadaşlarıma karşı dargın değil, fakat müstağni kalmak istiyorum.

...’dan bahsediyorsun, ben cahillerden fena hâlde ürkerim, biliyorum, senin izzetinefsine indirdiği darbe en kaba bir marsıvan eşeğinin tekmesinden daha berbattır. Fakat mademki bunu tabi görüyorsun, kızmamalısın ve bu gibi mahdut fikirlilerin muhit ve tesirlerinden uzaklaşmak bizim için bir saadettir. Evet, sevgili Canip’im, bu bir saadettir. Çünkü sen onlarla yaşasaydın büyük eserini yaratamayacaktın. Onların ruhî aşağılıkları senin yükselmene mâni olacaktı. Ben -Ziya Bey müstesna - onların hangisiyle bir arada bulunsam kendimi penceresiz ve kapısız bir ahırda sanıyor, âdeta gübre ve fışkı kokuları duyar gibi oluyorum.

Onlarla bir arada yaşadıkça adî, aşağı ve ihtiraslı politika, ruhlarımızı lekeliyor, kalemimizin, hayalimizin, fikrimizin serbestliğini bozuyor, hâsılı, lâfın kısası, bizi akim ve ibdadan mahrum bırakıyor.

Sevgili Canip’çiğim, sen Çanakkale mektebinin edebiyat muallimisin. Maaşınla rahat rahat yaşayabilir, sükûn içinde büyük eserler yaratırsın. Sonra hiç kimseye minnettar olmadan bir gün gelir kendi hakkın ve kıdeminle İstanbul Sultanîsi’ne yahut Darülfünun’a girersin. Sen eserlerinle yükselir ve bütün halkı tılsımlayacak şöhret sırrını elde edersen bugün seni küçük ve ehemmiyetsiz görenler o vakit ayaklarına koşacaklar. Senin izzeti nefsini tokatlayanların bütün kuvvetleri anî ve tesadüfî bir politika kuvvetinden başka bir şey değildir ve biliyorsun ki yavaş yavaş, sükûn içinde, gizli ve ciddî yükselen bir ilim ve sanat kuvveti, hakikî bir şöhret, ezelîdir.

Sen, gizli ve meçhul, âbideni yaparken ben de boş durmayacağım. Tiyatro tiyatro!... Sanat, şöhret, servet... Hep burada! Kırk yaşıma daha on sene ister. Bu on seneyi serserilikle, mevzu toplamakla, tahlil ve mütalâa ile geçireceğim. Fakat on birinci sene, bir piyes ki ezelî olsun... Bir piyes ki, münekkitler alkışlamaktan başka bir şey yapmasınlar.

Gülüyorsun ve rêverie poétique [şiirsel düş] diyorsun, değil mi? Hayır, hayır... Hissî mantığına kapılma. Muhitinin ahlâkına uyup kolay ve çabuk muvaffakiyetler isteme. Düşün ki, Gustave Flaubert büyük eserini yirmi beş senede yazdı. Biz niçin elli milyon Türk'e ruhî gıda vermek idealiyle on sene çalışmayalım?..

Benim başka bir mazhariyetim var. Bana bakacak aile yok. Annenle senin ayağın hakikaten bağlıdır ve hiçbir vakit serseri olamazsın. Benim babam var. O ölünceye kadar hemşiremin çocuğu yetişecek. Ben hiçbir vakit eve reis ve hâmi olmayacağım. Oh günü gününe hayat... Tam sanatkâr hayatı.

Hayat ne tarafa atarsa oraya gideceğim. Belki Anadolu'ya... Belki Turan'a... Belki, belki de Avrupa'ya...

Şu muhakkak ki sen yokken İstanbul'da ben de kalmayacağım. Çünkü artık Baha ile aramız soğudu. Onunla çalışmak bana ağır gelir.

Geçerken vapurumuz durursa mutlaka çıkarım. Çıkamazsam İstanbul'dan mektup yazacağım ve dönüşte mutlaka sana uğrayacağım.

Para meselesi için İstanbul'a gitmek kat'iyen icap etmeseydi buradan döner ve İzmir'e çıkardım.

Sen bana hâl ve mevki hakkında malûmat vermedin. Bari Hakkı İstanbul'da olsaydı...

Türk Yurdu'nda para ve tahrir ücreti için kiminle müzakere etmek icap edecek?

Bunları bana yaz. Ve galiba biz bu ayı burada geçireceğiz. Gözlerinden öperim.[145]

DİPNOTLAR

[1]Hakkı Süha Gezgin, *Edebi Portreler*, Haz: Beşir Ayvazoğlu, Timaş Yay., İstanbul, 1999, s. 234.

[2]Müjgân Cunbur, "Ömer Seyfettin'in Hayatı ve Eserleri", *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, AKDTYK Yayını, Ankara 1992, s. 1

[3]*"Hikâye, ilk kez 28 Ocak 1905'te İzmir'de yayınlanır. Hikâyenin Latin alfabesi ile yayınlanması ilk yayınlanışından elli dört yıl sonra 1963'te Tahir Alangu himmetiyledir." [*Necati Mert, *Ömer Seyfettin*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2004, s. 458*]*

[4]Tahir Alangu, *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul, 1968, s. 42-43.

[5]Tahir Alangu, Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı, May Yayınları, İstanbul, 1968, s. 26

[6]Müjgân Cunbur, "Ömer Seyfettin'in Hayatı ve Eserleri", Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin, AKDTYK Yayını, Ankara 1992, s. 3

[7]M. Fatih Andı, Ömer Seyfeddin, Şule Yay., İstanbul, 1999, s. 15.

[8]H.Fethi Gözler, Bütün Yönleriyle Ömer Seyfettin, Çağdaş Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 12

[9]M. Fatih Andı, Ömer Seyfeddin, Şule Yay., İstanbul, 1999, s. 15.

[10]Tahir Alangu, Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı, May Yayınları, İstanbul, 1968, s. 579

[11]Aka Gündüz, "Ömer Seyfettin İhtifali", *Vakit*, 24. 08. 1939.

[12]Tahir Alangu, *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul, 1968, s. 579

[13]Tahir Alangu, *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul, 1968, s. 579

[14]Müjgân Cunbur, "Ömer Seyfettin'in Hayatı ve Eserleri", *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, AKDTYK Yayını, Ankara 1992, s. 6

[15]Hikmet Dizdaroğlu, *Ömer Seyfettin*, TDK Yayınları, Ankara 1964, s. 8

[16]Tahir Alangu, *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul, 1968, s. 85

[17]Muzaffer Uyguner, *Ömer Seyfettin*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990, s. 12.

[18]Nurdoğan Savran, *Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinin Kültür Yapılarının Değerlendirilmesi ve Greimas Göstergebilim Metoduna Göre Yapısal Özelliklerinin İncelenmesi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1997, s. 27

[19]Müjgân Cunbur, "Ömer Seyfettin'in Hayatı ve Eserleri", *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, AKDTYK Yayını, Ankara 1992, s. 6

[20]Tahir Alangu, *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul, 1968, s. 101

[21]Zeki Arıkan, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde İzmir Basını", *TCTA* 1. Cilt, s. 103-111.

[22]Tahir Alangu, *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul, 1968, s. 579

[23]Tahir Alangu, *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul, 1968, s. 579

[24]Tahir Alangu, *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul, 1968, s. 579

[25]Fevziye Abdullah Tansel, "Ömer Seyfettin'in Hayatı ve İlk Eseri, Şiirleri," *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, AKDTYK Yayını, Ankara 1992, s. 62

[26]Kitabımızda yer verdiğimiz, Ömer Seyfettin'in burada yaşadıklarını anlattığı anılar bize o dönem hakkında daha iyi bilgi vermektedir.

[27]Tahir Alangu, *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul, 1968, s. 276

[28]Tahir Alangu, *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul, 1968, s. 257.

[29]Tahir Alangu, *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul, 1968, s. 269.

[30]Tahir Alangu, *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul, 1968, s. 90 vd.

[31]Tahir Alangu, *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul, 1968, s. 304.

[32]Tahir Alangu, *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul, 1968, s. 301 vd.

[33]Turgay Anar, *Çanakkale Savaşı Hikâyeleri*, Selis Yayınları, İstanbul, s. 25

[34]Tahir Alangu, *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul, 1968, s. 298.

[35]Tahir Alangu, *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul, 1968, s.318.

[36]Tural, Sadık, "Ömer Seyfeddin'in Hayatı ve Eserleri", *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin*, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1984 s. 10-11

[37]Müjgân Cunbur, "Ömer Seyfettin'in Hayatı ve Eserleri", *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, AKDTYK Yayını, Ankara 1992, s. 14

[38]Ömer Seyfettin, *Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar, Ömer Seyfettin'in Bütün Eserleri*, hzl. Hülya Argunşah, Dergâh Yay., İstanbul, 2007, s. 21

[39]Hikmet Dizdaroğlu, *Ömer Seyfettin*, TDK Yayınları, Ankara 1964, s. 23

[40]Tahir Alangu, *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul, 1968, s.278.

[41]Hülya Argunşah, "Milli Edebiyat", *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı* (1839-2000), s. 173.

[42]Ruşen Eşref Ünaydın, *Diyorlar ki*, (Haz. Şemsettin Kutlu), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985, s. 143–144.

[43]Veysel Şahin, Ömer Seyfettin'in "Başını Vermeyen Şehit" Adlı Öyküsünde Kendilik Bilinci, *Türk Dili dergisi*, 2008, Ankara, Cilt XCVI, S. 680, s. 120.

[44]*Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1986, 6. Cilt, s.234-235.

[45]Gökçen Türcan Yüksel, *9-11 Yaş Grubu Çocukları İçin Ömer Seyfettin'in Öyküleriyle İlgili Bir Değerlendirme*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu, 2008, s. 28.

[46]Tahsin Yıldırım, *Edebiyatımızda Müstear İsimler*, Selis Yayınları, İstanbul, 2006, s. 336.

[47]Sadık Tural,, "Ömer Seyfettin'in Hayatı ve Eserleri", *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin*, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1984, s. 10-11.

[48]Yasin Beyaz, *Fikir ve Sanat Hayatımızdaki Yeri Bakımından Yeni Mecmua Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009, s. 67.

[49]Ömer Seyfettin, "Büyük Türklüğü Parçalayan Kimlerdir?", *Bütün Eserleri 16, Türklük Üzerine Yazılar*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993, s.107–112.

[50]Ömer Seyfettin, "Hürriyet Bayrakları", *Bütün Eserleri 3*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993, s. 109.

[51]Ömer Seyfettin, “Beyaz Lale”, *Bütün Eserleri - Hikayeler 2*, İstanbul, Dergah Yayınları, 2007, s.11–12.

[52]Alıntı metnin kaleme alındığı tarih itibariyle.

[53]Emir Şekip Aslan, *Bir Arap Aydının Gözüyle Osmanlı Tarihi ve 1. Dünya Savaşı*, Çatı Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 374.

[54]Bu gezi hakkında geniş bilgi için: Mevlüt Çelebi, *Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati*, Akademi Yay., İzmir, 2001.

[55]Süleyman Tevfik [Özzorluoğlu], *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Elli Yıllık Hatıralarım*, Haz: Tahsin Yıldırım, Şaban Özdemir, DBY, İstanbul, 2001, s. 358.

[56]Emir Şekip Aslan, *Bir Arap Aydının Gözüyle Osmanlı Tarihi Ve 1. Dünya Savaşı*, Çatı Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 375-378.

[57]Süleyman Tevfik [Özzorluoğlu], *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Elli Yıllık Hatıralarım*, Haz: Tahsin Yıldırım, Şaban Özdemir, DBY, İstanbul, 2001, s. 375.

[58]Sacit Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 320.

[59]Tuncay Yılmazer, İmparatorluğun Gözyaşları - Balkan Savaşı'nı Neden Kaybettik ?, *Kültür Dergisi*, Mart, 2009.

[60]Emir Şekip Aslan, *Bir Arap Aydının Gözüyle Osmanlı Tarihi Ve 1. Dünya Savaşı*, Çatı Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 376.

[61]Sultan Abdülhamid, *Siyasi Hatıratım*, Dergah Yayınları, İstanbul 1974, s. 163.

[62]Sultan Abdülhamid, *Siyasi Hatıratım*, Dergah Yayınları, İstanbul 1974, s. 165.

[63]Emir Şekip Aslan, *Bir Arap Aydının Gözüyle Osmanlı Tarihi ve 1. Dünya Savaşı*, Çatı Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 376.

[64]Süleyman Tevfik [Özzorluoğlu], *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Elli Yıllık Hatıralarım*, Haz: Tahsin Yıldırım, Şaban Özdemir, DBY, İstanbul, 2001, s. 374-375.

[65]Süleyman Tevfik [Özzorluoğlu], *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Elli Yıllık Hatıralarım*, Haz: Tahsin Yıldırım, Şaban Özdemir, DBY, İstanbul, 2001, s. 376.

[66]Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, Yenilik Basımevi, 1970, C. 1, s.109

[67]Süleyman Tevfik [Özzorluoğlu], *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Elli Yıllık Hatıralarım*, Haz: Tahsin Yıldırım, Şaban Özdemir, DBY, İstanbul, 2001, s. 359-360.

[68]Malisörlerin ayaklanmaları üzerine âsileri Karadağ'a kabul etmesinden dolayı aramızdaki gerginlik olması hadisesi. [Yazarın notu]

[69]Süleyman Tevfik [Özzorluoğlu], *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Elli Yıllık Hatıralarım*, Haz: Tahsin Yıldırım, Şaban Özdemir, DBY, İstanbul, 2001, s. 379-381

[70]Hakan Özkan, *Anılarda II. Meşrutiyet Dönemi*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s. 125

[71]Cemil Topuzlu, *İstibdat-Mesrutiyet Ve Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım*, Yay. Haz. Prof. Dr Hüsrev Hatemi, Prof. Dr. Aykut Kazancıgil, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, İstanbul 1982, s. 121- 124

[72]Yücel Aktar, "1912 Yılı Harp Mitingleri ve Balkan Harbine Etkileri", *İkinci Askerî Tarih Semineri Bildiriler*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ank., 1985, s. 121.

[73]Taha Toros, *Türk Hatipleri*, Kültür Basım ve Yayın Kooperatifi, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O, Ank., 1950, s. 56.

[74]Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. IX, s. 301.

[75]Yücel Aktar, “1912 Yılı Harp Mitingleri ve Balkan Harbine Etkileri”, *İkinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ank., 1985, s. 119.

[76]Yücel Aktar, *İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918)*, Gündoğan Yay., İst., 1999, s. 247.

[77]Hüseyin Cahit, “Meşrutiyet Hatıraları, 1908–1918”, *Fikir Hareketleri*, 29. 5. 1937, C. 8, S. 188, s. 87.

[78]Süleyman Tevfik [Özzorluoğlu], *II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Elli Yıllık Hatıralarım*, Haz: Tahsin Yıldırım, Şaban Özdemir, DBY, İstanbul, 2001, s. 382-383.

[79]Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya’da Millî Mücadele*, C. I, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Türk Tarih Kurumu Yay., Ank., 1992, s. 64.

[80]Hakan Özkan, *Anılarda II. Meşrutiyet Dönemi*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s. 121.

[81]*Talat Paşa’nın Anıları*, Yay. Haz. Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 25-26.

[82]*İbrahim Temo’nun İttihad ve Terakki Anıları*, Yay. Haz. Bülent Demirbaş, Arba Yayınları, İstanbul, 1987, s. 225.

[83]Hakan Özkan, *Anılarda II. Meşrutiyet Dönemi*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s. 122.

[84]Hakan Özkan, *Anılarda II. Meşrutiyet Dönemi*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s. 121.

[85]Hakan Özkan, *Anılarda II. Meşrutiyet Dönemi*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s. 121.

[86]Mareşal Fevzi Çakmak, *Garbi Rumeli'nin Sureti Ziya-ı ve Balkan Harbinde Garp Cephesi hakkında Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Müşir Fevzi Paşa Hazretlerinin Erkan-ı Harbiye Mektebi'ndeki Konferansları*, Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul, Erkan-ı Harbiye Mektebi Külliyatı numara 22, ?, s. 77

[87]Aram Andonyan, *Balkan Savaşı*, Aras Yayıncılık, İstanbul, 2. Baskı, Ekim 2002 s. 217.; Richard Hall, *Balkan Savaşı 1912-1913*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 30.

[88]Tuncay Yılmazer, İmparatorluğun Gözyaşları - Balkan Savaşı'nı Neden Kaybettik ?, *Kültür dergisi* Mart, 2009.

[89]Sacit Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 332.

[90]Tuncay Yılmazer, İmparatorluğun Gözyaşları-Balkan Savaşı'nı Neden Kaybettik ?, *Kültür dergisi*, Mart, 2009.

[91]Cağaloğlu'nda İstanbul Erkek Lisesi'nin karşısında yakın zaman kadar *Cumhuriyet* gazetesinin bulunduğu meşhur kırmızı konaktır.

[92]Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1979, s. 318-322.

[93]Hakan Özkan, *Anılarda II. Meşrutiyet Dönemi*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s. 134.

[94]Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1949, s. 87-89.

[95]Hakan Özkan, *Anılarda II. Meşrutiyet Dönemi*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s. 134.

[96]Hakan Özkan, *Anılarda II. Meşrutiyet Dönemi*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s. 134.

[97]Hüseyin Cahid Yalçın, *Siyasal Anılar*, Yay. Haz. Rauf Mutluay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1976, s.132.

[98]Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1949, s. 71–72.

[99]Süleyman Tevfik [Özzorluoğlu], *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Elli Yıllık Hatıralarım*, Haz: Tahsin Yıldırım, Şaban Özdemir, DBY, İstanbul, 2001, s. 396-397.

[100]Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, Yay. Haz. Cemal Kutay, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1980, s. 141.

[101]Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, Yay. Haz. Cemal Kutay, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1980, s. 141-142.

[102]Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, Yay. Haz. Cemal Kutay, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1980, s. 160-180.

[103]Bülent Donbaloğlu, *Balkan Harbi'nden Kurtuluş Savaşına Türk Deniz Stratejisi*, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze, 2007, s. 65.

[104]Tuncay Yılmazer, İmparatorluğun Gözyaşları-Balkan Savaşı'nı Neden Kaybettik?, *Kültür dergisi*, Mart, 2009.

[105]Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C.II, Kısım I, C.II, Kısım II, TTK Yay., Ankara, 1991, s. 313. Ayrıca *Tanin* gazetesi**,** "Mukaddemat-ı Sulhiye Metni", 31 Mayıs 1913.

[106]Nilüfer Uğraş, *"Osmanlı Basınında Balkan Savaşları Sırasında Osmanlı Devleti'nde Yaşanan Siyasal Gelişmeler" (İkdam, Sabah, Tanin, Tercüman-ı Hakikat),* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s. 104.

[107]Tekirdağ.

[108]Kırklareli [Yazarın notu].

[109]Bir tür askerî şapka.

[110]Süleyman Tevfik [Özzorluoğlu], *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Elli Yıllık Hatıralarım*, Haz: Tahsin Yıldırım, Şaban Özdemir, DBY, İstanbul, 2001, s. 383-386.

[111]Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, Yay. Haz. Cemal Kutay, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1980, s. 156-157.

[112]Cafer el Askerî, *İsyancı Arap Ordusunda Bir Harbiyeli*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2008 s. 175.

[113]Rahmi Apak, *Yetmişlik Bir Subayın Anıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 70.

[114]Aktaran, M. Naim Turfan, *Jön Türklerin Yükselişi*, Alkım Yayınevi, Kasım 2005, s. 236.

[115]M. Naim Turfan, *Jön Türklerin Yükselişi*, Alkım Yayınevi, Kasım 2005, s. 237.

[116]Tuncay Yılmazer, İmparatorluğun Gözyaşları-Balkan Savaşı'nı Neden Kaybettik?, *Kültür dergisi*, Mart, 2009.

[117]Tuncay Yılmazer, İmparatorluğun Gözyaşları-Balkan Savaşı'nı Neden Kaybettik?, *Kültür dergisi*, Mart, 2009.

[118]Tuncay Yılmazer, İmparatorluğun Gözyaşları-Balkan Savaşı'nı Neden Kaybettik?, *Kültür dergisi*, Mart, 2009.

[119]Emir Şekip Aslan, *Bir Arap Aydının Gözüyle Osmanlı Tarihi ve 1. Dünya Savaşı*, Çatı Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 375.

[120]Halil Menteşe, *Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin Anıları*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, s. 153.

[121]*İbrahim Temo'nun İttihad ve Terakki Anıları*, Yay. Haz. Bülent Demirbaş, Arba Yayınları, İstanbul, 1987, s. 227

[122]*Hakan Özkan, Anılarda II. Meşrutiyet Dönemi*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s. 125'den kısaltılarak alınmıştır.

[123]Turhan Şahin, *Öncesiyle ve Sonrasıyla 93 Harbi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s.138.

[124]Raif Karadağ, *Muhteşem İmparatorluğu Yıkanlar*, İstanbul, 2004, s. 34.

[125]Raif Karadağ, *Muhteşem İmparatorluğu Yıkanlar*, İstanbul, 2004, s. 34.

[126]Tülin Acer, *Balkan Muhacirlerinin Yaşadığı Sorunlar (1912-1914)*, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2008, s. 64-65.

[127]Tuncay Yılmazer, İmparatorluğun Gözyaşları-Balkan Savaşı'nı Neden Kaybettik?, *Kültür dergisi*, Mart 2009.

[128]Gülay Özgür, *Balkan Savaşları ve Sonrasında Bulgaristan ve Osmanlı Devleti Arasında Nüfus Göçü*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008, s. 95-97.

[129]Togay Seçkin Birbudak, *Balkan Savaşları'nda Edirne*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, 135-139'dan kısaltılarak alınmıştır.

[130]Togay Seçkin Birbudak, *Balkan Savaşları'nda Edirne*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, 135-139'dan kısaltılarak alınmıştır.

[131]Richard Hall, *Balkan Savaşı 1912-1913*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 140.

[132]Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt 3 İttihat ve Terakki, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 562.

[133]Sacit Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 392.

[134]Sacit Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 404.

[135]Richard Hall, *Balkan Savaşı 1912-1913*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 185-186.

[136]Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt 3 İttihat ve Terakki, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007 s. 584.

[137]Kutlu, s.405. Balkan Savaşı'nın sonuçlarının değerlendirildiği önemli bir yazı için bkz. Sacit Kutlu, *Balkan Harbi'nin Toplumsal, Siyasal ve Ekonomik Etkileri*, www.geliboluyuanlamak.com/makaleİdetay.php?haberİid=117

[138]Fuat Dündar, *Modern Türkiye'nin Şifresi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008 s.57-61. Dündar, Osmanlı ordusunun en yetenekli subaylarının neden Balkanlar'da savaş ihtimali belirmesine rağmen Trablusgarp'ta olduğunu, neden savaşın başlamasından hemen sonra yurda dönmediklerini sorar. Dündar, İttihatçıların tavrının vurdumduymaz olduğunu belirtiyor.

[139]Tuncay Yılmazer, İmparatorluğun Gözyaşları-Balkan Savaşı'nı Neden Kaybettik?, *Kültür dergisi*, Mart, 2009.

[140]Ömer Seyfettin'in *"Balkan Harbi Hatıraları*"nı Niyazi Ahmet Banoğlu bulmuş ve *Hayat dergisi*, S. 3, 12 Ocak 1967, s. 13-15; S. 4, 19 Ocak 1967, s. 12-13; S. 5, 26 Ocak 1967, s. 8-9; S. 6, 2 Şubat 1967, s. 12-13; S. 7, 9 Şubat 1967, s. 20-21; s. 8, 16 Şubat 1967, s. 28-29; S. 9, 23 Şubat 1967, s. 16-17; s. 10, 2 Mart 1967, s. 28-29; S. 11, 9 Mart 1967, s. 28-29; s. 12, 16 Mart 1967, s. 33-34; S. 13, 23 Mart 1967, s. 29-30'da yayınlamıştır.

[141]Frenklere yani Avrupalılara mahsus ve ait.

[142]Kenan Hulusi Koray, *Yeni Mecmua*, 20 Eylül 1940, s. 73.

[143]Kıvılcım (İbrahim Alâeddin Gövsa), *Akbaba der.*, 2 Nisan 1339[2 Nisan 1923]

[144]Ömer Seyfettin, *Bütün Eserleri, Şiirleri, Mensur Şiirleri, Fırkalar, Hatıralar, Mektuplar*, hzl. Hülya Argunşah, Dergâh Yay., İst., 2000, s. 329-334.

[145]Ali Canip Yöntem, *Ömer Seyfettin*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1947, s. 155-160.

[*1] Ömer Seyfettin, Balkan Harbi’nde Yanya Kalesi’nde Yunanlılara esir düşmüştü. İşte bu mektubu oradan, Naflion kasabasından göndermiştir. (Ali Canip Yöntem)